

*Syyllisyyden raamatulliset kuvat
Jukka Larssonin
Kärsimystriologiassa*

Katja Ritvanen

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopiston
kirjallisuuden laitoksessa
Syksy 2001

Katja Ritvanen

Syällisyyden raamatulliset kuvat Jukka Larssonin Kärsimystrilogiassa

Kotimainen kirjallisuus
Syksy 2001

pro gradu
79 s.

TIIVISTELMÄ

Tässä työssä käsitellään Jukka Larssonin Kärsimystrilogiaksi kutsutun romaanisarjan yhteyksiä sellaisiin *Raamatun* kertomuksiin, joissa kosketellaan jollakin lailla syällisyyden ongelmaa. Tämä Pirkko Saision pseudonyymillä julkaisema trilogia sisältää kolme osaa: *Kiusaajan* (1986), *Viettelijän* (1987) ja *Kantajan* (1991).

Metodologisena lähtökohtana on Manfred Pfisterin intertekstuaalisen luennan malli, jossa intertekstuaalisuuden käsite liittyy intentionaalisiiin ja osoitettuihin yhteyksiin tekstin ja sen alla olevien tekstien ja tekstiryhmien välillä.

Työn tarkoituksena on lukea romaanisarjaa rinnakkain *Raamatun* kanssa. *Raamatun* kertomuksista esillä ovat isien ja poikien välistä suhdetta ja siihen liittyvää syällisyyttä valaisevat kertomukset syntiinlankeemuksesta, tuhlaajapojasta ja Aabrahamin uhrista. Käy selville, että Kärsimystrilogian isät eivät toimi kuten *Raamatun* hyvät ja armahtavat isät: he eivät olekaan vastassa kotiin palaavaa poikaansa, eivätkä uhraa poikaansa kuuliaisuuutensa tähden vaan omia syntejään sovittaakseen ja vierittääkseen ne tuleville sukupolville.

Seksuaalisuus aiheuttaa romaanien henkilöille syällisyydentunteita etenkin siksi, että kyse on useimmiten homoseksuaalisuudesta. *Raamatun* harvalukuiset selvät viittaukset homoseksuaalisuuteen esitellään ja niitä vertaillaan romaanisarjassa esiintyviin aihetta käsitteleviin kohtiin. Kaikenlainen seksuaalinen väärinkäyttö saavuttaa huippunsa sarjan kolmannessa osassa, jossa romaanin päähenkilö tietää isänsä ja isoisänsä yhteisestä salaisesta seksisuhteesta. Hän suunnittelee asian paljastamista pitkään ja kun lopulta ryhtyy ajatuksista tekoihin, kavallus kohdistuu täysin syyttömiin henkilöihin. Hän elää itse myöhemmin homosuhteessa. Sen lisäksi hänellä on suhde alaikäiseen poikaprostituoituun, jota kutsuu Pojaksi. Tilanne on monella tavoin lainvastainen: kyseessä on prostitutio, alaikäiseen sekaantuminen ja tavallaan myös insesti.

Romaanisarjan henkilöillä on erityinen suhde ruokaan. Ehtoollinen on kristillisen yhteisön armon ateria eli sen yhteydessä vapaudutaan syällisyyden taakasta. Larssonin henkilöistä ne, jotka katsovat sovittavansa rikoksensa ja syällisyytensä maallisen lain mittareiden mukaan, suhtautuvat ruokaan välinpitämättömästi, kun taas ne, joiden syällisyyden tunne on peräisin jostakin sisäisestä ongelmasta, pitävät ruokaa tärkeänä. He uhraavat aikaa ja vaivaa hyvän aterian valmistamiseen.

Mitkään kertomukset Jukka Larssonin Kärsimystrilogiassa eivät ole suoria toisintoja *Raamatusta*. Useimmiten yhteys *Raamattuun* on kuitenkin tuotu varsin selvästi esiin. Monet pienistä sisäkkäiskertomuksista osoittavat raamatunkertomuksillekin uuden funktion: kertomuksen suurin arvo ei ole totuudessa vaan siinä tilanteessa tai yhteydessä, jossa se kerrotaan ja sen vaikutus kuulijaan.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Pseudonyymi ja teosten vastaanotto	1
1.2 Tekstienväliset suhteet	5
1.3. Kärsimystrilogia	12
2 SISÄKKÄISKERTOMUKSET	19
3 “MINÄ KOSTAN ISIEN PAHAT TEOT KOLMANTEEN JA NELJÄNTEEN POLVEEN.”	24
3.1 <i>Kiusaajan</i> isättömät lapset	24
3.2 <i>Viettelijän</i> murtuneet isät	26
3.3 <i>Kantajan</i> uhratut pojat	29
3.4 Tuhlaajapoikien kotiinpaluut	39
4 SEKSUAALISUUDEN AIHEUTTAMA SYYLLISYYS	44
4.1 <i>Raamattu</i> ja homoseksuaalisuus	44
4.1.1 Vanha testamentti	45
4.1.2 Uusi testamentti - Paavali ja luonnonvastaisuus	51
4.2 Homoseksuaalisuuden ahdistus	53
5 “ARMO ON LEIPÄ, JOKA ON JOKA PÄIVÄ SYÖTÄVÄ UUDELLEEN.”	63
5.1 Syömisen häpeää ja sijaissyöjiä	63
5.2 Kiviset leivät, mustanpörssin makkarat ja armon ateriat	68
6 PÄÄTÄNTÖ	76
Lähteet ja kirjallisuus	

1 JOHDANTO

1.1 Pseudonyymi ja teosten vastaanotto

Jukka Larsson julkaisi 1980- ja 90-luvun taitteessa kolme teosta *Kiusaajan* (1986), *Viettelijän* (1987) ja *Kantajan* (1991). Pseudonyymin takaa paljastui myöhemmin Pirkko Saisio.¹ *Kiusaaja* sai varsin positiivisen vastaanoton kriitikoilta, mutta keskustelu kirjan ympärillä tyrehtyi varsin pian, kun kirjailija ei voinut suostua haastatteluihin. Halu kokeilla julkaisemista tekijänimellä juontui Saision kyllästymisestä niihin ennako-oletuksiin, joita on sekä kriitikoilla että tavallisilla lukijoilla. Hän halusi tulla arvioiduksi kirjailijana eikä naiskirjailijana. Toisaalta hän halusi myös kriitikoiden käsittelevän teoksen autonomisena kokonaisuutena eikä etsivän siitä saisiolaisia piirteitä.²

Saisio julkaisi *Kulkueen* vuonna 1992 ja se valittiin Finlandia-palkintoehdokkaaksi. Eva Weinin paljastuminen Pirkko Saisioksi ehdokkaiden iltatilaisuudessa aiheutti varsinaisen kohun. Lehdissä julkaistiin kirjoituksia, joita yhdistäväksi teemaksi nousi huijaaminen ja huijatuksi joutuminen. Salanimellä kirjoittaminen ja vieläpä niin, ettei kukaan aavistanut mitään, koettiin jonkinlaiseksi huiputukseksi tai ainakin pilaksi. Jotkut asettivat jopa Finlandia-palkinnon raadin "lukutaidon" kyseenalaiseksi, koska tämä ei ollut huomannut pilaa.³ Samanlainen kohu oli syntynyt Jukka Larssonin paljastuttua Pirkko Saisioksi. Saisio paljasti itse itsensä trilogian valmistuttua 1991. Koska Larssonia ei tunnettu, sitä ei myöskään ostettu. Paljastumisen jälkeen Saisio sai selvittää toistuvasti syytään

¹Jukka Larsson ei ole Pirkko Saision ainoa pseudonyymi. 90-luvun alussa hän julkaisi teokset *Puolimaailman nainen* (1990) ja *Kulkue* (1992), joiden kirjoittaja Eva Wein paljastui myöhemmin Pirkko Saisioksi.

²Larsson 1993, 419-139. *Kärsimystrilogia*. Jälkisanat.

³Rojola 1998, 251.

pseudonyymin käyttöön. Julkisuus oli edelleenkin kiinnostunut enemmän tekijästä kuin teoksesta.

Yleensä ajatellaan, että kirjailijan nimi teoksen kansilehdellä on ikään kuin allekirjoitus, joka ilmaisee tekstin “omistajan”. Se on myös modernin tekijänoikeusjärjestelmän perusta. Michel Foucault on väittänyt, että humanismi, valistus ja erityisesti kapitalismi edellyttivät ajatusta tekijästä, joka yksilöllisellä tavallaan tuotti ja myös omisti kirjallisen tekstin.⁴ Kirjallinen julkisuus näkee edelleenkin teokset ikään kuin tekijänsä jatkeena. Kirjallisuudentutkimus on vastustanut tällaista tekijyyksikäsitystä jo 1950-luvun uuskritiikistä lähtien. Foucaultin mukaan moderni yksilötekijä, teoksensa luoja, luo nimellään yhdistävän siteen sellaisten elementtien välille, joita muuten olisi vaikea kytkeä yhteen.⁵ Paitsi kirjallisuushistoriat myös päivänkritiikki pyrkii rakentamaan samuusia saman kirjailijan eri teosten välille. Juuri tähän Pirkko Saisio viittasi, kun hän sanoi yhdeksi syyksi pseudonyymin käyttöön sen, että se oli eräänlainen haaste kriitikoille. Kun kriitikko näkee nimilehdellä kirjailijanimen Pirkko Saisio, hän lukee tekstiä etsien siitä “saisiolaisia” piirteitä. Hän viittasi myös siihen, että oli halunnut purkaa käsitystä yhtenäisestä persoonallisuudesta, joka ilmaisee itseään tekstissä.⁶ Lea Rojola pohtii Weinin tapauksen todistavan, että kirjailija(nimi) elää vahvasti edelleen huolimatta tutkijoiden puheista tekijän kuolemasta. Koska kukaan ei ollut aavistanut kyseessä olevan salanimi, tekstin täytyi vaikuttaa alkuperäiseltä, siis “weinilaiselta” eikä esimerkiksi “saisiolaiselta”. Salanimen paljastumisen aiheuttama hämmennys johtui siis osaksi siitä, että tekijyyden

⁴Foucault 1977, 125-126; sit. Barthes 1968/1993, 112.

⁵Foucault 1977, 128.

⁶Toinen suomalainen kirjailija, jolla on useita pseudonyymejä on Algot Untola/Maiju Lassila/Ilmari Rantamala/ J.I. Vatanen. Pertti Karkama (Karkama 1996, viii-ix) onkin huomauttanut, että Lassila näyttää olleen varsin tietoinen siitä, että teosten tekijänä hän oli aina erilainen ja että saman nimen käyttö olisi antanut sen vaikutelman, että hänen persoonallisuutensa oli olemukseltaan muuttumaton ja että kaikki teokset pohjimmiltaan ilmensivät sitä.

tehtäväksi edelleen mielletään ristiriitojen häivyttäminen. “Kirjailijanimestä muodostuu tekijä, joka eheyttää ristiriitaisen tekstin harmoniseksi kokonaisuudeksi ja kytkee tämän kokonaisuuden johonkin kirjoittajasubjektiin.”⁷

Salanimen käyttö erityisesti naiskirjailijan kohdalla ei enää palvele samoja päämääriä kuin aiemmin, jolloin naiskirjailijat käyttivät miesten nimiä saadakseen arvostusta. Rojola toteaa naiskirjailijan aseman olevan kirjallisuuden instituutiossa nykyään aivan toinen kuin viime vuosisadalla. Joidenkin asioiden voi kuitenkin nähdä pysyneen ennallaan. Pirkko Saisio totesi (IS 28.11.1992) ironiseen sävyyn saaneensa huomattavasti enemmän arvostusta Jukka Larssonina kuin konsanaan Eva Weinina tai Pirkko Saisiona.⁸ Saisio on kiinnittänyt huomiota kriitikoiden suhtautumistapojen erilaisuuteen myös silloin, kun verrataan mies- ja naiskirjailijan turvautumista pseudonyymiin. Hän kirjoittaa *Kärsimustrilogian* Jälkisanoissaan näin:

/ -- / minun on helppo ymmärtää, miksi Haavikko on jättänyt nimensä pois tekijän paikalta: lukukokemus on puhtaampi ja vaikuttavampi, kun ei tarvitse suhteuttaa käsitystään kirjailijasta tekstiin. Pekka Tarkkakin ymmärtää tämän.

Pitkässä kritiikissään hän hienotunteisesti pohtii Haavikon motiiveja läpinäkyvään pseudonyymiin.

Pirkko Saisiosta sama Tarkka tokaisee Eva Weinin paljastumisen yhteydessä yksinkertaisesti: Eivät hänen kirjansa näistä tempuista parane.

Se mikä käy Paavo Haavikolle, ei käy Pirkko Saisiolle.

Voisin jatkaa: Se mikä käy kirjailijalle, ei käy naiskirjailijalle. Mutta en jatka.⁹

Pseudonyymien käyttö paljastaa, että kirjailijanimi muistuttaa performatiivista puheaktia. J. L. Austinin mukaan se tarkoittaa tekoa, joka syntyy diskurssissa. Performatiiviset

⁷Rojola 1998, 254; Foucault 1977, 123.

⁸Rojola 1998, 256.

⁹Saisio 1993, 438. *Kärsimustrilogia*. Jälkisanat.

puheaktit noudattavat konventionaalisia muotoja, jotka ovat olemassa jo ennen kuin puhuja ne sanoo.¹⁰ Kirjailijan nimi performatiivina on tällöin paikka ja rakenne, johon subjekti astuu allekirjoittaessaan teoksen.¹¹ Siinä mielessä kirjailijan nimi allekirjoituksena on riippuvainen sen institutionaalisesta merkityksestä ja kontekstista. Lea Rojolan mukaan Eva Weinin salanimen aiheuttama kohu ja hämmennys johtuivat siitä, että salanimi osoitti nuo konventiot konventioiksi eikä miksikään “luonnolliseksi” järjestykseksi.¹² Sama tulkinta pätee mielestäni myös Jukka Larssonin tapauksessa.

Kiusaajan ilmestyttyä vuonna 1986 kriitikot ylistivät esikoiskirjailijaa(!) vankilamaailman tuntemuksesta ja tarkasta psykologisesta otteesta kuvattaviinsa.

Karun pakottomalla tavalla Larsson tuo näkyviin olennaisen vankien taustasta, heidän kasvuympäristöstään ja perhesuhteistaan. / -- / Larssonilta tämä nyhyke [viittaa Matti Yrjänä Joensuun opettavaisuuteen, moralisointiin ja sormellaosoittelevuuteen] puuttuu; kirjan sosiologia, psyyken vinokasvu, on niin taidokkaasti kirjoitettu näiden elämäntarinoiden sisään, kertomuksen logiikkaan, että mikään sieltä ei nouse esittämään irrallisia, tendenssimäisiä väitteitä. Kirjan maailma on ankara olematta mustavalkoinen.¹³

Ylipäänsä kirjan tyyliä pidettiin lähes mestarillisena: “Larssonin äärimmilleen karsituissa paljaissa lauseissa on tehoa.” “Kiusaaja hämmentää sävyjensä runsaudella.” “Se on toisaalta askeettista kerrontaa, profaania elämänekuvaa ja arkista havainnointia, toisaalta lyyrisen kirkasta ja paikoin liturgiseen kauneuteen yltävää kokemuksen kuvaa.”¹⁴

Kirjailija väitti kirjan kansiliepeessä toimineensa pitkään vankilapsykologina. Moitteita tuli rakenteesta, joka oli lupaava mutta keskeneräinen. Kuten niin usein esikoiskirjailijoilla.

¹⁰Austin 1962, 22.

¹¹Täten kirjailijan nimi performatiivina muistuttaa persoonapronominia. Se on paikka kielessä, johon subjekti asettuu. Ks. Laitinen 1995, 44.

¹²Rojola 1998, 256-257.

¹³Virtanen 1986. *Suomen Sosialidemokraatti* 339. 3.12.1986.

¹⁴emt.

Viettelijän vastaanotto oli edelleen myönteinen, vaikkei mystiseen Larssoniin ollut voitu henkilökohtaisesti tutustua. Se lunasti *Kiusajaan* kirjoittajalleen säilyttämät suuret odotukset. Lasse Koskela mainitsee seuraavanlaisia seikkoja: “Larssonin kertomus Jeesuksesta on elävä ja vakuuttava.” “*Viettelijä* on kirkaasti, kuulaasti, tyylikkäästi kirjoitettu romaani. Se muuntaa tutun tarinan uudella tavalla inhimilliseksi.” “Viisas teos.”¹⁵

Sen sijaan *Kantajan* kritiikissä on jo havaittavissa - varsin selvästikin - ammattilukijoiden ärsyntyminen salaperäiseen kirjoittajaan, joka kansilievetekstissä “asetti persoonansa niin tarkoituksellisella tavalla arvoituksellisesti *melkein näkyville*, että kysymys lopultakin oli hyvin tietoisesta (ellei peräti laskelmoidusta) julkisuuspelistä, eräänlaisesta takkinsa nurinpäin kääntäneestä narsismista”.¹⁶ Nyt teoksesta löytyy “allegorinen rekvisiitta, joka tuo mieleen koulunäytelmät.” Tai “Larsson kirjoittaa tuskastuttavan totista tekstiä.” Hidastuksistakin moititaan: “Tarina ei kulje, jos joka lauseessa on jarru tai peruutusvaihe päällä.” Sisällön runsautta kehuaan, mutta se “ei nouse kieleen saakka” tai “romaani jää ainestensa mielenkiintoiseksi koosteeksi, mutta ei elä autonomisena kokonaisuutena.”¹⁷

1.2 Tekstien väliset suhteet

Romaanisarjan teosten nimet viittaavat eksplisiittisesti *Raamattuun*. Kiusaaja vainosi Jeesusta erämaassa 40 päivää, toisaalta kiusaajia on kouluissa ja päiväkodeissa, työyhteisöissä ja elämässä yleensä. Paholaismaisimmin käyttäytyy kuitenkin Jukka romaanissa. Viettelijät ovat *Raamatun* maailmassa niitä syntisiä naisia, Larssonilla

¹⁵Koskela 1987. *Suomenmaa* 229. 3.12.1987.

¹⁶Virtanen 1991. *Kaleva* 339. 18.12.1991.

¹⁷emt.

viettelijä on se tekijänimi, johon Jeesuksen hahmo kokoavasti liitetään. Jeesus viettelee ihmiset mukaansa, ajatuksiinsa ja unelmiinsa ja tämä toivon haarniskana oleminen käy Larssonin Jeesukselle välillä kovin raskaaksikin. *Kantaja* viittaa romaanin nimessä toisaalta Pyhään Kristoforokseen, toisaalta Kristuksen elämään, kärsimykseen ja kuolemaan, kaikkien syntien kantajaan. Ja toki lukuisiin muihin maallisempiin merkityksiin. Oikeastaan romaanien nimet ovat keskenään täysin vaihdettavissa, koska jokaisessa osassa on kiusaajia ja kiusattuja, viettelijöitä ja vieteltyjä, kantajia ja kannettuja. Aiheenani olevaan synnin ja syyllisyyden ongelmaan trilogian eri osat antavat erilaisen näkökulman: *Kiusaaja* kuvaa vankilaa, joka on maallisen oikeuden mukaan syylliseksi tuomittujen paikka. *Viettelijä* kertoo uudenlaisen näkemyksen maailmanhistorian kuuluisimman syyttömän syyllisen tarinasta. *Kantaja* tulee lähimmäksi arkielämää. Se kertoo isien perinnöstä, syyllisyyden taakasta, joka vääjämättömästi periytyy sukupolvelta toiselle.

Varsinaisia raamattusitaatteja romaanisarjassa on melko vähän, lukuun ottamatta Jeesuksen elämää kuvaavaa *Viettelijää*. Yhtäläisyydet löytyvät lähinnä teemojen ja sisällön tasoilta. Jokin tulkinnan kannalta kiinnostava ja merkittävä kytkös tutkittavilla romaaneilla *Raamattuun* siten on. Lyhyesti sanottuna tarkoitukseni on pohtia mikä on *Kiusaajan*, *Viettelijän* ja *Kantajan* suhde Raamattuun ja miten ne tulkitsevat tätä vanhojen kirjoitusten kokoelmaa, joka on länsimaisen taiteen “suuri koodi”¹⁸.

Pyrin nostamaan esiin ne kytkennät - sitaatit, alluusiot, viittaukset ja tyylin keinot - jotka mielestäni ovat tulkinnalle relevantteja ja tuovat esiin uudenlaisia merkityksiä. Tekijän,

¹⁸Nummi 1991, 180. Alkuaan sanat ovat peräisin William Blakelta.

siis Pirkko Saision, intention tunteminen ei ole tässä yhteydessä merkityksellistä.¹⁹ Tekstistä tehdyt havainnot ovat siis lähtökohtana. En pyri nostamaan esiin kaikkia raamattusitaatteja vaan kaiken sen raamutullisuuden, joka valaisee jotenkin syyllisyyden, synnin ja perisyynnin ja toisaalta armon ongelmaa.

Intertekstuaalisuus eli tekstienvälisyys on ollut viime vuosina paljon tutkittu alue. Nyt puhutaan ainakin kahdenlaisesta intertekstuaalisuudesta. Manfred Pfisterin (1989, 25) mukaan kaksi kilpailevaa intertekstuaalisuutta ovat poststrukturalismin globaali malli ja strukturalistinen tai hermeneuttinen malli, jossa intertekstuaalisuuden käsite liittyy intentionaaliin ja osoitettuun yhteyksiin tekstin ja sen alla olevien tekstien ja tekstiryhmien välillä. Tässä työssä intertekstuaalisuudella tarkoitetaan lähinnä tätä jälkimmäistä mallia, joka on Pfisterin mielestä hedelmällisempi tekstianalyysille ja tekstintulkinnalle.

Laajassa muodossa intertekstuaalisuus on kulttuuriteoreettinen käsite, joka ”kuvaava kulttuuria ennen kaikkea tekstinä ja kutakin kirjoitus-luentaa tilallisena leikkauspisteenä”.²⁰ Laaja malli pohjaa Julia Kristevan²¹ näkemyksiin tekstistä intertekstuaalisuutena, jolloin tekstin tilassa useat muista teksteistä otetut lausumat risteytyvät ja neutraloituvat. Kirjallinen sana ei silloin ole piste, kiinteä merkitys, vaan tekstipintojen leikkauskohta. Monien kirjoitusten dialogiin osallistuvat kirjoittava subjekti, vastaanottaja ja kulttuurikonteksti.

¹⁹Semiootikot G.A. Levinton ja R.D. Timentshik ovat sitä mieltä, ettei tekstin semanttiset rajat ylitä ainoastaan tekijän intentiota vaan myös hänen asiantuntemuksensa ja lopulta kenelle tahansa yksityiselle henkilölle mahdollisen asiantuntemuksen (1978, 210). Toisin sanoen tekijäkään ei aina ole selvillä, mistä lähteestä hänen ideansa ovat peräisin. (sit. Sipilä 1995, 12.)

²⁰Rojola 1995, 204.

²¹Kristeva 1969, 52-85.

Laajasta määritelmästä seuraa käsitys, että merkitys syntyy vasta lukijassa. Jos teksti punoutuu toisista teksteistä, joita ei voida jäljittää, kuten Roland Barthes sanoo, tekstiä ei ole ennen lukemista. Lukija on silloin avaruus, johon kirjoittautuvat kaikki ne sitaatit, joista kirjoitus on tehty. Tekstin yhtenäisyys ei ole sen alkuperässä vaan päämäärässä, lukijassa, jossa tekstin kaikki langat kohtaavat.²²

Käytännön analyysin lähtökohtana laaja intertekstuaalisuuskäsitys on nähty ongelmallisena.²³ Suppeammin käsitetyssä tekstienvälisyydessä ei määritetä toista tekstiä anonyymiksi ja jäljittämättömäksi vaan tutkitaan konkreettisesti tekstien esiintymistä toisissa teksteissä. Rojolan mukaan tällainen “metodologinen” intertekstuaalisuuskäsite palvelee myös tekstin koherenssia. Sen avulla legitimoidaan tekstin kirjaimellisen merkityksen ylittävä tulkinta, jolloin saadaan mahdollisuus toisen tason eksplikoinnille. Ongelmana suppeassa määritelmässä on kuitenkin oletus intertekstin muuttumattomuudesta ja merkityksenannon problemaattisuuden syntymisestä vasta tekstien kohtaamisessa. Kuitenkin jo interteksteillä on tulkintojen laahus.²⁴ Näin on mitä suurimmassa määrin juuri *Raamatun* kohdalla.

Koska *Raamattu* on oikea intertekstuaalisuuden malliesimerkki, tähän työhön sisältyy myös sen tulkintaa. *Raamatussahan* sitaatit ja viittaukset on perinteisesti merkitty kunkin jakeen loppuun. Käytän apunani teoksia, joissa raamatuntulkinta on mahdollisimman “tieteellistä” ja siten vailla mitään erityisiä uskonnollisia painotuksia. *Raamattu* koostuu 66 kirjasta, joita on kirjoittanut noin 40 kirjoittajaa 1500 vuoden aikana. Sitä onkin usein

²²Barthes 1984, 67, 69. sit. Koivisto 1998, 32.

²³Esim. Makkonen 1991b, 98; Tammi 1991, 73; Nummi 1993, 16-17. Kristeva itsekään ei aina pitäydy laajassa intertekstuaalisuuskäsityksessä, vaan käsittää paikoin tekstienvälisyyden todistettavien ja tunnistettavien tekstien selvittelyksi eikä anonyymien sitaattien vapaaksi leikiksi (Keskinen 1996, 34.)

²⁴Rojola 1995, 205-206.

kutsuttu pikemminkin kirjastoksi kuin yhdeksi yhtenäiseksi kirjaksi, vaikka se julkaistaankin yhtenä kokonaisuutena. *Vanha testamentti* on läsnä *Uudessa testamentissa* lukuisin sitaatein ja alluusioin. Se jatkaa siitä, minkä edellinen jätti avoimeksi. *Uusi testamentti* huipentuu Ilmestyskirjaan, joka kokoaa kaiken yhteen ja siinä on profetia tulevaisuudesta. Tietyt kuvat, motiivit ja symbolit ovat pysyviä kautta *Raamatun*. Northrop Fryen mukaan *Raamatun* vahva vaikutus länsimaiseen kulttuuriin selittyy sillä, että sitä on perinteisesti luettu yhtenä kokonaisuutena eikä irrallisina teksteinä.²⁵ Kirjallisuudentutkijat ovat viime vuosikymmeninä olleet lisääntyvässä määrin kiinnostuneita *Raamatusta* nimenomaan sen kaunokirjallisen arvon vuoksi. Kirja, joka on vaikuttanut kaikkeen kirjallisuuteen suuresti, ei voi olla itsekään vailla kaunokirjallista arvoa.²⁶

Tämän työn lähtökohtana on raamatullisten kytkentöjen osalta oletus, että yksittäiset tekstit ja niiden lähteet ovat jäljitettävissä ja niiden tunteminen on tekstin merkityksen kannalta tarpeen. On huomattava, että raamattusitaatin lähde ei aina ole pelkästään *Raamatussa*. *Raamattuun* nojaava muu uskonnollinen kirjallisuus, kuten virsikirja, katekismus tai postillat, sisältää tätä samaa lähdemateriaalia. Käytännössä kaikki raamatunlauseet tai -kertomukset eivät enää ole edes tekstiä. Ne ovat osa kulttuuria ja osittain menettäneet uskonnollisen yhteytensä ja muuttuneet kansan sananparsiksi. Juhani Koivisto toteaaakin Haanpää-väitöksessään, että “Haanpään tekstissä oleva raamattusitaatti on samalla jo jonkin raamatuntulkinnan sitaatti.”²⁷ Myöskään lukija ei aina havaitse sitaattia pelkästään viittauksena Raamatun tekstiin, vaan hän lukee sitä jo jonkin tulkinnan kautta.

²⁵Frye 1982, 13.

²⁶Frye 1982, 14.

²⁷Koivisto 1998, 33.

Kun lähde ilmoitetaan, raamattuviittaus on ilmeisen tarkoituksellinen. Manfred Pfisterin mukaan intertekstuaalinen kytkeä on silloin vahva. Tekijän intentio vaikuttaa kytkeä vahvuuteen. Voimakkaimmillaan se on silloin, kun sekä tekijä että lukija ovat tietoisia tekstienvälisyydestä ja tekijä osoittaa sen tietoisesti tekstissä.²⁸ Kumpikin ottaa huomioon toistensa intertekstuaalisuustietoisuuden kommunikaatiotilanteessa. Subtekstin esiintyminen ensimmäistä kertaa voi olla selvästi osoitettu. Kun tekijä on varma siitä, että lukija on huomannut jäljet, kytkeä voidaan merkitä huomaamattomammin.²⁹

Subtekstin käsite tulee venäläis-amerikkalaisen slavistin Kiril Taranovskin tutkimuksista, joissa hän on analysoinut sitaatin ja alluusion käyttöä Osip Mandelstamin runoudessa. Pekka Tammi siteeraa artikkelissaan T.I. Silmania, jonka mukaan subtekstin käsitteellä kuvataan “sanoin lausumatonta, kätkeytyä, mutta kuulijan tai lukijan havaittavissa olevaa merkitystä, jonka määrätty episodi tai ilmaus (ts. määrätty tekstisegmentti) omaa”³⁰. Lisäksi Silman korostaa, että kätkeyty merkitys aktivoituu vasta suhteessa johonkin kontekstiin, joka muodostuu toisista ilmaisuista. “Jokaisen subtekstuaalisen merkityksen pohjalla on aina jotain jo kertaalleen lausuttua, joka muodossa tai toisessa luodaan uudelleen.”³¹ Taranovskin metodin peruslähtökohta on väite, että jokainen elementti toksen rakenteessa on motivoitu. Kaikille mielivaltaisimmiltakin tuntuville sanavalinnoille voidaan osoittaa tehtävä. Rajanvetoa aikaisempaan vaikutustutkimukseen Taranovski pyrkii tekemään sillä, että tulkittavan tekstin elementeille semanttisen motivaation antavat toiset tekstit rajataan toisiin kaunokirjallisiin teksteihin. Näitä tekstejä kutsutaan subteksteiksi.³² Tärkeän ohjeen itse analyysille Taranovski antaa korostamalla, että

²⁸Pfister 1989, 27.

²⁹Broich 1985, 42-45.

³⁰Tammi 1991, 60.

³¹emp.

³²Tammi 1991, 63.

kytkentä kahden tekstin välillä ei välttämättä ole paikallinen, määrättyihin segmentteihin rajoittuva suhde. Näkyvä kytkentä eri segmenttien välillä aktivoi piileviä merkityksiä myös muualle subtekstin asemassa olevaan tekstiin. Lotmanin mukaan “Tekstin semanttisen tulkinnan kannalta voivat osoittautua tärkeimmiksi juuri ne siteeratun tekstin jaksot, jotka eivät ole eksplisiittisesti edustettuina.”³³ Subtekstianalyysissä on rajattu mahdolliseksi subtekstiksi vain “jo olemassaoleva teksti, joka tulee esiin uudessa tekstissä”³⁴. Tämä rajaus sulkee pois intertekstuaalisuuden tutkimuksessa myöhemmin tulleen kysymyksen retrospektiivisyydestä eli voiko vain kronologisesti varhaisempi kirjallisuus motivoida myöhempien tekstien merkitystä.³⁵

Pekka Tammi jakaa tekstin ja subtekstin väliset kytkennät neljään lajiin. Ensimmäinen tyyppi on suora nimeäminen, joka tarkoittaa teoksen- tai henkilön nimen eksplisiittia mainintaa. Toinen ryhmä on sellainen, jossa lainataan mitä tahansa muuta osaa tekstin diskurssista. Siinä sitaatti edustaa subtekstiä ja sen tematiikkaa kokonaisuudessaan. Kolmas ryhmä ovat tyyllilliset subtekstit. Silloin lainattu tyylikeino on niin yksilöllinen, että sen välityksellä aktivoituu myös yksittäinen teksti. Neljäs ryhmä ovat subtekstit subteksteissä. Siinä tapauksessa tekstiin on upotettu toisia, vielä varhaisempia subtekstejä, jolloin syntyy lähes loputon sarja viittauksia.³⁶

³³emt, 67.

³⁴emt, 74.

³⁵emt, 73.

³⁶emt, 76-87.

1.3 *Kärsimystrilogia*

Kolme romaania: *Kiusaaja*, *Viettelijä* ja *Kantaja* julkaistiin yksissä kansissa viimeisen osan ilmestymistä seuraavana vuonna 1992. Pirkko Saisio antoi sarjalle nimeksi *Kärsimystrilogia*. Tähän laitokseen Saisio kirjoitti Jälkisanat, jossa hän valaisi myös kohua herättänyttä pseudonyymi-asiaa.

Kaikki kolme romaania ovat rakenteeltaan samankaltaisia toistensa kanssa. Ne rakentuvat fragmenteista, pienistä tuokiokuvista eri tilanteista. Asiat näytetään useiden eri fokalisoijien kautta, monesti jopa saman tilanteen saa kertoa useampi henkilö. Ne eivät myöskään noudata kronologiaa. *Kiusaajassa* fokalisoijina toimivat: murhasta seitsemän vuoden tuomiota istuva Jukka Lauste, avuton huumenuori Marko Dimitroff, vanginvartija Nappi, Markon virantoimituksessa ampuva poliisimies, homoseksuaali vanki Enkeli. *Viettelijän* kertojina vuorottelevat: Jeesus, hänen isänsä ja äitinsä, Juudas, maaherra ja hänen vaimonsa sekä Jeesuksen kahden opetuslapsen, Jaakobin ja Johanneksen äiti. *Kantajassa* sen sijaan kertojana on Jukka Larsson alusta loppuun. Teos jakautuu kolmeen lukuun ja siinä kerrotaan kolmen sukupolven tarina. Jukka Larssonin asema ekstradiegeettisenä kertojana kyseenalaistuu lopussa; näkökulmia ja selityksiä asioille kun on yhtä monta kuin on asiaan liittyvää ihmistäkin.

Kiusaaja on kuvaus vankilamaailmasta. Kronologia on rikottu, tarina etenee kohtauksittain ja jotkin tapahtumat kerrotaan eri henkilöiden näkökulmasta useaan kertaan. Toisaalta joku saattaa kertoa jonkin tapahtuman eri tavoin eri yleisölle. Jukka Lauste on teoksen keskeisin henkilö, se, joka aloittaa kertomuksen vankilapaon jälkeisestä tilanteesta jossakin rähjäisessä, yksinäisessä mökissä jossakin päin Suomea. Jukka Lauste on nuori, pitkää

tuomiota naisen murhasta istuva vanki. Hän on tappanut puukolla mielettömän tunnekuohun vallassa tyttöystävänään pitämänsä naisen, joka on paljastunut prostituoiduksi.

Kiusaajan ihmisille on aivan sama, kummalla puolella kaltereita he ovat. Vankila on kaikkialla eikä vähiten ihmisessä itsessään. Jukka Lauste pyrkii vankilassa yli-ihmiseksi. Hän on pettynyt rakkaudessa ja suojaa itsensä kaikilta uusilta pettymyksiltä muuttamalla tunteettomaksi ja välinpitämättömäksi, hän elää vailla toivoa. Ulkoinen toiminta romaanissa on niukkaa, mutta henkilösuhteet ovat hyvin latautuneita. Henkilösuhteet rakentuvat kolmen keskeisen henkilön ympärille: Jukka Lauste on vankilan kovin kaveri, hänen homoseksuaalinen poikaystävänsä Marko Dimitroff vankilan nuorin ja avuttomin. Vartija Napin ja Jukan välille kehittyy suhde ja Dimitroff on näiden miesten armoilla. Hän suostuu esimerkiksi Jukan hakattavaksi, jotta tämä pääsee eristysselliin. Nappi on mielenkiintoinen hahmo, sillä hän on sielunmaisemaltaan täysin Jukan kaltainen, mutta silti hieman pehmeämpi. Ja hän on laillistetun väkivallan puolella. Molemmille kovuus tarkoittaa mielen panssarointia ja olemassaolon todistamista pyrkimällä nousemaan muiden yläpuolelle.

Viettelijä ilmestyi vuonna 1987 ja oli ensimmäinen Jeesus-romaanin Suomen kirjallisuudessa pitkään aikaan. *Viettelijää* kriitikot kiittelivät jo rakenteenkin hallinnasta: kronologinen kikkailu on jäänyt pois. Sisällöltään *Viettelijä* on suorastaan sensaatiomainen. Jeesus on muuttunut aseksuaalisesta biseksuaaliksi. Hänellä on romaanissa suhde sekä Magdalan Mariaan että Lasarukseen. Tästä huolimatta romaani ei erityisemmin herättänyt keskustelua julkisuudessa. Markku Envall toteaa, että koska romaani ei loukannut ketään, se vain kuvastaa kirkon ja kirjallisuuden suhteiden

muuttumista kirjasotien vuosikymmenistä. Jos kirjallisuus on taistellen saavuttanut vapautensa, se on saanut maksaa siitä lisääntyneen välinpitämättömyyden hinnan.³⁷

Viettelijä on muunnos yhdestä kulttuurimme perustarinasta, Jeesuksen elämästä ja kuolemasta. Se ei kuitenkaan ole evankeliumin parafraasi vaan luo kokonaan uusia tulkintoja ja näkemyksiä aiheeseen. Miespäähenkilöt ovat Jeesus ja Juudas, joilla on yhteinen traumaattinen lapsuudenkokemus: he ovat nähneet äitinsä raiskauksen. Kun *Kiusaajassa* psyykkisen maailman vertauskuvina olivat suljetut tilat, valvottu olemassaolo, kolkot käytävät, pimeät kadut ja keinovalot, *Viettelijä* on leimallisesti yön romaani. Se koostuu useista eri henkilöiden sisäisistä monologeista, eniten äänessä ovat kuitenkin Jeesus ja Juudas. Tyyli on vanhahtava, raamatullinen. Virkkeet ovat pitkiä ja monipolvisia, alistuskonjunktioin jatkettuja. Jotkut evankeliumien tarinat on kerrottu tarkasti, esimerkiksi kiusaukset erämaassa ja Lasaruksen kuolleistaherättäminen, toisia ei mainita lainkaan. Teos pohtii mahdollisuutta, että Jeesus olisi elämäkatsomukseltaan ateistinen. Romaanissa Jeesuksen ihmeteot selitetään rationaalisesti 1800-luvun lopun ja tämän vuosisadan alun *Leben Jesu* -tutkimuksen mukaisesti. Ote evankeliumeihin on Envallin termein ”inhimillistävä, arkistava, jopa mataloittava”³⁸ Opetuslapset Jeesus kutsuu mukaansa piloillaan ja Joosefille ilmestyvä enkeli on ”mielenvikainen maankiertäjä”, jolta Joosef saa päähänsä ajatuksen pojan tulevasta kuninkuudesta (V, 33, 31). Romaanin Juudas joutuu vastustuksestaan huolimatta taipumaan Jeesuksen puolelle, kun tätä aletaan vaatia ristiinnaulittavaksi. Jeesus on ”vieteltyt” hänet mukaansa. Juudas yrittää pelastaa Jeesuksen teloittajiensa käsistä, mutta joutuu itse petetyksi. Ylipappi Hannas lupaa toimittaa Jeesuksen turvaan, kunhan Juudas toimittaa Jeesuksen heidän käsiinsä. Kun

³⁷Envall 1990, 53.

³⁸Envall 1990, 63.

Juudas on antanut ennalta sovitun merkin, suudelman Jeesukselle Hannaksen joukot ottavat Jeesuksen kiinni ja vangitsevat hänet. Juudas saa kouraansa pussillisen rahoja ja tajuaa silloin kavaltaneensa Jeesuksen. Eli romaanin Juudas tekee itsemurhan erehdyksensä aiheuttamasta syyllisyydentunnosta. *Raamatun* Juudas tekee itsemurhan tekonsa aiheuttamasta syyllisyydentunnosta.

Trilogia valmistui 1991. Pirkko Saisio kertoo *Kärsimystrilogian* jälkisanoissaan *Kantajan* syntyprosessin olleen huomattavasti tuskaisempi kuin kahden edellisen teoksen. Hän kirjoitti yhden käsikirjoituksen, jota ei julkaistu. Kristoforoksen myytti kiusasi Saisiota: aikuinen, joka kantaa virran yli lapsen, joka on kantava hänet yli elämän. Saisio pohtii mahdollisuutta, ettei toinen jaksaisikaan. Hän julkaisi välissä Eva Weinina *Puolimaailman naisen*. Hän palasi kuitenkin Jukka Larssonina, koska *Kiusaaja* ja *Viettelijä* kaipasivat täydentäjänsä, lunastajaa. Edelliset kirjat ovat olleet variaatioita samasta teemasta: viettelijä ja vieteltävä, pettäjä ja petettävä, uneksija ja unien antaja. Ensin kirjailija alkaa etsiä teemat kokoavaa ja uuden näkökulman avaavaa tarinaa otsikolla *Pudottaja*, sitten *Putoaja*.³⁹ Syntyy *Kantaja*, kuvaus syyllisyydestä ja rakkaudettomuudesta.

Kantaja kertoo kolmen sukupolven tarinan. Jukka Mikael Larsson on tarinan kertoja, se on siis omaelämäkerta. Philippe Lejeunen määritelmän mukaan teos on autobiografia, jos sen tekijän, kertojan ja henkilön nimet ovat identtisiä.⁴⁰ Kirjailija Jukka Larsson on myös kertoja Jukka Larsson, joka kertoo henkilöstä nimeltä Jukka Larsson.

³⁹Larsson 1993, 431. *Kärsimystrilogia*. Jälkisanat.

⁴⁰Lejeune 1975, 23-24.

Romaani jakautuu kolmeen osaan, joista ensimmäisessä ollaan sodanaikaisessa Saksassa, tarkemmin ottaen Hampurissa. Toivo Larsson on kutsuntaiässä oleva poika, jonka sotaanjoutumisen estämiseksi perhe pakenee Suomesta ensin Ruotsiin, sitten Saksaan. Hiljaisen perheen Toivo-poika tuijottelee Michaeliskirchen tornia kaiket päivät. Hän tulee kuitenkin todistamaan isänsä syrjähyppyä ja ihastuu itsekin samaan naiseen, lähes ainoaan, jonka on elämässään nähnyt. Jonkinlainen suhde kehittyy myös Toivon ja Ilse D:n välille. Mustasukkaisuus ja viha isää kohtaan kasvavat kuitenkin niin suureksi, että Toivo päättää paljastaa poliisille isänsä. Ilmianto epäonnistuu, sillä poliisi ei ole kiinnostunut aviorikoksista. Toivosta tulee myöhemmin saarnaaja. Hän sovittaa isänsä kavaltamista lopun ikäänsä.

Toivo on mennyt romaanin toisessa osassa naimisiin yhtä värittömän ja hiljaisen naisen kanssa kuin hänen äitinsäkin oli. Heillä on poika Jukka - siis tarinan kertoja. Perheeseen tulee kesän ajaksi kaksi saksalaista ottopoikaa, jotka ovat rakastavaisia. Jukalle selviää isänsä sodanaikainen suhde Ilse D:hen ja hän mustasukkaisuudessaan poikia kohtaan yrittää paljastaa isänsä eräälle toiselle saarnaajalle. Myöskään Jukan ilmianto ei toimi kuten oli ollut tarkoitus. Hänen onnistuu paljastaa poikien homosuhde, muttei isäänsä. Romaanin viimeinen osa kertoo Jukan elämästä aikuisena, hänen homoseksuaalisesta suhteestaan Engelbrektiin, työstään teologina ja terapeuttina sekä hänen suhteestaan Poikaan.

Larssonin suvussa pojan viha isäänsä kohtaan on yhtä totta kuin *Raamatun* isien rakkaus poikiaan kohtaan. Sekä Toivon suhde isäänsä Joacimiin kuin Jukan suhde Toivoon on sangen ambivalentti. Toisaalta heillä on suuri halu miellyttää isää, toisaalta viha nousee

päällimmäiseksi. Salattavat rakkaussuhteet ja epätoivoiset ilmiannot, ripin kierre siirtyy sukupolvelta toiselle.

Viettelijässä sensaatiomaisinta on Jeesuksen biseksuaalisuus. Muutamat muutkin teokset ovat suhteellistaneet tradition mukaista epäseksuaalista Jeesus-hahmoa. D.H. Lawrencen novelli “Mies, joka kuoli” (suom. 1967) ja Niko Kazantzakisin romaani *Viimeinen kiusaus* (suom. 1957) seksuaalistivat Jeesuksen. Jälkimmäisen pohjalta Martin Scorsese ohjasi elokuvan *Kristuksen viimeinen kiusaus* (1988), joka aiheutti viimeisimmän kiivaan keskustelun Jeesuksen seksuaalisuudesta. Lawrencen novellissa valekuollut Jeesus elää toisen, maallisen elämän ja löytää siinä Isiksen papittaren rakkauden. Karantzakis antaa ristiinnaulitun Jeesuksen nähdä unen, jossa toteutuu avioliitto ja perhe-elämä Martan ja Marian kanssa. Larsson vie aiheen vielä pidemmälle. Jeesuksen elämänpiirissä on homoseksuaalisuuden lisäksi myös sodomiaa (paimenet sekaantuvat lampaisiinsa), prostituutiota ja sen tekopyhää halveksuntaa sekä raiskauksia.

Mielenkiintoisia yhtäläisyyksiä Jukka Larssonin teemoissa voi havaita olevan Pier Paolo Pasolinin romaani- ja elokuvatuotannon kanssa. Ensimmäinen silmiinpistävä yhteys on pojan voimakas viha isäänsä kohtaan. Pasolini kertoo tilanteesta, jossa alkoi vihata isäänsä näin:

Vähän ennen kuin äitini piti jälleen synnyttää minä podin silmätulehdusta. Isäni nosti minut keittiön pöydälle, pakotti silmäni sormillaan auki ja hieroi siihen silmätippoja. Tämän symbolisen katseen jälkeen en enää rakastanut isääni.⁴¹

Tässä kertomuksessa on nähty yhteys Bunuelin *Andalusialaisen koiran* alkukohtaukseen. Isä pakottaa Pasolinin väkivalloin siihen sokeuteen, jonka Oidipus valitsi vapaaehtoisesti

⁴¹Thomsen 1989, 81.

rangaistukseen suhteestaan äitiinsä. Myös Jukka Larsson puhuu Aabrahamin uhri-toisintonsa yhteydessä “sokeuden sysimustasta armosta” (Ka, 87). Se on sellaista sokeutta, johon isä on hänet pakottanut, mutta johon hän vasta vanhana uskaltaa antautua. Sokeus on rangaistus ja samalla sovitus, syykin on kaikissa kertomuksissa sama: sopimaton suhde. *Viettelijässä* Jeesus vihaa isäänsä, koska tämä ei ole kyennyt estämään vaimoan joutumasta toistuvasti raiskatuksi. Larssonin poikien (Jeesus, Jukka) suhde äitiin on yleensä korostetun kiinteä, aivan kuten Pasolinillakin, joka “sitoutui äitiinsä niin syvällä rakkaudella, ettei yksikään toinen nainen voinut vallata äidin paikkaa”.⁴² Kaikki hänen merkittävät ihmissuhteensa ovat homoseksuaalisia.

Pasolinia syytettiin useasti, jopa oikeudessa, suhteista alaikäisiin poikiin. Hän myös kirjoitti romaanin, jossa erästä pappismiestä kiduttaa alaikäisiin kohdistuva seksuaalinen intohimo. Romaaniluonnos löydettiin Pasolinin kuoleman jälkeen, mutta sitä ei ole julkaistu. Sen sijaan hän julkaisi useammankin romaanin, joissa käsitellään roomalaisten katupoikien elämää. Hän tunsu köyhälistöä kohtaan “rakkautta, joka ei ollut abstraktia eikä poliittista, vaan konkreettista ja lihallista”⁴³. Hänen oma rakkauselämänsä sijoittui koko hänen elämänsä ajan Rooman esikaupunkien katupoikien pariin, ja kysymyksessä olivat irralliset suhteet. Juuri tällaisia suhteita kuvaa myös Larsson. *Kiusaajassa* Benkku-niminen hienostoherra rakastelee nuorten poikien (prostituutujen, kuten Marko) kanssa. Jeesus ei edusta yläluokkaa itsekään, mutta myös hänellä on seksisuhde yhteiskunnan marginaalissa elävään Lasarukseen. Selvimmin Pasoliniin viittava kytkentä on *Kantajan* Jukan ja Engelbrektin suhde Poikaan. Poika on juuri tällainen syrjäytynyt lähiönuori Helsingissä. Hän hankkii elantonsa ryöstöillä ja homoseksuaalisella prostituutiolla. Myös Pasolinille

⁴²Thomsen 1989, 82.

⁴³emt, 88.

tyypillinen raamatullinen uhrikuolema-aihe näyttäytyy myös Larssonin teoksissa. Esimerkiksi Marko Dimitroff kuolee poliisiin luotiin.

Pasolini ei koskaan hyväksynyt homoseksuaalisuutta itsessään. Hän kertoo kokeneensa taipumuksensa “viholliseksi rinnallani”.⁴⁴ Myöhemmin hän päätyi käsitykseen, että kaikissa ihmisissä on tiedostamattomia homoseksuaalisia taipumuksia, mutta kasvatus ja yhteiskunta tukahduttavat nämä taipumukset. Kuitenkin Pasolinin jatkuva epävarmuus homoseksuaalisuutensa syistä käy ilmi Oswald Stackin haastatteluteoksesta (*Pasolini on Pasolini, 1969*), jossa hän ilmaisee, että koko hänen eroottisen ja tunne-elämänsä on seurausta hänen komplisoidusta suhteestaan vanhempiinsa.⁴⁵ Näistä aiheista puhuvat myös Larssonin teokset.⁴⁶

2 SISÄKKÄISTARINAT

Kaikissa Kärsimystrilogian osissa puhutaan perheestä, joko siitä, että sitä ei ole tai siitä, että se on jotenkin turmeltunut. Kerronnan hetkessä elävät ihmiset haluavat selittää tekemisiään tai yleensä olemassaoloaan suvun perinnöllä. Tavallaan teoksissa haetaan esi-isiä ja -äitejä, eräänlaista jatkumoa, jolla tuotetaan suvun ja laajemminkin ihmisen historiaa. Romaaneihin sisältyy useita sisäkkäistarinoita.

Kiusaajassa todistetaan kaikkien kertomusten epäluotettavuus ja tilannesidonnaisuus, kun nuoremman konstaapelin näkemys Markon ampumiseen johtaneen illan tapahtumista

⁴⁴emt, 89.

⁴⁵Thomsen 1989, 89.

⁴⁶Larssonilla on Pasolinin tapaan myös luettavissa selkeää yhteiskuntakritiikkiä. Larssonin teoksiin on tällaista yhteiskunnallista tulkintatapaa käyttänyt esimerkiksi Ritva Kapari. (Nuori Voima 3/1993)

esitetään kolmena eri versiona. Marko saa surmansa yöllisessä kahakassa vankilapaon jälkeen poliisin luodista.

Ensimmäinen versio on tapahtumien kulku sellaisena kuin nuorempi konstaapeli sen lähiöpubissa alkuillasta esittää. Hän ei ota vastaan tarjottuja ryyppyjä eikä uteliaiden haastetta kertoa, mitä oikein on tapahtunut. "Oikeuden pöytäkirjoista ne voi lukea, kaikki asiaan liittyvät seikat. Minä en kommentoi." (Ki,119.)

Oikeudessa konstaapeli epäilee, että alunpitäen kahakassa on ollut kyse mustasukkaisuudesta. Hän puhuu yöravintolasta, joka on "heikäläisten" (siis homoseksuaalien) paikka ja jonka ohi poliisit olivat partioautolla ajamassa. Hän kertoo menneensä asiallisesti kyselemään, mistä on kysymys. Marko Dimitroff lähtee juoksemaan karkuun ja poliisi kertomansa mukaan juoksee perään ja pyytää pysähtymään. Hän joutuu paljastamaan kuulustelijoille kytkeneensä aseensa varmistimen pois päältä jo lähtiessään Markon perään. Tilanne etenee sitten niin, että Marko tulee jonkun roskapöntön takaa jokin esine kädessään esiin. Poliisi tulkitsee sen aseeksi ja ampuu. Hämärän ja hermostuneen tunnelman vuoksi hän ei näe kunnolla. Hän väittää tähänneensä jalkoihin, mutta osuu niin, että Marko menehtyy.

Vaimolleen hän kertoo asian ronskimmalla kielellä. Hänen inhonsa homoja kohtaan tulee selvästi ilmi:

Kaikki tässä maassa on kuin pumpuliin kusisi... kukaan ei ääneen sano mitä ajattelee.

Mitä? En sanokaan... eihän täällä ihmistä kuunnella, ellei se ole holisti tai homo tai joku saatanan narkkari... taikka vankilakundi. Tavallinen työtätekevä jätkä saa suksia hevon vittuun... sen elämä ei ketään kiinnosta. (Ki, 134.)

Lähiöpubin versio on virkamiesversio asiasta, kuulusteluissa konstaapeli pyrkii olemaan asiallinen ja osoittamaan, että hän on oikeassa ja vaimolle kerrottu versio paljastaa ehkä aidoimmin hänen mielipiteensä koko tapahtumasta. Ainakaan katuvaiselta hän ei vaikuta, pikemminkin katkeralta: yhteiskunta huolehtii kaikista muista paitsi tavallisista ihmisistä, joita ollaan kuitenkin heti syyttämässä, jos jokin virhe tapahtuu.

Kiusaajan seuraava kertomus on tarina anorektisestä naisesta, joka halusi jonkun toisen elävän puolestaan. Tämä tarina on Jukan muisto ajalta, jolloin hän on kuusitoistavuotias. Tapauksen jälkiseuraukset ovat merkittävät, koska Jukka kertoo sen määränneen koko hänen elämänsä suunnan.

Tarinan merkitys ei ole sen todistettavassa todenmukaisuudessa vaan sillä on aivan oma funktionsa. Kertomista määräävät kertomisen lait, eivät totuudet. Tarina, vaikka epätosikin, voi kantaa kuulijaansa tai kertojaansa tai auttaa pääsemään jostakin asiasta yli. Ylipäänsä on helpompi elää, jos selittää nykyisyyden jotenkin. Myöskään raamatunkertomuksiin ei yleensä suhtauduta niin, että niiden pitäisi olla sanasta sanaan totta.

Viettelijä onkin hyvä esimerkki vanhan tarinan uudelleenkirjoittamisesta. Esimerkiksi Joosefin ja Marian suhde saa ihan oman tulkintansa, arkisen ja nykytodellisuutta vastaavan. Eihän Joosef mitenkään olisi voinut suhtautua niin tynesti kihlattunsa raskauteen kuin Raamatussa on kerrottu. *Viettelijä* antaa meille uuden näkemyksen siitä, miten kaikki on saattanut tapahtua noin 2000 vuotta sitten. Lukijan tehtävä on miettiä, kumman tarinan (vai kenties jonkin aivan muun) hän tarvitsee selittämään omaa historiaansa.

Kantaja on trilogian viimeisenä osana eräänlainen teemojen yhteen liittäjä. Siinä raamatunkertomuksien osuus on varsin merkittävä. Aabrahamin uhri -kertomus, tuhlaajapojan tarina, veljesten välinen kateus eli Kainin ja Abelin kertomus sekä Kristoforos-myytti kulkevat teoksen kantavina voimina. Kaikkein selvimpänä sukuun liittyvänä kertomuksena pidän kuitenkin tarinaa Ilse D:stä. Ilse D:stä käyty keskustelu äidin kanssa selventää kertomusten funktiota romaaneissa. Jukkaa on painanut koko elämän ajan tieto siitä, että isällä on ollut nuorena avioliiton ulkopuolinen suhde. Pieleen mennyt paljastusyrityskin telttakokouksessa jää kaivelemaan ja isän perunkirjoitusten yhteydessä hän tivaa äidiltään asiasta:

Kuka oli Ilse D. Minä kysyn. Kuka. Kysyy äiti.

Ilse D. Minä sanon. Se, josta on lehtileike ja valokuva isän papereissa.

Näytän lehtileikettä. Hän hakee makuuhuoneesta silmälasit, lukee leikkeen hitaasti ja tarkasti ja panee sen pöydälle: tämä nyt on niitä.

Mitä. Minä kysyn.

Aiheitä. Äiti sanoo. Se keräsi niitä lehdistä ja joka paikasta. Entäs tämä. Minä kysyn ja näytän Ilse D:n valokuvaa, rypistynyttä ja murtunutta naista. Tähän on kirjoitettu Ilse D. Minä sanon.

No niin näyttää. Sanoo äiti. Näitä se keräsi, että saisi niille kasvot. Passikuvia ja lehtikuvia kirjoista, jos niitä sattui olemaan.

Saarnoja varten. Minä kysyn.

Se tahtoi niille kasvot ja tarinat. Äiti sanoo. Että oli helpompi eläytyä. Mitä sinä kyselet.

Minäkin olen kirjoittanut Ilse D:stä. Minä sanon.

No niin. Siinä näet. Äiti sanoo. (Ka, 144.)

Koko teoksen kantava tarina saa lopussa aivan uuden selityksen. Ilse D. onkin äidin mielestä vain isän saarnan aihe, jonka Jukka on kenties lapsena lukenut tai kuullut ja yhdistänyt koskemaan isäänsä ja itseään. Toivon tarina, eli kirjan ensimmäinen luku, on Jukan kerrontaa ja nyt kertoja osoittautuukin epäluotettavaksi. Tosin tarinahan saattaa silti olla tosi, jos äiti on kehittänyt tällaisen peitetarinan itseään suojellakseen ja unohtaakseen. Tosin toinen todiste kertojan epäluotettavuudesta tulee seuraavassa keskustelussa:

Minä ajattelin pienenä usein, että meitä oli ollut kaksoset. Minä sanon. Että se parempi oli kuollut.

Isäkö sen ajatuksen sinulle laittoi. Äiti kysyy ja ottaa silmälasit pois päästään. Minäkin otan, niin voimme katsoa toisiamme silmiin.

Isältäähän se veli oli kuollut. Niitä juttuja sinä varmaan olet salaa kuunnellut. Äiti sanoo. Isä sanoi, että se kuollut teki hänestä sen, mikä hän nyt on. Tai oli. On vaikea tottua sanomaan oli. Saarnamiehen. Jotenkin isä tunsu itsensä syylliseksi siihen, niin minä luulen. Vaikka ei siinä mitään järkeä ole, synnytyksessä se meni. (Ka, 145.)

Jukan epäilyn kuolleesta veljestä todistaa hänelle lapsuudessa se, että isä kutsuu häntä toisinaan toisella nimellä, Mikaeliksi. Mikael on veljistä parempi, kaunis, kiharatukkainen arkkienkeli.

Mutta koska isä katsoi minua, niin kuin minua olisi ollut kaksi, näkyvä ja näkyvän sisällä oleva, ja kun en tunnistanut itsekseni kumpaakaan, oli minun uskottava, että meitä oli ollut kaksi ja että meistä rakkaampi, holtittomampi ja tärkeämpi oli kadonnut jonnekin.

Se oli Mikael, enkeliä keveämpi ja kauniimpi, niin kuin Engelbrekt, jonka kanssa olin jakava elämäni ja josta etsivä kaksoisveljeäni, kadonnutta. (Ka, 67.)

Jukka ajattelee ensin, että hänen täytyy muuttaa apokryfinen kertomuksensa, jos kerran siinä on näin monia olennaisia virheitä. Äiti kuitenkin tuhahtaa: "Vanhoja asioita. Mitä ne ketään jaksavat kiinnostaa." (Ka, 145.) Ja kun Jukka vielä varmistaa äiditään Ilsen olemassaolosta: "Ilse D:täkö ei ollut. Minä kysyn. Oli tai ei. Äiti sanoo. Kuka niistä tietää" (Ka, 145.) , kertomus saa jäädä. Totuus on se, mikä kulloisessakin käyttötarkoituksessa on tarkoituksenmukaisin. Syyllisyyden syntitaakan siirtyminen sukupolvelta toiselle saattaa olla myös sattumanvaraisten kuvitelmiin tai väärinymmärrysten valitettava lopputulos.

3 “MINÄ KOSTAN ISIEN PAHAT TEOT KOLMANTEEN JA NELJÄNTEEN POLVEEN.”

3.1 *Kiusaajan* isättömät lapset

Isän merkitys korostuu kaikissa Kärsimystrilogian osissa. Raamatussa isä on suuri Jumala ja Jeesus on tämän Isän poika. Jeesuksen asema ja tehtävä nimenomaan poikana näyttäytyy Larssonin romaaneissa vahvasti. Kari Mäkisen mukaan kytkennät Raamattuun merkitsevät samalla kytkentää kulttuurin uskonnolliseen tai myyttiseen kerrostumaan. Raamatun kertomukset voivat toimia syventävää merkitystä antavina kehyksinä, joihin kirjailijan yksilölliset kertomukset sijoittuvat.⁴⁷ Voidaan siis ajatella, että esimerkiksi tuhlaajapoikakertomuksen aineiden avulla löytyy näkymä näiden romaanien käsitykseen ihmisen osasta tai suhteesta perimmäiseen turvaan, jota Luukkaan alkuperäinen kertomukseen ei nimitä Jumalaksi vaan isäksi.

Larssonin *Kiusaajassa* Jukka Lauste on isätön poika. Isättömyyden ja perheen sosioekonomisen aseman heikkouden - äiti on siivooja - voidaan katsoa olevan osasyypojan rikolliseen käyttäytymiseen. Äiti kirjoittaakin kirjeessään pojalleen vankilaan:

[...] Mutta sitäkin enemmän ajattelen, että miten sinä olet sillä lailla elämässä harhautunut, vaikka et ehkä tahdo siitä puhua, etkä ajatella koska Sinun on aina ollut mahdotonta myöntää, että olet ollut väärässä. Minua se tietysti painaa, että olisiko pitänyt olla kovempi ja ottaa sisua pois. Yksinäisen naisen on vaikea kasvattaa poikalasta aina siinä ovat mestaroimassa, kouluhoitajat ja veistonopettajat (Muistat kai sen Hakkilankin?) ja koko yhteiskunta. Kyllä minä epäonnistuin ja tahtoisin, että sinä vähän kertoisit, että missä tapahtui se epäonnistuminen, kun minulla vain rullaavat nämä asiat yötä päivää päässä, että nukkuminenkin on käynyt vaikeaksi. (Ki, 76.)

⁴⁷Mäkinen 1993, 271.

Isättömälle pojalle isän virkaa on pyrkinyt hoitamaan kuka milloinkin. Selvää on, ettei silloin kukaan ota lopullista vastuuta. Eräänlainen kollektiivinen isä voisi olla yhteisö, jossa poika elää, mutta niin ei kuitenkaan ole. Biologinen isä on jossakin. Romaanissa Jukka Lausteen osana on kohdata todellisuuden julma petollisuus. Hänen on käytävä olemassaolon taistelua ja kovetuttava, pidettävä päänsä pinnalla. Hänet on tuomittu maailmaan, jossa perustavaa turvaa merkitsevä isä on lopullisesti ja peruuttamattomasti saavuttamattomissa.

Marko Dimitroffin isä on venäläinen ja perhe kaiken kaikkiaan hyvin menestyvä. Äidin asema perheessä on myötäilijä, eikä isä suhtaudu poikaansa mitenkään erityisen lämpimästi, pikemminkin jonkinlaisena harmillisena esineenä.

Neuvottelun ajaksi isä pani minut vaatekomeroon, vanhasta muistista. Olin seitsemäntoista ja jäänyt kiinni dullan välityksestä. Istuin mustien sikarien ja naftaliinin hajuisten vaatteiden keskellä ja kuuntelin aikuisten puhetta.

- Ei minä jaksa se poika, isä sanoi. Se pitää panna joku internaatti tai semmonen.
- Ei ne sitä missään pidä, äiti sanoi.
- Joo mutta minä en jaksa. Tää poika ja maa ja kaikki. Minä olen liian vanha isä.
- No lähde, äiti sanoi.
- Joo mutta ei minä jätä poika sinun kansaa. Sinä pilaa se poika. Se polttaa ja tupakat ja kaikki. Se vie rahat toisten taskut ja kaikki.

Minua nauratti. Isä luuli, että minä olin jäänyt kiinni tupakanpoltosta.

- Vie poika mennessäsi.

Se oli äiti.

Mutta leikkiähän se oli? (Ki, 56.)

Marko Dimitroffia sanottiin siipirikoksi ja hänen tuntemansa itseinhon määrän voi päätellä siitä, että hän vertasi itseään viemärirottaan.

Tyttö, jonka murhasta Jukka Lauste joutui vankilaan oli nimeltään Anja. Myös Anjan perhe on joutunut kokemaan kovia. Takauman keinoin Jukka muistelee satua, jonka avulla Anja kertoo perhettään kohdanneesta tragediasta. Hänen isänsä oli tehnyt itsemurhan

jouluaattona ampumalla itseään päähän kotinsa kylpyhuoneessa. Sen jälkeen hänet oli raiskattu, eikä paluuta alun viattomuuteen enää ollut ja hän päätyi prostituutioon.

3.2 *Viettelijän* murtuneet isät

Viettelijän Poika (Jeesus) on vanhempiansa esikoinen. Äiti on jo raskaana, kun vanhemmat menevät naimisiin. Lapsi on jonkun muun kuin isäksi mainitun. Vanhemmat saavat tietää pojan erikoislaatuisuudesta jo ennen syntymää samaan tapaan kuin Joosef sai tiedon enkeliltä, joka kieltää jättämästä Mariaa.

Mutta eräänä iltana astui jo hämärtyneellä kujalla eteeni valkopukuinen lähetti ja esti kulkuni. Hän kielsi minua huutamasta nähtyään, että olin säikähtänyt, sillä luulin, että hän aikoi viedä villaisen vaatteeni, joka oli uusi ja haisi vielä lampaalle.

Hän oli mies tai nainen, en saanut selvää kumpi. Minä olen tavallinen mies, ymmärrättekö, sillä hän käski minun olla hylkäämättä naista, joka asui kattoni alla ja jolle minun ei olisi tarvinnut antaa edes erokirjaa, ja vieläpä olla kajoamatta häneen, johon oli jo kajottu, luulin että hänkin piti minua pilkkanaan. Ja kun hän vielä sanoi, että poika, joka hänen kohdustaan syntyisi, tulisi olemaan kuningas ja hallitsemaan kansoja, halusin heittää häntä kivellä. [...] Minä olen tavallinen mies, mutta jo silloin olin vanha, eikä vanhuudella enää ole kiire. Minä päätin katsoa ja odottaa. (V, 45-46.)

Isä kertoo saaneensa muitakin lapsia ja tuntee vanhoilla päivillään kiitollisuutta elämästään: “[...] nyt kun olen harmaa ja voima on paennut jäsenistäni eikä vereni kuumene tyhjänpäiväisistä puheista, en ymmärrä, miksi annoin typerien hymyjen ja ilkeitten puheitten vietellä itseni tekoihin, joiden muistaminen pilaa viimeiset päiväni” (V, 46). Isä kuitenkin luulee, että lähetin lupaama pojan kuninkuus olisi tarkoittanut kuninkuutta siinä perinteisessä merkityksessä. Isä vain odottaa nuoruuden kuohujen tasaantumista ja toivoo, että hänelle itselleen vieraaksi jäänyt esikoisensa olisi se, “jonka kautta jokainen isä toivoo kulkevansa tiet, joita kulkemaan hänellä itsellään ei ollut viisautta eikä rohkeutta” (V, 47). Äiti on hiljainen ja nöyrä. Hän on kaunis nainen, mutta

joutuu ottamaan miehekseen vanhan ja ruman miehen, koska on jo raskaana. Äidin nöyrytykset jatkuvat ja poika joutuu näkemään äitinsä raiskauksen. Isä löytää vaimonsa ja poikansa seetripuun alta aamunkoitteessa.

Hän ei vapissut raivosta, vaan ymmärrettyään mitä oli tapahtunut, hän purskahti itkuun ja kumarsi päänsä maahan asti ensin äitini ja sitten minun edessäni. [...] Sinä yönä isäni pakottamalla pakotti kruunun päähäni, vaikka se poltti ja puristi ohimoitani, sillä olin vielä pieni poika, joka rakasti ja kunnioitti isäänsä ja äitiään ja halusi kumartaa heitä eikä itse tulla kumarretuksi. (V, 65.)

Isän teko on pojalle hyvin raskas: hän säilyttää kaiken vastuun pojan harteille, pojassa on toivo paremmasta. Raiskauksen näkemisellä ja isän murtumisella on pojalle sama seuraus kuin syntiinlankeemuksella. Hän tulee tietämään jotakin, jonka tietäminen ei olisi tarpeellista. Tiedosta seuraa kuitenkin suunnaton vastuu ja ikuinen pakolaisuus.

Larssonin romaani näyttää Jeesuksen väärinkäsittämisen alkavan jo hänen elinaikanaan. Hänen kuvitellaan tekevän ihmeitä, joita hän ei tee. Erämaan kiusauksista kertovan jakson aikana hänelle näyttäytyy tyttö, joka on ilmeisesti Jeanne d'Arc, nykyaikainen suurkaupunki autoineen kaikkineen, ristiä kantavia kulkueita, pappeja ja kardinaaleja sekä ristiretkiin viittaavia tapahtumia (V, 14-16).

Kulkue kantaa kuvia ja patsaita ristille tapetusta miehestä ja "ihmiset toistelivat nimeä, joka oli minun nimeni, vaikka minä en ollut se mies" (V, 15,19). Jeesus ei tunnista näyssään esiintyvää kirkollista kulttihahmoa itsekseen. Tämä epätunnistus on draamallisesti ironinen, sillä Jeesus ei usko kuolevansa ristillä. Eihän hän ole varas eikä murhaaja.

Jeesusta kiusaa erämaassa seppä, joka on äidin raiskaaja. “Ja silloin ymmärsin, ettei seppä ollut seppä vaan perkele ja ettei perkelettä ole olemassa, vaan perkele elää ihmisen sisällä. Minä olin pukeutunut perkeleeni sepäksi, koska seppä oli loukannut minua..” (V, 20.) Tämä seppä-perkele pilkkaa Jeesuksen seksuaalisia kiusauksia ja tulevaa kuninkuutta. Näytettyään Jeesukselle näkyinä kristikunnan tulevaisuutta perkele sanoo hänelle: “Tähän sinä viettelet maailman, ellet luovu tiestäsi.” (V, 19.) Näin Jeesus näytetään kristinuskon historian käynnistäjänä, mutta negatiivisella tavalla: hän on sen väkivallan, hysterian ja valtarakenteiden alkuunpanija.⁴⁸

Viettelijän Juudas kertoo itsestään ja perheestään seuraavaa:

Minä olen äpärä Kariotin kaupungista, ja se on kohtalo, jonka vuoksi olisin valmis kumartamaan pääni ja sytyttämään kiitosuhrin, ellen mielummin söisi uhrattavaa lihaa itse, sillä tuuli hajottaa kaiken savun, ja vaikka ilma olisi tyyni niin kuin tämä yö ja savu nousisi suoraan taivaaseen, ei ole mitään taivasta eikä jumalaa, joka jaksaisi haistella palavan lihan lemua, vaan ainoat haistajat ovat ihmiset, joiden ruokahalu kiihottuu lihan hajusta, sillä ihminen on lihaa ja liha kaipaa lihan luokse.

Sen olen nähnyt minä, äpärä Kariotin kaupungista, jonka edessä ei kukaan ole viitsinyt teeskennellä, niin että olen nähnyt ihmisen alastomana niin kuin olen nähnyt äitini, jonka isäntä otti takaapäin, luonnottomassa asennossa kuin sonni lehmän.

Minulla ei ole unelmia eikä vääriä luuloja elämästä niin kuin on miehellä [Jeesus], joka tänä yönä makaa naisen viitan olla, hänellä, jota hänen äitinsä rakasti, niin ettei hän oppinut tuntemaan elämää ja ihmisen luontoa vaan teutaroit kuin härkä ennen teurastusta. (V, 68.)

Myös Juudas on siis nähnyt äitinsä raiskauksen, eikä hänen isästään anneta mitään tietoja.

Tässä monologissaan Juudas suorastaan kerskuu sillä, että hänellä ei ole mitään unelmia.

Hän on romaanissa idealistisen Jeesuksen vastapooli, suorastaan kyyninen, iloton realisti.

⁴⁸Envall 1990, 59.

3.3 *Kantajan* uhratut pojat

Kantajassa on selvimmin näkyvillä isien ja poikien suhde. Teoksessa kerrotaan Larssoneista kolmessa polvessa. Ensin Jukka Mikael Larsson kertoo isänsä, Toivo Larssonin elämästä ja Toivon kautta myös isoisästään. Sen jälkeen hän kertoo omasta elämästään. Toivolla oli ollut kaksi sisarusta, Usko ja Lempi. Jukka kertoo nimien⁴⁹ merkitystä ironisoiden:

Oli käynyt suurin piirtein näin:
Kun Usko oli sairastunut siihen merkilliseen tautiin, että mies joi vaikka ei halunnut, joi joskus ääneen itkien, ja kun Lempin ruumis oli löytynyt jäistä Raahen sataman edustalta sen jälkeen, kun hän oli purkanut kihlauksensa lupaavan oululaisen konemestarin kanssa, jäi jäljelle enää Toivo. (Ka, 14.)

Äiti ei halua lähettää ainoaa jäljellä olevista lapsistaan talvisotaan, joten perhe lähtee pakoon Ruotsiin. Kun tilanne alkaa käydä hankalaksi, perhe jatkaa matkaansa Hampuriin. Isä tekee erilaisia korjaustöitä ja äiti siivoilee ravintoloita ja tanssisaleja. Toivo piileskelee. Jukka pohdiskelee nimenannon merkitystä:

On sellaisiakin ihmisiä, jotka antavat lapselleen nimeksi Toivo. Toivon vanhemmat olivat sellaisia. Ei nimi ole enne. Nimi on kohtalo. Nimi on kantajalleen määrätty toimeksianto. (Ka, 59.)

Kantajassa on selviä raamattuviittauksia etenkin lukujen alussa olevissa johdantojaksoissa.

Myös *Raamatun* kuvasto näkyy selvästi esimerkiksi seuraavassa jaksossa:

Poika katselee isäänsä, joka ei katsele häntä. Ja kun isä nousee matoltaan ja lähtee ja jäykästi kävelemään kohti kukkivaa taatelipuutarhaa, hätäntyy poika. Hän taittaa kuivasta viikunapuusta piikkisen oksan ja lyö sillä selkäänsä, ensin hiljaa, kokeeksi, sitten yhä rajummin ja rajummin, sen minkä pahalta asennoltaan kykenee. Kun selkä pirskkottaa verta, huutaa poika isäänsä nimeltä ja astuu pois viikunapuun suojasta.

Isä pysähtyy ja kääntyy hitaasti, ja hänen hitaaseen kääntymiseensä sisältyy koko ymmärtäminen: pojan äänen tunnistaminen, tieto pojan paluusta ja paluun

⁴⁹Nimistä performatiivina esim. Rojola 1998, 251-279.

lopullisuudesta. Ja isän hitaassa kääntymisessä poika äkisti tajuaa koko matkansa raskauden ja rumuuden. Ja vasta nyt poika muistaa olevansa alasti. Ja kiireesti hän poimii maasta paitansa ja kietoo sen lanteilleen, sukuelimensä suojaksi, niin että hänen selkensä jää paljaaksi. Sillä niin huonosti tuntee poika isänsä, ettei hän usko isän näkevän hänen kärsimyksiään, ellei hän kärsimystensä todisteeksi tuo tuoretta verta. (Ka, 15-17.)

Tämä kertomus sisältää selvästi *Raamatun* kertomuksista sekä tuhlaajapojan että syntiinlankeemuksen. Syntiinlankeemuksessahan olennaisinta on ihmisen uteliaisuus, halu tietää ja Jumalan kiellon uhmaaminen. Jos *Raamatun* tulkinnassa nykyään katsotaankin, että hedelmän syömisellä tarkoitetaan nimenomaan *hyvän ja pahan tietämistä* ja viattomuuden loppua siltä osin, on perinteisesti ihmisten puheissa menneinä vuosina syntiinlankeemus seksualisoitu. Tämä johtuu varmaan osaltaan siitä reaktiosta, mikä seurasi Aatamin ja Eevan toiminnassa hedelmän nauttimisen jälkeen. Hehän tajusivat olevansa alasti. Syntiinlankeemuksen seurauksena ihmisen osaksi tuli tuntea häpeää ja syyllisyyttä.

Toivon suhde isään on vaikea. Isällä on rakastajatar, jonka olemassaolon äiti aavistaa, mutta ei välitä, koska hänellä ei kai ole varaa välittää. Toivo kokee ensimmäiset seksuaaliset kokemuksensa isänsä rakastajattaren, Ilse D:n kanssa. Toivo kääntyy uskoon, kun näkee kerran Ilse D:n isänsä alla.

Nähtyään verhon raosta vilauksen Ilsestä, jonka pystyt polvet ja paljaat reidet toivat hänen mieleensä sian alastoman ruhon, kun se kaikessa lopullisuudessaan ja rivoudessaan on heitetty teurastamon autonlavalle, ja hänen isänsä pitkät hampaat, jotka muistuttavat liian raskasta kuormaa vetävän hevosen turpaa, lupasi Toivo päästikkaa itsensä Jumalalle Lutherin työn jatkajaksi ja isänsä Perkeleelle hukutettavaksi ikuisiin liekkeihin. Ja jälkimmäisestä lupauksesta hänen kylkeensä puhkesi se paise, joka kuljetti häntä läpi elämän köyrynä, oikealle taipuneena, niin kuin hän olisi kuulostellut, mitä kuiskittavaa oli maan mitättömillä, paskanhöyryisillä hengillä. (Ka, 34-35.)

Rakastunut poika lähtee poliisilaitokselle. Teko on järjetön ja epätoivoinen, aivan kuten *Raamatun* tunnettu ilmiantokertomus: kun Juudas kavaltaa Jeesuksen. Rakkauden ja vihan tunteet sekoittuvat toisiinsa. Teon seuraukset ovat kotonakin melko yllättävät:

Ei äidin huuto Toivoa yllättänyt, vaan hänet yllätti katse, jonka äiti kääntyessään häneen loi. Se oli vihaa eikä sitä voinut muuksi selittää. Äiti käski hänen painua helvettiin, ja vaikkei Toivo äidin sanoja kuullutkaan, hänen oli pakko nähdä ne: sanat sinkoutuivat läpi kaalinhajuisen huoneen ja naulitsivat hänet keittiön kynnykselle, ilmiantajan ikuiseen häpeään. (Ka 38-39.)

Tämän jälkeen Toivo viettää vielä kolme päivää kotonaan ja “nauttii oikeassaolemisen tuskasta” (Ka, 39).

Teoksen toisessa luvussa Jukka Mikael Larsson alkaa kertoa omasta lapsuudestaan.

Nimestään hän pohtii seuraavaa:

Jukka on tanssisalin seinälle asetettu tuoli: istu siinä, vaiti, ja katsele kun muut tanssivat. Mutta Mikael on enkeli, jolla on kultainen miekka ja vielä kultaisemmat hiukset. Isä kertoi minulle iltaisin arkkienkeli Mikaelista silloin, kun vielä jaksoin kuunnella, jälkeen Pikku Vihan, ennen Isoa Vihaa. Mikael sai lentää Jumalan luokse kuin lintu. Mutta ennen kaikkea hän sai pitää hametta ja pitkää tukkaa, eikä häntä sanottu tyttömäiseksi. (Ka, 60.)

Tässä voi sanoa annettavan ensimmäinen vihje Jukka Mikaelin seksuaalisesta suuntautumisesta. Jukka on selvästikin kuullut jonkinlaista paheksuntaa pitkistä kiharoistaan; ne eivät kuuluneet pojille niin kuin ei myöskään pitkä tukka. Tukkaan palataan uudelleen, kun Jukka kertoo ensimmäisestä selkäsaunastaan. Tukkaa ei ole vielä silloin leikattu ja hän on neljävuotias. Raamatullisissa yhteyksissä tukka yhdistetään aina Simsoniin, joka menettää voimansa, kun hänen tukkansa leikataan. Jukka ei muista selkäsaunaa saadessaan enää tekoa, josta rangaistus oli seurannut. Äiti yrittää löytää isän kuritukselle jonkinlaisen selityksen:

Äiti ei vastannut vaan otti minut syliinsä ja sanoi, että joka vitsaa säästää, se itse asiassa vihaa lastaan ja nuorena on väännettävä vitsa, ja pojat, joita ei kotona kuritettu, kuolivat maantien ojaan, niin kuin sanassakin oli kirjoitettu. (Ka, 63.)

Äidin “raamatunsiteeraus” on jälleen hieman koominen: ‘nuorena on vitsa väännettävä’ ei nyt sovi erityisen hyvin tuohon tilanteeseen. Selitys on toisaalta yksinkertainen: äiti ei ole mikään uskonnollinen ihminen, mutta saarnaajaperheessä uskonnollisen retoriikan käyttäminen kasvatusmielessä varmasti tavallista. Hän teeskentelee sairasta, jotta ei tarvitsisi osallistua telttakokouksiin miehensä kanssa.

Tästä ensimmäisestä selkäsaunasta alkaa Jukan leppymätön viha isäänsä kohtaan. Hänen olisi jälkeenpäin ajatellen mielestään pitänyt tulla katkeraksi äidilleen noista sanoista, mutta lapsi kuulee ihollaan ja äidin sylissä istuminen lohduttaa ja tuntuu siltä, kuin äiti olisi yrittänyt siirtää taakkaa omille harteilleen.”Taakkaa, jonka kantajaksi isä oli minut määrännyt” (Ka, 63). Oikeutuksen vihalleen Jukka löytää penkomalla isänsä kirjoituspöydän laatikoita. Hän löytää tavaroiden joukosta Ilse D:lle kuuluneen savukkeensytyttimen ja valokuvan. Toivo Larsson on usein saarnannut Ilse D:stä telttakokouksissaan - ja kertonut itse asiassa ihan todellista elämäntarinaa. Laatikosta löytyy myös lehtileikkeitä, joista yhdessä kerrotaan, että “Hampurissa oli pidätetty nainen, joka oli sodan aikana syyllistynyt laittomaan elintarvikekauppaan, varastetun tavaran laajamittaiseen kätkemiseen ja edelleen välittämiseen. Ilmiannon on tehnyt naisen rakastajan kaksikymmentäyksivuotias poika.” (Ka, 76.) Tässä kohtaa Jukka repeää.

Vihalle oli auennut uusi, puhdistava väylä, ja se kohisi lävitseni sellaisella voimalla, etten uskaltanut ojentaa kättäni: tiesin, että Jumala olisi pannut siihen tulisen miekan, nostanut minut kainaloista ylös ja syössyt Göteborgin häpeästä kuumottavien kattojen teltaan, jossa ilmiannon tehnyt mies saarnasi parannusta itseään puhtaammille kuulijoille. (Ka, 76-77.)

Jukka lähtee niiltä sijoiltaan Ilse D:n kuva nyrkissään kokousteltalle aikomuksenaan paljastaa isänsä kaikelle kansalle. Kuumeinen ja sekava poika hyökkää väärään aikaan kertomaan tunnustustaan, joten hänet ohjataan pois näyttämöltä. Nöyryytetty poika istuu

illalla puussa kuin Sakkeus eikä uskalla mennä kotiinsa vaan katselee perhettään ikkunan läpi. Heillä on kesävieraana kaksi uskovaista poikaa, joista toista Jukka pitää kadotettuna (kuolleena) veljenään, sinä poikana, jota isä todella rakastaa. Hän kuvittelee kuumehoureissaan istuvansa “sängyn päällä, omassa pojanhuoneessaan, joka nyt tuntuu hänestä vieraalta ja rakkaalta, koska hänellä ei enää ole oikeutta siihen” (Ka, 84). Jukka kirjoittaa seuraavanlaisen kertomuksen sinä yönä:

1.

Äiti herättää Pojan, ja kun Poika avaa silmänsä, huutaa äiti, ei kuten etäinen, rautoihin astunut kettu vaan kuin naaraslammas, kun siltä viedään karitsa. Poika purskahtaa itkuun, ja vasta silloin äiti talutetaan pois, toisiin huoneisiin. On aika. Sanoo isä. Poika nousee, ja huoneen verho suljetaan hänen takanaan niin kuin ovi kaikkein pyhimpään. Poika astuu pihalle. Aamu ei ole vielä valmis: öisen nuotion kipinät liukenevat tähtiin, jotka vaaleneva taivas nielaisee. Aurinko ponnahtaa viattoman röyhkeästi vuorten takaa, ja ellei tukahdutettu ääni, joka kuuluu talosta ja kuulostaa äidin ääneltä, hämmästyttäisi Poikaa, ja elleivät muhuraiset puut, jotka isä hänen selkäänsä sitoo, painaisi hänen lapaluitaan, hän nousisi nyt lentoon kuin lintua aineettomamapi olento; niin kova, merkityksiä tihkuva on aamun valo.

2.

Poika kantaa selässään puukuormaa, aasi kantaa selässään Poikaa, ja isä, joka sitkeästi astuu kivikkoa ylöspäin, kantaa jotakin, joka on vielä raskaampaa. [---]

3.

Isä alkaa kerätä kiviä röykkiöksi. Poika tahtoo auttaa häntä, mutta isä tönäisee pojan pois. [---] Koko päivänä ei isä ole katsonut Poikaa eikä puhunut hänelle, ja vaikka sellaista on tapahtunut ennenkin, Poikaa alkaa pelottaa. [---]

4.

Isä latoo puut rakentamalleen kivialustalle. yhden puun hän ottaa erilleen, asettaa sen jalkojensa juureen, ottaa vyöltään veitsen ja lyö sen pystyyn puuhun, useita kertoja peräkkäin. Poika imeskelee kuivia huuliaan. Hänen on jano, mutta vettä hän ei tule pyytäneeksi.

5.

Nyt isä katsoo Poikaansa, vasta nyt. hän katsoo Poikaansa niin kuin tuttua ihmistä. Ja Poika näkee, että isä näkee hänet, vasta nyt. [---] Ja kauhu salpaa hänen hengityksensä jo ennen kuin isä on ehtinyt paljastaa veitsen.

6.

Jumala valitsee itse karitsansa. Niin vastaa isä Poikansa kysymykseen nostaessaan hänet puiden päälle. Poika katsoo isäänsä hämmästyneenä, kunnes isä repäisee helmastaan kangassuikaleen ja peittää Pojan silmät. Haukka huutaa kimeästi. Poika tietää, että aikaa on vähän. Siksi hän toistaa kysymyksen, jota isä ei odottanut ja joka siksi jäi häneltä kuulematta: Minne sinä lähetit minun veljeni Ismaelin, ja miksi sinä veit hänet minulta?

7.

Poika on tarttunut aasia korvista, eikä aasi, joka liukastelee alas vuorenrinnettä, pane vastaan. [---] Hän katsoo Poikaansa, kahdesti saatua, joka voittajana laskeutuu vuorelta, aasintammalla ratsastaen. Mutta Poika, jonka silmät isä on omalta epäröinniltään peittänyt, ei tunne maisemaa, jonka halki aasi häntä kuljettaa. Ja niin arvaamaton on maailma, johon isä hänet tänä helteisenä päivänä paiskannut, että katsoessaankin sitä on Pojan oltava näkemättä, kunnes hän vasta vanhuutensa päivinä on uskaltava täysin antautua sokeuden sysimustaan armoon. (Ka, 84-87.)

Tämän kertomuksen raamatullinen vastine on kertomus Aabrahamin uhrista. Mutta kertomus ei suinkaan ole Aabrahamin koettelemuksen parafraasi vaan täysin itsenäinen kertomus. Ensinnäkin syyt ovat aivan erilaiset. Aabraham uhraa poikansa Jumalan vaatimuksesta oman kuuliaisuutensa ilmaukseksi. Hän ei epäröi missään vaiheessa, vaikka on ilmeistä, että tehtävä on erittäin raskas. Vaikutelma matkan pituudesta ja vaikeudesta perustuu Timo Veijolan mukaan⁵⁰ paitsi sen julkilausuttuun keston myös kertomuksessa käytettyihin hidastuksiin. Tässä tarkoituksessa eräät Aabrahamin toimet on kerrottu seikkaperäisemmin kuin itse asian kannalta ehkä olisi tarpeenkaan. Kun Aabraham on saanut käskyn lähteä matkalle (Gen.22:2), ei puhuta mitään hänen tunteistaan. Sen sijaan seikkaperäisesti kerrotaan, kuinka

/ -- / aamulla heti noustuaan Aabraham satuloi aasin ja otti mukaansa kaksi palvelijaa sekä poikansa Iisakin. Pilkottuaan puita polttouhria varten hän lähti matkaan kohti paikkaa, jonne Jumala oli käsenyt hänen mennä. (Gen.22:3.)

⁵⁰Veijola 1998, 227.

Muitakin yhteisiä kohtia näissä kertomuksissa on. Myös Raamatun kertomuksessa poika kantaa polttouhripuita osan matkaa. “Abraham otti polttouhripuut ja antoi ne Iisakin kannettavaksi; hän itse otti tulen ja veitsen, ja sitten he jatkoivat yhdessä matkaa.” (j.6) Jukan tarinassa isä “[---] kantaa jotakin, joka on vielä raskaampaa”. Isä kantaa syyllisyyden taakkaa, koska hän ei mene uhraamaan poikaansa Jumalalle vaan oman rikoksensa peittääkseen. Painostava hiljaisuus vallitsee molemmissa kertomuksissa. Hiljaisuuden rikkoo Iisakin kysymys:”Isä! Tässä on tuli ja puut, mutta missä on karitsa polttouhriksi?” Aabraham vastaa: “Jumala katsoo kyllä itselleen karitsan polttouhriksi, poikani.” (Gen. 22:7-8.) Romaanin kertoja toteaa vain: “Jumala valitsee itse karitsansa.” Kumpikin poika ehtii joutua puiden päälle, mutta kumpikaan ei menetä henkeään. Iisakin tunteista sillä hetkellä ei kerrota mitään, mutta Larssonin pojan kerrotaan olevan kauhuissaan. Kertomukset erkanevat lopun osalta toisistaan. Juuri kun Aabraham on tarttunut veitseen uhratakseen poikansa, häntä puhutellaan taivaasta. “Älä koske poikaan äläkä tee hänelle mitään. Nyt minä tiedän, että sinä pelkää ja rakastat Jumalaa, kun et kieltäytynyt uhraamasta edes ainoaa poikaasi.” (Gen. 22:12.) Aabraham saa siunauksen ja lukuisia jälkeläisiä.

Larssonin isä ei toimi yhtä rauhallisesti kuin Aabraham. Hän “oman epäröintinsä peittääkseen, repäisi helmastaan kangasta ja peitti sillä pojan silmät” (Ka, 86). Tarina ei kerro miten isän lopulta käy, hän jää katsomaan poikansa perään, kun tämä lähtee aasintamman selässä ratsastaen pois. Tässä kohtaa tilanne ristivalaistuu myös Uuteen testamenttiin ja Jeesuksen elämään. Jeesushan ratsastaa palmusunnuntaina aasilla Jerusalemiin suosionosoitusten saattelemana voittajana. (esim. Jh. 12:12-19.) Tilanne oli kuitenkin väliaikainen, muutaman päivän päästä Jeesus oli jo uhri. Jeesuksen kärsimyshistoria välähtää jo aikaisemminkin kertomuksessa. Jeesukselle tarjotaan

juotavaksi viiniä, johon on sekoitettu sappea (Mt. 27:34.) Kuolemantuomiota toimeenpantaessa annettiin tuomitulle viiniä lievittämään tuskia. Johanneksen mukaan Jeesukselle annettiin hapanviiniä ristille sen jälkeen, kun hän oli sitä pyytänyt sanomalla “Minun on jano.” (Jh. 19:28.) Larssonin poika “imeskelee kuivia huuliaan. Hänen on jano, mutta vettä hän ei tule pyytäneeksi”. Tämä kohta jo osoittaa, että yhtäläisyyksiä on olemassa, mutta tämä on kuitenkin toisenlainen kertomus.

Aabrahamin uhri -kertomuksella on yhteydet Jobin kirjaan.⁵¹ Molemmissa kertomuksissa on kysymys täsmälleen samasta asiasta, “jumalanpelosta”, joksi kuuliaisuutta molemmissa kutsutaan. (Gen.22:12, Job 1:8-9; 2:3). Myös koetteluun keinot ovat osittain samat. Se, mikä uhkaa Aabrahamia, toteutuu Jobin kohdalla: hän todella menettää kaikki lapsensa (1:13-15), saa kylläkin myöhemmin uusia tilalle (42:13-15). Molemmat ottavat koettelemukset vastaan Jumalastaan luopumatta. Veijola huomauttaa, että Jobin vaimolleen antama vastaus “Kun otamme vastaan Jumalan kädestä hyvän, totta kai meidän on otettava vastaan myös paha” (Job 1:10) ei sopisi tyyllillisesti Aabraham-kertomukseen, mutta sisällöllisesti se vastaa täysin Aabrahamin käyttäytymistä.⁵²

Kun Jukka Larsson kertoo tämän Aabrahamin uhri -kertomuksen toisinnon, on huomattava, mitä hän sanoo kertomuksen johdannossa. Hän ei itse samastu poikaan, vaan “herkistän itseni näkemään Jochumin (kesäpojista se kauniimpi ja rakkaampi) niin Pojassa, josta kirjoitan, kuin lukijassa, joka kertomuksen luettuaan ymmärtää minut” (Ka, 84).

⁵¹Veijola 1998, 230. Kertomus Aabrahamin uhrista on todennäköisesti peräisin myöhäiseltä, maanpaon jälkeiseltä aikakaudelta. Tähän viittaavat Veijolan mukaan monet sekä tyyllilliset että sisällölliset piirteet. Eräs tällainen piirre on sukulaisuus Jobin kirjan kehyskertomuksen kanssa (Job 1-2 ja 42:7-17). Molemmissa on päähenkilönä hurskas mies, jonka vakaumuksen aitoutta ryhdytään koettelemaan. Sillä ei ole olennaista merkitystä, että Jobin kirjassa koettelijana on Saatana Jumalan sijasta, sillä Saatanalla ei ole Jobin kirjassa itsenäistä valtaa, vaan hän toimii Jumalan antamin valtuuksin ja rajoituksin. (Job 1:5; 12:2.)

⁵²Veijola 1998, 230-231. Kertomusten välillä on edellä mainittujen lisäksi myös monia muita sanastollisia ja sisällöllisiä yhtymäkohtia, jotka viittavat kirjalliseen riippuvuussuhteeseen. Pidetään todennäköisenä, että Jobin kirjan kehyskertomus on syntynyt eräänlaisena midrash-tarinana luvun Gen.22 pohjalta.

Kertojan itsensä, Jukan, hahmo on tässä kertomuksessa löydettävissä kuudennen jakson lopusta. Hän on veli Ismael, jonka perään Poika kertomuksessa kyselee.

Aabrahamin nimi oli alunperin Abram. Jumala kutsui Abramia useasti ja päätti Abramin välityksellä synnyttää itselleen uskollisen Israelin kansan. Jumala halusi varmistaa, että Hänellä oli käytössään (1) todistus ainoasta tosi Jumalasta maailmanlaajuisen monijumalaisuuden keskellä (Deut. 6:4); (2) jumalallisen ilmoituksen vastaanottaja ja vaalija (Room 3:1-2, 5; Num: 5-8); (3) todistus siitä, miten siunattua on palvella ainoata tosi Jumalaa (Deut 33:26-29); ja (4) kansa, josta Vapahtaja kerran syntyisi.⁵³

Abramilla oli ongelmana lapsettomuus. Pitkään hän jaksaa uskoa Jumalan lupaukseen lukemattomista jälkeläisistä. Kun lapsia ei alkanut kuulua, Abram lankesi epäuskoon. Hänen vaimonsa Sarai tarjosi miehelleen orjatartaan Hagaria lapsen hankkimiseksi. Abram päättää ihmiskeinoin auttaa Jumalaa lupauksen toteutumisessa ja saa Hagarin kanssa pojan, joka saa nimekseen Ismael 'Jumala kuulee'. Herran enkeli kuitenkin profetoi Hagarille: "Poikasi on oleva kuin villiaasi, hänen kätensä on kaikkia vastaan ja kaikkien käsi on häntä vastaan, aina hän on oleva vastakkain kaikkien veljiensä kanssa." (Gen 16:12).

Ismaelin syntymä oli pysyvänä muistutuksena Abramin epäuskosta ja siitä, että hän oli puuttunut Jumalan lupauksen toteuttamiseen. Hagar sai lupauksen siitä, että Ismaelilla oli oleva tavattoman paljon jälkeläisiä ja että tästä tulisi raju ja sotäisa mies. Tämä kertomus on eräänlainen aitiologia siitä, miten tässä epäuskon lapsessa tulevat sukupolvet saivat perinnön, jota pidetään nykyistenkin kansainvälisten jännitteiden aiheuttajana.⁵⁴

⁵³Unger 1986, 45.

⁵⁴Unger 1986, 51.

Kaikissa *Kärsimystrilogian* osissa eräänä teemana on pakolaisuus. Sarai karkottaa raskaana olevan Hagarin luotaan, koska tämä muuttuu ylpeäksi, eikä kunnioita enää emäntäänsä. Jumala käskee Hagarin kuitenkin palata. Toisen kerran karkottaminen ja pakolaisuus esiintyy tässä kertomuksessa, kun Abramista on liiton merkinä tullut nimeltään Aabraham ‘monien isä’ ja häntä on viimein siunattu Saaran kanssa saadulla Iisakilla⁵⁵. Ismael pilkkaa Iisakia ehkä siksi, että tajuaa perimistöiveidensä menneen. Paavalin mukaan Ismael suorastaan vainoo Iisakia (Gal 4:29). Aabraham lähettää Jumalan neuvosta Hagarin ja Ismaelin pois.⁵⁶

Jukka ei joudu lähtemään isänsä kodista käskystä, mutta ei hänellä ole vaihtoehtoa sen jälkeen, kun hän on ilmiantanut Pojat. Jukka tuntee katkeruutta siitä, miten Pojat - ja erityisesti Jochum - valloittivat paikkansa heidän pienessä, ilmapiiriltään tukahduttavassa perheessä. Isältään Jukka ei saa koskaan mitään lämpimiä huomionsoituksia. Sen vuoksi hän onkin äidilleen kiitollinen merkillisen vähäpätöiseltä tuntuvasta yksityiskohdasta, mutta se selittää paljon ilmapiiristä ja tukahdutetuista tunteista:

Kaikki keittiössä olivat Rudi ja Jochum, jotka vuoron perään silittivät valkoisia paitojaan, ja äiti, joka heitä neuvoi. Mutta äiti ei ottanut rautaa heidän käsistään eikä itse silittänyt heidän paitojaan, niin kuin hän silitti kaikki minun vaatteeni. Ja se on asia, josta olen äidilleni kiitollinen vielä näitä rivejä kirjoittaessani. (Ka, 71.)

Kun Jukka ei ollut onnistunut illan telttakokouksessa paljastamaan isänsä rakkaussuhdetta ja kavallusta, hän päättää paljastaa Pojat. Hän kuulee seinän takaa ääniä ja “valitusta, joka ei pyydä apua” ja ironisesti *Raamatun* kohtaa väärässä yhteydessä hyödyntävän “seinän takana etsivät löytävät, niin kuin lupaus on annettu: suu suun, iho hien, erite eritteen.” (Ka,

⁵⁵Iisakin nimen merkitys ‘hän nauraa’ ennakoi sitä iloa, miktä lupauksen lapsesta oli oleva, ei vain iäkkäille vanhemmille vaan lopulta kaikille lunastetuille Kristuksen välityksellä (Unger 1986, 54).

⁵⁶Unger 1986, 54.

89). Vuorisaarnan ohje ja lupaus “Pyytäkää, niin teille annetaan. Etsikää, niin te löydätte. Kolkuttakaa, niin teille avataan.. Sillä jokainen pyytävä saa ja jokainen etsijä löytää, ja jokaiselle, joka kolkuttaa, avataan.” (Mt 7:7-8) viittaa luonnollisesti Jumalaa etsiviin, ei seksuaalista tyydytystä etsiviin ihmisiin.

Ja kun tirkistelyn ja mustasukkaisuuden tavanomainen liitto on sinetöity⁵⁷ ja kalu laskenut haalistuneen spermansa karvojen vastasyntyneeseen viidakkoon ja puhdas osattomuuden tuska kasvattanut periaatteen paiseen suojakseen, olen valmis hylkäämään kadonneen veljeni Jochumin ja etsimään oikeutta kostosta, sillä sen tuhkan maku on vielä minulle tuntematon. (Ka, 89.)

Jukka lähtee aamuyöllä kertomaan tietonsa saksalaiselle saarnaajalle Vater Lausschmannille. Poikien homoseksuaalinen suhde paljastuu ja Pojat lähetetään pois. “Heistä ei edes puhuta” (Ka, 96). Jos Jukka ehkä aikoikin paljastaa myös isänsä Vater Lausschmannille, tämä ei anna siihen tilaisuutta. Hän ei suostu ymmärtämään Jukan vihjettä isän ja saarnakertomusten esikuvana olevan Ilsen suhteesta. Kohtaus päättyy kuvaan, jossa sekoittuvat Jeesuksen ristiinnaulitseminen (stigmatisaatio), Juudaksen kavalluksen seuraukset, Lootin vaimon suolapatsaaksi muuttuminen ja Ilmestyskirjan viimeinen tuomio:

[...] siinä hän seisoo, saarnaajan suolapatsaaksi taiottu ilmiantajapoika, kun teltan takaa ponnahtaa ensiksi auringon punainen, syyttävä silmä, ja vasta sitten lehahtaa paikalle tummasiipisten enkelten sankka parvi, joka levittäytyy torvia puhaltavaksi auraksi hänen ympärilleen,
Ja kuin pommilaiVue nousee taivaanrannasta tylppäpäisten naulojen muodostelma ja sujahtaa halki ilman, iskeytyy hänen kämmeniinsä ja jalkateriinsä ja naulitsee hänet iankaikkiseen häpeään. (Ka 94.)

Joka tapauksessa Jukka saa kostetuksi myös isälleen. Kirjan toinen osa päättyy kuvaan, jossa perhe istuu pöydässä ikään kuin viimeisellä ehtoollisella. Kavaltaja on paikalla ja kaikki tietävät sen. Jukka tietää lähtevänsä ja lähteekin palatakseen kolmantena päivänä takaisin. Isän ja äidin myöhemmistä vaiheista ei kerrota, poikkeuksena vain isän

⁵⁷‘liitto on sinetöity’ on taas hyvin raamatullinen ilmaus. Jumala sinetöi liiton Abramin kanssa ilmestymällä hänelle. Jumala sinetöi liiton myös uusilla nimillä ja ympärileikkauksella. (Gen 17: 1-27.)

hautajaiset ja perunkirjoitukset. Jälkimmäiseen tilaisuuteen Jukka Larsson matkustaa Pojan kanssa, jolle hän on väittänyt heidän olevan menossa tapaamaan Tuomaria, joka auttaisi Pojan pois rikoskierteestä. Tällainen valhe varjostaa vielä Jukan viimeistä palvelusta isälleen. Toisaalta mikään tässä teoksessa ei oikein ole sitä, miltä se näyttää. Isä vertautuu mielenkiintoisella tavalla tuomariin, joka taas on henkilö, jolla on valta päättää syyllisyydestä ja syyttömyydestä, jolla on valta vapauttaa tai vangita (maallinen regimentti⁵⁸). Myös Jumalaa kutsutaan toisinaan Tuomariksi, joka on “kiivas Jumala, joka kostaa isien pahat teot kolmanteen ja neljänteen polveen” (hengellinen regimentti). Perisynnistä aiheutuva syyllisyyden kierre punotaan koskemaan myös Poikaa, joka tuodaan vielä symbolisesti Toivo-Tuomarin eteen. Poika onnistuu pakenemaan Larssonin suvun syntitaakkaa, hän ei suostu ottamaan harteilleen enempää ja lähtee pois.⁵⁹

3.4 Tuhlaajapoikien kotiinpaluut

“Rikollisen on aina palattava rikospaikalle, sillä rikos on hänen kotinsa” (Ka, 95), toteaa Larssonin kertoja, kun Jukka palaa kahden yön ja kahden päivän jälkeen ilmiannostaan kotiinsa. Seuraavaksi onkin suora sitaatti *Raamatusta*: “ Miksi te olette huolissanne lopusta, kun ette tunne alkuakaan. Kysyi Kristus opetuslapsiltaan.” Tuhlaajapojan täytyy palata, jotta ymmärtäisi matkansa tarkoituksen ja vaikka mitään lopullista paluuta ei voikaan enää tehdä. Larsson kiteyttää tuhlaajapoikakertomuksen ytimen seuraavassa

⁵⁸Käsitteellä regimentti tarkoitetaan hallintavaltaa.

⁵⁹*Kantajan* kolmannen osan alussa on kursiivilla painettu johdantoluku, joka on mukaelma Kristoforos-myytistä. Tämän tarinan mies seisoo joen rannalla, jossa kohtaa poikalapsen. Lapsi pyytää kantamaan itsensä vastarannalle. Tarinan mies tuntee kertomuksen ja tunnistaa lapsen Kristukseksi. Hän pyytääkin lasta kantamaan itsensä, koska lapsihan on tullutkin maan päälle kantaakseen ihmisten murheita. Lapsi pahoittaa mielensä, mutta ottaa miehen syliinsä ja kahlaa jäiseen veteen. Mies sulkee silmänsä ja iloitsee siitä, että uskoo itsensä lapsen käsiin. Keskellä virtaa lapsi kuitenkin muuttuu vanhukseksi ja he hukkuvat.

aforistisessa virkkeessä: “Kaikki on tehtävä kahdesti: ensin on eletävä ymmärtämättä, sitten ymmärrettävä, ja ymmärrettävä sekin, ettei elettyä saa takaisin” (Ka 95).

Kantajan sukutarina on myös kertomus tuhlaajapoista monessa polvessa. *Raamatussa* tuhlaajapoika-kertomus on perintöosuutensa maailmalla hävittäneestä veljestä, joka palaa kotiin sen jälkeen, kun mitään ei ole jäljellä. Toinen veli on palvellut isäänsä koko ajan, mutta koskaan ei hänen vuokseen ole vasikkaa teurastettu eikä juhlia pidetty toisin kuin nyt, kun tuhlaajapoika palaa kotiin. Hyvä isä antaa anteeksi katuvalla syntiselle pojalleen ja perustelee kateelliselle veljelle tekoaan:

Mutta pitihän nyt riemuita ja iloita, sillä tämä sinun veljesi oli kuollut ja virkosi eloon, hän oli kadonnut ja on jälleen löytynyt. (Lk. 15:32.)

Kantajassa isät eivät toimi yhtä epäitsekkäästi ja hyvin. He eivät toivota poikiaan tervetulleiksi, tosin kertomukset ovatkin erilaiset.

Toivo ei lähde kotoaan perintörahat matkassaan. Hänen matkansa tapahtuu kotona ja se matka on suhde Ilseen - rakkaus, joka on jaettava isän kanssa:

Ne kolme vuotta, jotka hän oli paljaan taivaan alla kulkenut, kyyryisenä, ajettuneena ja kohmettuneena, umpeutivat kuin haavat hänen ihollaan. Ja ojentaessaan kätensä kohti heinäsiirkkaruukkua hän unohtaa nähdä arvet ja kovettumat, jotka *tuhlaajapojan* matka on niihin kovettanut. Ja hän ojentaa kätensä, yhä uudelleen ja uudelleen ja tunnistaa omakseen käden, joka raukeana ja käskevänä kurottuu väljästä kolibrinsinisestä hihasta. Ne kolme vuotta, jotka hän on nyt taakseen jättänyt, eivät ole olleet unta eivätkä houretta. Ne ovat olleet elämää, jonka joku toinen on elänyt hänen nimissään ja hänen ihossaan. (Ka, 30-31.)

Toinen tuhlaajapoikakertomukseen liittyvä kohta on hiukan myöhemmin, kun Toivo kuvittelee tai uneksii:

Poika tuijottaa maata, niin kuin asiaan kuuluu, ja kiiltävä sininen puku, josta hän tyhmydessään on iloinnut, korostaa hänen lankeemuksensa kevytmielisyyttä. Ja isän anteeksiantava käsi lepää raskaana ja peruuttamattomana. He seisovat vaiti, katseltavina: katuva poika ja armahtava isä. (Ka, 47-48.)

Salaisten suhteiden ja ilmiannon jälkeen äiti kuolee ja Ilse ilmeisesti vangitaan. Toivo juopottelee isänsä kanssa yön, jolloin isä puhuu juopuneelle pojalleen ja jonka on “annettava isän laskea kätensä hänen olkapäälleen ja otettava vastaan se perintö, jonka isä hänelle tahtoo puhua” (Ka, 54).

Se oli viimeinen yö, jonka isäni Toivo Larsson isänsä kodissa vietti.

Armo, jota hän vanhemmilleen oli tullut jakamaan, oli sinä yönä karannut häneltä itseltäänkin.

Ja se, minkä hän seuraavana päivänä teltan keittiötuolin eteen polviestuessaan oli saanut oppia, oli se perintö, jonka hän minulle tahtoi jättää: armo on leipä, joka on joka päivä syötävä uudelleen. (Ka, 54.)

Toivon isän myöhemmistä vaiheista ei kerrota vaan seuraava luku kertoo Jukan lapsuudesta aina poikien ilmiantoon saakka. Eli Toivo ei kenties enää palannut koskaan kotiin. Perintö, jonka hän saa, on syyllisyyden kevenemätön taakka, jota voi hetkellisesti helpottaa armo. Toivo ei voi edes jakaa tätä perintöä sisarustensa kanssa, koska he kaikki ovat kuolleet. Eikä hän voi tuhlaata perintöä; ilmiantajan ikuinen häpeä seuraa häntä kuolemaan saakka.

Samat salaisuudet jatkavat vaikuttamista vielä Toivon pojan elämässä. Patriarkaatti on myös seuraavan polven Larssoneilla vahva. Isän perintö on ankara, uskonnollinen kasvatus, mutta enää ei köyhyys ole kiusana. Jukkaa polttaa (kuviteltu) tieto isänsä elämänvaiheista. Isä suhtautuu poikaansa kylmästi ja näyttää lämpimät tunteensa kesävieraana olevaa Jochumia kohtaan. Jukka on tietysti mustasukkainen isänsä huomiosta. Isän ilmiantaminen herätyskokouksessa epäonnistuu, mutta hän saa järjestettyä kesäpojat pois talosta paljastamalla heidän homosuhteensa. Jukan tuhlaajapojan matka ei ole ajallisesti eikä kilometreissä pitkä, mutta kylmän ja rakkaudettoman kodin perintö on kuitenkin kytevä viha ja katkeruus, jonka hän suuntaa sinänsä viattomia uhreja kohtaan.

Kaksi päivää ja kaksi yötä (ristiinnaulitsemisesta ylösousemukseen kuluva aika) Jukka viettää jossakin, ennen kuin palaa kotiin. “Ei tuhlaajapoika kotiin palannut, sillä kotia hänellä ei enää voinut olla. Hän palasi hakemaan avainta, jonka oli lähtiessään kotiin unohtanut.” (Ka, 95-96.)

Kantajen kolmannen osan syyllisyys kietoutuu myös luvattoman seksisuhteen ympärille. Tässä kertomuksessa tuhlaajapoika ei lähde matkalle tuhlatukseen isänsä perinnön, vaan hän lähtee hakemaan sitä isän kuoleman jälkeen. Larssonin perheessä perintönä kulkee ilmianto ja sen aiheuttama häpeä, mutta tämän matkan tarkoitus on jakaa isän maallinen omaisuus. Matka on murheellinen ja petoksia täynnä, Jukka kuljettaa mukanaan Poikaa, joka kuvittelee tapaavansa tuomarin ja joka joutuu Jukan raiskaamaksi. Jukka kuvittelee alaikäisen Pojan kantavan hänet läpi synkän tarinan ja elämän, toimivan Pyhän Kristoforoksen tavoin. Kun Poika tajuaa tullessa petetyksi, hän pakenee.

Perunkirjoituksen yhteydessä Jukka saa tutkittavakseen isänsä paperit ja kuulee äidin version tapahtumista. Näiden tietojen valossa hän joutuu pohtimaan uudelleen isänsä kertomusta (jonka on kirjoittanut). Voisiko äidin näkökulma auttaa pääsemään tästä asiasta yli? Jukan matka päättyy kuumeeseen ja riitaan Pojan kanssa. Lopulta Jukka pääsee kotiin Engelbrektin luo, joka unissaan yhä kaipaa Poikaa, jonka kanssa hänelläkin on suhde.

Kokonaisuudessaan *Kantaja* on Jukan tuhlaajapojan matka, jossa armahtava isä ei ole perillä vastassa. Kirja päättyy Kristoforos-myytin uudelleenkirjoitukseen, jossa lapsivanhus voidaan tulkita Pojaksi ja mies Jukaksi:

Mutta joen keskellä muuttui lapsi vanhukseksi, miehen kaltaiseksi, ja niin vajosivat he pohjaan, molemmat, tarinoiden ulottumattomiin (Ka, 156).

4 SEKSUAALISUUDEN AIHEUTTAMA SYYLLISYYS

Syntiinlankeemuksessa ihminen teki syntiä rikkomalla Jumalan käskyn ja syömällä hedelmän hyvän ja pahan tiedon puusta. Yllättävän yleisenä esiintyy käsitys, että hedelmän syömisellä tarkoitettiin symbolisesti yhdyntää. Lisäksi ajatellaan, että perisynti siirtyy uusiin sukupolviin nimenomaan seksin yhteydessä. Vuosisatoja ihmisiä kasvatettiin ajattelemaan, että kaikki sukupuolisuuteen liittyvät asiat ovat kaikkein pahinta syntiä, mitä voi olla. “Sulje silmäsi ja ajattele Englantia!”, kehotti kuningatar Elisabeth naisia toimimaan 1500-luvun lopulla, kun aviomies halusi tyydyttää seksuaaliset tarpeensa. Naisilla niitä ei edes ollut.

Larssonin trilogiassa esiintyvät seksisuhteet ovat lähes yksinomaan homoseksuaalisia. Vankilayhteisössä (*Kiusaaja*) homoseksuaaliset suhteet ovat varsin tavallisia. Toisaalta voi todeta, että useimmilla Kiusaajan henkilöhahmoista on ollut myös heteroseksuaalisia suhteita. Jukka Lauste rakastuu tyttöön, jonka murhasta hän joutuu vankilaan. Tyttö osoittuu petturiksi ja prostituoiduksi. Pettymykset seksuaalielämässä, raiskaukset ja toisten raiskauksien näkeminen ja hyväksikäyttö paljastuvat lähes jokaisen henkilöhahmon taustalta. Lisäksi perheiden sisäinen ilmapiiri on erittäin vaikea. Perheet ovat myös köyhiä ja uskonnollisuus on osaltaan raskauttamassa ilmapiiriä.

4.1 *Raamattu* ja homoseksuaalisuus

Raamatussa on joitakin kohtia, jotka suoraan koskevat homoseksuaalisuutta. Jotkin niistä käsittelevät homoseksuaalisuutta yleensä, toiset joitakin sen muotoja. *Raamatun*

aineistossa on myös tekstejä, joiden joskus katsotaan liittyvän homoseksuaalisuuteen tai jotka muuten ovat relevantteja, jos arvioidaan homoseksuaalisuutta eettisessä mielessä.⁶⁰

Homoseksuaalisuutta koskevat sitaatit *Raamatussa* ovat yksinomaan kielteisiä. Tarkastelen lähemmin eksegeettisen tutkimuksen valossa niitä raamatuntekstejä, jotka liittyvät tai joiden voidaan ajatella liittyvän homoseksuaalisuuteen.

4.1.1 Vanha testamentti

Pyhyyslaki (Lev 18:22 ja 20:13)

Kahden miehen välinen sukupuoliakti kielletään Vanhassa testamentissa kahdessa lainkohdassa (Lev 18:22 ja 20:13), joista jälkimmäinen määrää kuolemanrangaistuksen. Nämä kohdat liittyvät ns. Pyhyyslakiin ja niiden nykymuodon historiallisena taustana on pakkosiirtolaisuuden jälkeinen juutalaisyhteisö. Nissisen mukaan Pyhyyslain suhde konkreettiseen oikeudenkäyttöön ei ole selvä, eikä sitä voi rinnastaa valtiolliseen lakiin; pikemminkin sitä voisi verrata katekismukseen, joka opettaa kansalle Jumalan tahdon mukaiset käyttäytymissäännöt. Tietoa ei ole siitä, missä määrin sen määräämiä rangaistuksia on todellisuudessa pantu täytäntöön. Todennäköistä on, ettei kuolemanrangaistuksia ole toteutettu siinä mittakaavassa kuin laki määrää.⁶¹

Kummatkin Leviticuksen luvut koostuvat hyvin samantapaisista kielloista ja määräyksistä, ja todennäköisesti jälkimmäinen on muodostettu edellisen pohjalta.⁶² Homoseksuaalista

⁶⁰Cederberg 1994, 38.

⁶¹Nissinen 1994, 53.

⁶²Nissinen 1994, 53-54.

sukupuoliyhteyttä koskevien kohtien sanamuoto on yhtäpitävä. Luvussa 18 on suorina, perusteltuja kieltoja, kun taas luku 20 koostuu tapauskohtaisista määräyksistä, joihin liittyy rangaistusseuraamus:

Lev 18:22: Älä makaa miehen kanssa niin kuin naisen kanssa maataan, sillä se on kauhistuttava teko.

Lev 20:13: Jos makaa miehen kanssa niin kuin naisen kanssa maataan, he ovat molemmat tehneet kauhistuttavan teon ja heidät on surmattava. He ovat ansainneet kuolemansa.

Näitä raamatunlausumia on tulkittu milloin liittyviksi erilaisiin kulttimenoihin, milloin Israelin naapurikansojen tapoihin. Huomattavaa on, ettei Pyhyyslaissa eikä muuallakaan Vanhassa testamentissa mainita naisten välistä homoerotiikkaa sanallakaan. Se saattaa johtua siitä, että miesten välisessä seksuaalikontaktissa toisella ajateltiin olevan aktiivinen miehen ja toisella passiivinen naisen rooli. Homoseksuaalinen kontakti miesten välillä merkitsi ainakin toisen osapuolen mieskunnian häpäisyä. Miesroolin vaihtaminen naisrooliksi oli myös tabunalaista lajien sekoittamista⁶³. Naiselta mieskunniaa ei voinut viedä, eikä naista ilmeisesti osattu edes kuvitella aktiiviseen rooliin seksuaaliaktissa. Sen vuoksi naisten homoerotiikka ei näyttänyt olleen erityinen ongelma.⁶⁴

Sodoma ja Gomorra, synnin tyyssijat (Gen 19:1-11; Gibeon - Tuom 19)

Raamatun kertomus Sodomasta on lyhyesti seuraava. Aabraham on saanut telkkaansa Mamren tammistoon vieraaksi kolme miestä: Jumalan ja kaksi hänen seuralaistaan ihmishahmossa. Aabrahamin kestettyä vieraitaan hyvin, nämä lähtevät Sodomaan ottamaan

⁶³Homokieltojen yhteydessä on viitattu sekä transvestiakieltoon (Dtn 22:5) että Pyhyyslain kohtaan, jossa kielletään lajien sekoittaminen (Lev 19:19): "Älä anna karjassasi kahden erilaisen eläimen pariutua keskenään. Älä kylvä samaan peltoon kahta erilaista siementä. Älä pue yllesi vaatekappaletta, joka on kudottu kahdesta erilaisesta langasta."

⁶⁴Nissinen 1994, 61.

selvää, ovatko sen asukkaat “todella tehneet kaiken sen pahan, mitä valitetaan” (Gen 18:21) - valitus kaupungin syntisyydestä on tullut Jumalan tietoon. Kaupungissa he tapaavat Lootin, jonka luokse he menevät yöksi. Talon eteen kokoontuu vieraiden syödessä joukko sodomalaisia miehiä, jotka uhkailevat ja vaativat Lootia tuomaan vieraat ulos: “Tuo heidät tänne, me haluamme maata heidät!” (Gen 19:5). Loot tarjoaa tyttäriään joukkioille vieraidensa sijaan. Neitsyet eivät kelpaa ja joukko tunkeutuu sisälle taloon aikomuksenaan ensin piestä Loot. Jumalalliset vieraat sokaisevat tunkeutujat ja vievät Lootin kaupungista turvaan. Jumala antaa “sataa taivaasta tulta ja tulikiveä Sodoman ja Gomorran päälle” (19:24).

Yllättävää kyllä, Sodoma-kertomuksen varhaisin tulkintahistoria ei mitenkään painota Sodoman synnin seksuaalista luonnetta. Vain Tuomarien kirjan 19. luvussa oleva kertomus Gibeassa tapahtuneesta raiskauksesta lainaa seksuaalisen teeman Sodoma-kertomuksesta. Muualla Vanhassa testamentissa viitataan Sodomaan lukuisia kertoja, aina negatiivisessa mielessä ja ennen muuta varoittavana esimerkkinä. UT:n viittaukset ovat samantapaisia. Sodoma on turmeltuneisuuden symboli, jonka kohtalo on varoittavana esimerkkinä lopun aikoja odottaville ihmisille. Sodoman synty nähtiin vieraanvaraisuuden puutteena, röyhkeytenä ja muukalaisvihana. Rikkomus oli erityisen raskas, koska se kohdistui Jumalan lähettiläisiin. Tältä taustalta on nähtävä myös Sodoman miesten homoseksuaalinen raiskausyritys.⁶⁵ George R. Edwards on määritellyt sodomalaisten toiminnan “falliseksi aggressioksi” (penisväkivallaksi), jonka synnyttää “ksenofobinen hybris” (muukalaisvihamielinen ylimielisyys).⁶⁶ Patriarkaatissa mieskunnia oli pitkälti sama asia kuin ihmisarvo, ja sen loukkaaminen oli raskas häpeä.

⁶⁵Nissinen 1994, 65-67.

⁶⁶Edwards 1984, 46.

Haam ja Nooa (Gen 9:20-27)

Ennen kuin ihmissuku lähtee leviämään Nooan pojista tapahtuu eräs dramaattinen kohtaus, josta seuraa kirous:

Nooa ryhtyi viljelemään maata ja istutti ensimmäisen viinitarhan. Mutta kun hän joi viiniä, hän juopui ja jäi alastomana makaamaan teltaansa. Haam, Kanaanin isä, näki isänsä alastomuuden ja kertoi siitä ulkona molemmille veljilleen. Silloin Seem ja Jafet ottivat viitan, levittivät sen harteilleen, menivät selkä edellä sisään ja peittivät isänsä alastomuuden. Heidän kasvonsa olivat pois päin, eivätkä he nähneet isäänsä alastomana. Kun Nooa selvisi juopumuksestaan ja sai kuulla, mitä hänen nuorin poikansa oli hänelle tehnyt, hän sanoi: “Kirottu olkoon Kanaan, hänestä veljiensä orjienkin orja.” (Gen 9: 20-25.)

Ilmeisesti Nooan alastomuuden näkeminen on eufemismi jollekin, mitä ei haluta selvemmin sanoiksi pukea. Pyhyyslain mukaan on häpeällistä ja rangaistavaa, jos mies ottaa vaimokseen sisarensa ja “he näkevät toistensa alastomuuden”. Tällöin “mies on paljastanut sisarensa alastomuuden” ja sen tähden ansainnut rangaistuksensa (Lev 20:17). Sekä alastomuuden näkeminen että sen paljastaminen ovat tässä epäilyksettä sukupuoliyhdyntään kiertoilmauksia. Teksti siis viittaa homoseksuaaliseen inestiin, jossa Haam on aktiivisena osapuolena. Tekstin varsinainen tähtäyspiste on nimenomaan Kanaanin kiroaminen ja Haamin jälkeläisten alentaminen orjaluokkaan. Hän asettuu teollaan moraalisesti alempaan kastiin ja hän menettää perheen sisäisessä arvojärjestyksessä paikkansa nuoremmalle veljelleen.⁶⁷

Nissinen päätyy pohdiskelussaan tulokseen, että Haamin teon motiivi on vallan halu; hän tavoittelee ylivaltaa vedenpaisumuksen jälkeisessä ihmiskunnassa ja yrittää osoittaa

⁶⁷Nissinen 1994, 72-73.

ylivoimaisuutensa häpäisemällä seksuaalisesti isänsä. Egyptiläinen myytti Seth ja Horus jumalien valtataistelusta ja Haamin ja Nooan tapaus tuovat mieleen myös mesopotamialaisen enteen, jossa toiseen mieheen yhtyneelle miehelle luvataan valtaa. Samasta asenteesta nousevat myös Sodomian tai Gibeon miesten pyrkimykset näyttää, kuka on herra talossa.⁶⁸

Larssonilla homoseksuaalista inestiä ei ole. Jonkinlaisena alistetun ja isäänsä vihaavan pojan halu häpäistä isänsä näyttäytyy mielestäni *Kantajassa*. Toivo harrastaa seksiä isänsä rakastajattaren kanssa. Tilannetta ei voi pitää kovin tavallisena ja vaikka inestistä ei olekaan kyse, yhteistä seksikumppania saman perheen jäsenillä ei pidetä sopivana.

Daavid ja Joonatan (1 Sam 18-20; 2 Sam 1:26)

Daavidin ja Jonatanin ystävydestä kerrotaan Raamatussa siinä määrin intiimein sanakääntein, että homoeroottinen miellelyhtymä syntyy helposti.

Daavidin ja Saulin keskustelun jälkeen Joonatan kiintyi Daavidiin ja rakasti häntä tästä lähtien kuin omaa henkeään. (1 Sam 18:1.)

Raskas on suruni sinun tähtesi, veljeni Joonatan. Sinä olit minulle rakas. Minulle oli sinun ystävytesi naisen rakkautta ihanampi. (2 Sam 1:26.)

Sinä petollisen nartun pentu! Tiedän kyllä, että pidät yhteyttä tuon Iisain pojan kanssa häpeäksi itsellesi ja kirotulle äidillesi. (1 Sam 20:30)

Viimeisen repliikin sanoo Saul, Joonatanin isä, joka kadehtii ja vainoaa Daavidia. Daavid joutuu viettämään monia vuosia vuorilla Saulia paossa.

⁶⁸emp.

Heikki Räisänen mukaan mikään itse tekstissä ei anna aihetta päätellä miesten välistä suhdetta tässä tapauksessa homoseksuaaliseksi. Se, että Joonatan ja Daavid tapasivat toisiansa salaa ja syleilivät ja suutelivat, ei tarvitse merkitä mitään homoseksuaalista taipumusta siinä kulttuurissa, missä he elivät.⁶⁹ Myös Nissinen näkee Daavidin ja Joonatanin suhteen pikemminkin esimerkkinä muinaisitämaisestä homososiaalisuudesta⁷⁰, joka sallii intiimienkin tunteiden ilmaisemisen kuin väkivaltaa ja alistamista sisältävänä homoseksisuhteena.⁷¹

Kantajassa on parikin viittausta tällaiseen veljesrakkauteen. Larssonin saarnaajaperheeseen kesäksi tulleet saksalaisveljekset ovat homoseksuaaleja. Heidät mustasukkainen Jukka ilmiantaa saadakseen arvojärjestyksen mukaisen paikkansa perheessä takaisin.

Jukka käyttää kerran Engelbrektistä nimitystä “nuoruuteni jumaloitu Daavid” (Ka, 120), joka kytkee nämä kaksi tekstiä toisiinsa. Jukan ja Engelbrektin suhde on varmasti homoseksuaalinen, mutta myös yhtä läheinen kuin Daavidin ja Joonatanin suhde. Myös veljeyden käsite tulee *Kantajassa* ilmi. Jukka löytää Engelbrektissä paremman puoliskonsa, kadotetun veljen: / -- / “enkeliä keveämpi ja kauniimpi niin kuin Engelbrekt, jonka kanssa olin jakava elämäni ja josta etsivä kaksoisveljeäni, kadonnutta” (Ka, 67).

⁶⁹Räisänen 1975, 270.

⁷⁰*homososiaalisuudella* tarkoitetaan samaa sukupuolta olevien ystävyys- ja rakkaussuhteita tai sosiaalista hakeutumista toistensa seuraan. Seksuaalisuuden eroottiset ilmaukset voivat liittyä tai olla liittymättä homososiaalisuuteen, joka pitää sisällään myös erilaiset seksuaali-identiteetit. (Nissinen 1994, 21.)

⁷¹Nissinen 1994, 77.

4.1.2 Uusi testamentti - Paavali ja luonnonvastaisuus

Uuden testamentin puolelta kuuluisin homoseksuaalisuutta käsittelevä raamatunkohta on Roomalaiskirjeessä. Paavali kuvaa pakanoita kirjeensä alussa seuraavalla tavalla:

He väittävät olevansa viisaita, mutta ovat tulleet tyhmiksi, ja he ovat vaihtaneet katoamattoman Jumalan kirkkauden katoavaisten ihmisten ja lintujen, nelijalkaisten ja matelijoiden kuviin. Sen vuoksi Jumala on jättänyt heidät mielihalujensa valtaan sellaiseen saastaisuuteen, että he keskinäisissä suhteissaan häpäisevät oman ruumiinsa. He ovat *vaihtaneet* Jumalan totuuden valheeseen, he ovat kunnioittaneet ja palvelleet luotua eivätkä Luojaa - olkoon hän ikuisesti ylistetty, aamen. Siksi Jumala on jättänyt heidät häpeällisten himojen valtaan. Naiset ovat vaihtaneet luonnollisen sukupuoliyhteyden luonnonvastaiseen, ja miehet ovat samoin *luopuneet* luonnollisesta yhteydestä naisiin ja heissä on syttynyt himo toisiaan kohtaan. Miehet ovat harhautuneet harjoittamaan keskenään säädyttömyyttä ja saavat ansaitsemansa palkan. (Rm. 1:22-27.)

Roomalaiskirjeen mukaan samaa sukupuolta olevien seksuaalinen kanssakäyminen on epäjumalanpalveluksesta johtuvaa seksuaalisen käyttäytymisen vaihtamista luonnonmukaisesta luonnonvastaiseen.⁷²

Ilmaukset “kata physin” (“luonnollinen”) ja “para physin” (“luonnonvastainen”) ovat aiheuttaneet laajaa teologista keskustelua. Sanalla *fysis/physics* ilmennetään ihmisen tai asian’ luonnostaan lankeavaa’, tavanomaista tai syntyperäistä ominaisuutta tai ilmiä. Ennen kaikkea stoalaiset puhuivat “luonnosta” ja Paavalin arvellaan saaneen siitä vaikutteita. Joka tapauksessa Paavali käyttää näitä käsitteitä hyvin monissa tilanteissa ja erityyppisiä asioita kuvatessaan.⁷³

Oleellisen tärkeä termi Paavalin argumentaatiossa on ‘vaihtaminen’. Luojan vaihtamisesta luotuun seuraan normaalien järjestysten vaihtaminen, mikä ilmenee seksuaalisen

⁷²Nissinen 1994, 154.

⁷³Cederberg 1994, 54.

käyttäytymisen sekoittumisessa. Paavalille homoseksuaalinen suhde oli tahallista luomisjärjestyksen vaihtamista. Tästä käsin määrittyi myös hänen käsityksensä miehen ja naisen seksuaalisuudesta. Jumalallisessa luomisjärjestyksessä miehellä ja naisella oli omat paikkansa ja roolinsa, joiden vaihtaminen ei käynyt päinsä. (Vrt. 1 Kor 11:1-16; 14:32-35.) Nissinen huomauttaa, että nykytermeillä Paavali puhuisi siis heteroseksuaalisista ihmisistä, jotka tieteen tahtoen tekevät itsestään homoja. Kritiikki siis kohdistuisi homoerotiikkaa harrastaviin heteroseksuaaleihin eikä homoihin. Tämä perustelu ei kuitenkaan ole kestävä. Paavalin maailmassa ei osattu erotella ihmisiä eri kategorioihin seksuaalisen suuntauksen mukaan.⁷⁴

Viettelijässä on muutama arvoituksellinen kohta sukupuolen vaihtamisesta. Kaksi kertaa nainen muuttuu mieheksi. Jeanne d’Arc sanoo näyssä Jeesukselle tehneensä itsensä mieheksi niin kuin tämä oli käskenyt.

Mutta pahin kaikista [näyistä] oli metalliseen pukuun pukeutunut tyttö, sillä hän puhui minuun vedoten ja oli tehnyt itsensä mieheksi, niin kuin minä olen käskenyt, mutta miehet, jotka hekin puhuivat minuun vedoten, eivät tunteneet sääliä häntä kohtaan vaan polttivat hänet elävältä. (V, 16.)

Raamattu ei tällaista Jeesuksen käskyä tunne. Toisessa kohdassa Jeesus perustelee Magdalan Marian mukanaoloa opetuslasten joukossa:

Teen hänet mieheksi, joka tulee eläväksi hengeksi ja muistuttaa heitä, miehiä, sillä jokainen nainen, joka tekee itsensä mieheksi, pääsee taivasten valtakuntaan. (V, 73.)

Tällaisia sanoja ei löydy kanonisoiduista *Raamatun* teksteistä, mutta apokryfisistä teksteistä kyllä. Koptilaisen Tuomaan evankeliumissa Jeesus sanoo: “minä johdatan häntä [Mariaa], niin että teen hänet mieheksi, että hänkin tulisi eläväksi hengeksi, joka

⁷⁴Nissinen 1994, 157-158.

muistuttaa teitä miehiä, sillä jokainen nainen, joka tekee itsensä mieheksi, pääsee taivasten valtakuntaan.”⁷⁵

Paavalin on tulkittu puhuvan vielä kahdessa eri kirjeessään homoseksuaalisuudesta - 1 Kor 6:9 ja 1 Tim 1:10. 1. Korinttilaiskirjeessä hän käyttää paheluetteloja, jonka avulla hän ilmaisee, ketkä eivät peri Jumalan valtakuntaa. Tästä on loogisesti päätelty, että he tulevat iankaikkisesti kadotetuiksi. Vanha raamatunkäännös (1938) puhuu “miehimyksistä”, uusi käännös (1992) “miesten kanssa makaavista miehistä”.⁷⁶

4.2 Homoseksuaalisuuden ahdistus

Larssonin teosten henkilöt painivat mitä suurimmassa määrin näiden raamatunlausumien aiheuttaman syyllisyyden parissa. Suoria sitaatteja näihin edellä esiteltyihin raamatunkohtiin ei kuitenkaan ole. Viittauksia Sodomaan ja Lootiin nimien tasolla on muutama. Teokset ovat kuitenkin uskonnollisen kielen ja tyylin kautta tekstienvälisessä yhteydessä Raamattuun.

Kaikki ihmiset, myös he, jotka eivät ole saaneet kristillistä kasvatusta, kantavat *Raamattua* piilotajunnassaan. Meidän kulttuurimme on *Raamattua* tulkitseva kulttuuri. *Raamatun* tulkinta ei useinkaan tapahdu itse tekstiin perustuen vaan “kulttuuri peilaa itseään edellytyksillä, joista yksi on *Raamatun* vuosituhantinen tulkinta”⁷⁷ Meillä on taipumus sisällyttää *Raamattuun* sellaistaakin, mitä siellä ei ole. Nojaamme toisinaan kritiikittömästi ja pelokkaasti auktoriteettien näkemyksiin. Toisille *Raamattu* on normatiivinen, ohjeita

⁷⁵Apokryfiset evankeliumit, 95.

⁷⁶Molari 1995, 122.

⁷⁷Nissinen 1997, 145.

antava teksti, aktiivinen osa ihmisen elämää. Suuremmalle osalle se on passiivisesti kulttuurin kätköissä oleva kirja. Seksuaalisuuteen ja homoseksuaalisuuteen liittyvät tulkinnat toimivat molemmilla tasoilla (aktiivinen ja passiivinen)⁷⁸. Käyn ensin läpi teosten homoseksuaalisuutta käsittelevät kohdat ja sen jälkeen yleensä seksuaalisuuteen liittyvät seikat.

Kiusaajan ensimmäinen homoseksuaalisuuteen liittyvä maininta koskee Enkeliä, erästä vangeista. Kyseessä on kohta, jossa kerrotaan mitä vangit tekisivät sillä hetkellä, jos olisivat siviilissä. Enkelistä kerrotaan seuraavaa:

Teevesi kiehuu kaasulla. Pöydällä on kirjoja. Enkeli makailee laverilla ja tuijottelee tapettien kohoumia. Alhaalta kuuluu sähkökoneen ääni: täti ompelee urakkaa. Keskiviikkoisin on seurat. Alakerrassa todistetaan, ja Enkeli kuuntelee tarkkaan. Seurojen jälkeen täti on erilainen, puhdas ja rauhoittunut kuin saunasta tullut. Joskus Enkelin laverilla on toinen mies: kuljetaan pitkää, kosteaa tunnelia, ja syöksyn ajaksi seinät ja katto karkaavat. Mutta sitten on niljakasta ja tyhjää, ja päiväpeitto on limassa. Alakerrasta kuuluu halleluja tai totisesti, toinen vetää housuja jalkaansa, ja Enkeli käpertyy lakanoille ja haalii peitokseen etäisiä, repaleisia mielikuvia, jotka ovat kotoisin osaksi poikien seikkailukirjoista ja osaksi omasta lapsuudesta. (Ki, 65-66.)

Enkeli siis asuu tätinsä kanssa. Lisäksi voidaan todeta, että perhe on ilmeisesti melko köyhä, koska tädin täytyy tehdä urakatöitä. Perhe on myös uskovainen ja edustaa jotakin kirkon sisäistä herätys-suuntausta tai vapaata suuntaa; yhtä kaikki seurat järjestetään usein, viikoittain. Tädillä on myös erittäin voimakas synnintunto, koska hän muuttuu niin erilaiseksi heti seurojen jälkeen: syntien taakka on kovin suuri ja niiden tunnustaminen aiheuttaa hänelle katharttisen puhdistumisen ja vapautumisen kokemuksen.

Huomionarvoinen on myös maininta, että Enkeli kuuntelee erityisen tarkasti todistuksia

⁷⁸Oivallinen esimerkki passiivisesti vaikuttavasta raamatun tulkinnan tasosta on jo aiemmin mainittu paratiisikertomus ja sen tulkinta perisyynnistä ja seksuaalisuudesta. Tämä tulkinta on syntynyt jo 400-luvulla kirkkoisä Augustinuksen (354-430 jKr.) aikana, eikä monikaan palaa tekstistä katsomaan, mitä siellä sanotaan, vaan ottaa vuosisatoja vanhan tulkinnan annettuna.

(mutta ei itse osallistu). Todistusten tarkoituksenaahan on kertoa omasta uskoontulostaan, tunnustaa syntinsä, rohkaista muita kääntymään tai vahvistaa heitä omassa uskossaan. Tai jos hän ei kuuntele todistuksia, hän harrastaa seksiä jonkun miehen kanssa. Ajankohta on mielenkiintoinen. Tämä tapahtuu siis nimenomaan seurojen aikaan. Toisaalla samassa kirjassa kerrotaan Benkusta, ruotsinkieliseen sivistyneistöön kuuluvasta herrasta, jolla on useita suhteita nuoriin poikiin, myös Marko Dimitroffiin. Benkku valitsee aina huolellisesti sopivaa rakastelumusiikkia. Naisten kanssa hän kuuntelee Leonard Cohenia, saattaa valita myös Tom Waitsia johonkin tilanteeseen tai Griegin pianokonserton toiseen. Mutta nuorten poikien kanssa hän kuuntelee Mozartin Requiemia:

Silloin rakastelu on hänelle niin sielun kuin ruumiinkin puhdistumista. Koskaan hän ei ole tullut ajatelleeksi, että Requiemin soittamisella olisi jotakin tekemistä hänen syvän itsevihansa kanssa. Hän on papin poika ja käy kolme kertaa päivässä suihkussa. Hän käyttää kalliita, mietoja parfyymejä, mutta ei pysty pesemään itsestään synnin hajua. Requiem rakastelun aikana merkitsee hänelle: *hän tekee syntiä ja saa armon samaan aikaan* (kursivointi minun). (Ki, 131.)

Enkelin tilanne vaikuttaa itse asiassa samanlaiselta. Hän kuuntelee hallelujaa yhtä aikaa kun rakastelee miehen kanssa. Hän pyrkii samaan aikaan saamaan armon, kun tekee syntiä. Enkeli ja Marko Dimitroff ovat Kiusaajan homoseksuaaliset henkilöt, muilla miehillä on myös naissuhteita.

Nimenomaan homoseksuaalisen kokemuksen yhteydessä Benkku kokee syyllisyyttä. Hänellä on myös naisjuttuja, joita hän harrastaa satunnaisesti ja siksi, että niin kuuluu tehdä, koska ne ovat “maailmanjärjestyksen mukaan ainoa hyväksyttävä tapa tyydyttää itsensä” (Ki, 131-132). Ne eivät kuitenkaan ole sitä, mitä hän haluaa. Tilanne kääntyy tavallaan nurinpäin: homoseksistä hän nauttii mutta kokee syyllisyyttä, heteroseksistä hän ei nauti mutta on tyytyväinen itseensä aina kun pystyy siihen:

Raju, intohimon valtaan joutunut nainen lamaannuttaa hänet. Naisen salaiset, limaiset luolat kauhistuttavat häntä, eikä hän sielunsa syvissä kerroksissa pysty koskaan selvittämään sitä ristiriitaa, että parittelu naisen kanssa on hänelle tunkeutumista perkeleen ruumiiseen [---]. Purkauduttuaan naiseen hän tuntee hetkellistä kuvotusta, ja vasta muutaman tunnin kuluttua hän on tyytyväinen itseensä. (Ki, 131-132.)

Marko Dimitroff muistelee vankilapaon jälkeen piileskellessään Benkun asunnon ulkopuolella bulgarialaista luostaria, jossa hän on käynyt isänsä kanssa. He ovat syöneet hyvin ja istuneet iltaa munkkien kanssa. Matkaopas on sanonut, ettei Bulgariassa enää olisi munkkeja, mutta kuitenkin sellainen muistikuva on Markolla. Kun isä on tullut humalaan, hän toimii kuten Loot taloonsa tunkeutuneiden vieraiden kohdalla. Tyttärien sijaan hän tosin tarjoaa poikaansa munkeille. Hän käskee Markoa suutelemaan pyhiä miehiä kädelle. “Munkit riehaantuvat hihittämään kuin neidot” (Ki, 121). Eräs munkeista on suunnilleen Markon ikäinen ja he lähtevät yhdessä ulos. He suutelevat. Marko puhuttelee muistelussaan Jukkaa (Lauste), kuningastaan ja rakastettuaan:

Eikä hän pyydä minua käymään polvilleni, Jukka, ei tekemään itselleen palveluksia, vaan käsi toistemme elimellä käymme nopean laukan. Ja kuitenkin hän itkee, ensin otsa poskeani vasten, sitten otsa muuria vasten. Hän työntää minut pois, ulkopuolelle hellyydestään, mustista silmistä, isonivelisistä käsistä, synnintunnosta. (Ki, 122.)

Tässä tilanteessa Marko toteaa, että “Kaupunki on syttynyt palamaan” (Ki, 122). Myös kirkko ja taivas palavat. Tilanne vertautuu Sodoma-kertomukseen, jossa ensin kerrotaan vieraanvaraisuudesta ja sitten sen likaamisesta ja häpäisemisestä, nimenomaan pyrkimyksellä raiskata miehet. Sen jälkeen Jumala lähettää taivaasta tulta ja tulikiveä, jotka polttavat syntisen kaupungin. Vaikka tämäkään kertomus ei toistu sellaisenaan, kyseessä on kuitenkin homoseksuaalinen akti, mutta kuten Marko Jukalle painottaa, siihen ei liity minkäänlaista hyväksikäyttöä. Kuitenkin toisen (Antonion, munkin) reaktio on välitön syyllisyys ja synnintunto.

Myös Markon isä suhtautuu tilanteeseen melko ahdistuneesti, vaikei ehkä tarkalleen tiedäkään, mitä pojan ja munkin välillä tapahtuu.

Isä kulkee edelläni humalaisena ja vihaisena. Kukko kirkuu, vaikka yö on pimeä, ja isä kompastelee pieniin kiviin, jopa heinänkorsiin.

- Venäjällä olisi vakavampi, isä sanoo.
- Paljo vakavampi.
- Mikä? minä kysyn.
- Jumala, vastaa isä. - Ja elämä. (Ki, 122.)

Matkan jälkeen kotona isä tarkkailee poikaansa. Kädet pitää pestä monta kertaa, ennen kuin on asiaa ruokapöytään. Isän mielestä poika haisee. Äidin mielestä isä on hullu. "Minä menen. Äiti ei tiedä, mitä tekemästä isä minut vessasta löysi." (Ki, 123.)

Homokulttuurin ulkopuolisten ihmisten homofobiakin tulee ilmi nuoremman konstaapelin kertomuksessa vaimolleen, kun hän selostaa sen illan tapahtumia, jolloin Marko on paennut vankilasta Jukan kanssa. Jukka on jatkanut pakoan yksin ja Marko jää kiinni (poliisi ampuu hänet).

Se oli nuoleskelemassa toista jätkää siinä porttikongissa, kun siihen tuli neekeri mukaan. Ne rupesivat tappelemaan tästä pikkuhintistä. Miten niin? Mitä järkeä siinä on, että jätkä vetää koipeen toista jätkää? Sinähän se ylioppilas olet...eikö teillä koulussa opetettu biologiaa... että mikä se elin on, johon kulli työnnetään. Ei persereikä ainakaan minun mielestäni. (Ki, 133.)

Poliisi ei perustele mielipidettään Raamatulla vaan biologialla, joka tosin on muun muassa Paavalin luonnonvastaisuus-kriteerin taustalla.

Viettelijä murentaa paitsi kirkollisen Kristuksen pyhimystarinan myös kirkon käsityksen rakkaudesta. *Viettelijän* Jeesuksella on aivan omanlainen oppinsa rakkauden jumalallisuudesta. Itse asiassa se kyllä osittain seuraa vanhaa kristinuskon piirissä kukoistanutta traditiota: morsiusmystiikkaa, erotiikan ja mystiikan yhdistämistä, maallisen ja taivaallisen rakkauden analogiaa. Vanhan testamentin kirjoista Laulujen laulu on tästä

hyvä esimerkki. Romaanin ainoa ihme on teko, johon Jeesuksella on oman rakkautensa voima ja hän tekee sen oman ikävänsä tähden (V, 59). Hän sanoo, että “rakastaessaan ihminen yhtyy jumalaan, niin että himossa, joka ihmisten maailmassa on rumaa ja likaista, ihminen toistaa luomisen hetken ja saavuttaa jumaluuden” (V, 59).

Romaani riisuu Jeesuksen yliluonnollisista kyvyistä. Hän ei tiedä tulevaisuutta (V, 8, 31, 81) ennen kuin se on jo järkiperusteinkin pääteltävissä (V 104-105). Inhimillistämisen ohjelma ei kuitenkaan ole täysin aukoton. Jeesus ilmestyy oppilailleen kuolemansa jälkeen kuten evankeliumeissakin. Larsson antaa hänen tehdä siis myös yhden aidon (jota ei siis selitetä järkiperustein) ihmeteon: herättää neljä päivää kuolleena olleen Lasaruksen henkiin. Teko on erityisen painokas sikäli, että Jeesuksella on rakkaussuhde Lasaruksen kanssa. Herättäessään hänet Jeesus saa takaisin rakastettunsa. Hänellä on tekoonsa siis varsin inhimilliset ja itsekkäätkin syynsä. Johanneksen evankeliumissa Lasaruksen sisaret, Martta ja Maria, lähettävät Jeesukselle sanan: “Herra, katso, se, joka on sinulle rakas, sairastaa.” (Jh 11:3) Tämän ei tietenkään tarvitse viitata seksuaaliseen rakkauteen, mutta kuten jo aiemmin osoitin, myös Daavidin ja Joonatanin suhteen yhteydessä puhuttiin sanojen tasolla vain rakkaudesta, mutta tulkinnoissa se on saanut seksuaalisen sävyn.

Envall huomauttaa, että kirjeenvaihdossaan Larssonin kanssa hän sai kuulla Risto Nivarin aforistiikan olleen läheistä Larssonin ajattelulle⁷⁹. Nivarin aforismi, jolla voisi olla vaikutusta Larssonin edelliseen ajatukseen kuuluu näin: “Autuaita ovat ne, joiden seksuaalielämä on terve, sillä he voivat siittäessään kokea luomisilon jumalallisuuden.”⁸⁰

Nivarin “terve” viittaa paitsi seksuaalimyönteisyyteen myös heteroseksuaalisuuteen, kun

⁷⁹Envall 1990, 62.

⁸⁰Nivari, Risto 1965. *Avaimella suljettu*.

taas Larssonin Jeesuksen puhe himosta luomishetken toistamisena ei osu aivan kohdalleen, koska se esitetään homoseksuaalisen rakkauden yhteydessä.

Jos homoseksuaalinen suhde ei Larssonin Jeesukselle henkilökohtaisesti ole erityinen ongelma, se on ollut sitä Lasarukselle. Seuraava pitkä sitaatti ilmentää paitsi Jeesuksen ja Lasaruksen suhteen laatua, myös ympäristön asenteita.

Ja haavan takia minä rakastin myös Lasarusta, Martan ja Marian veljeä, joka oli avioon kelpaamaton, sillä hänen himonsa syytyi vain mieheen. Ja tämän taakkansa Lasarus oli kantanut salassa, piilossa ihmisten katseilta, niin etteivät edes hänen sisarensa tunteneet hänen kärsimystänsä. Ja taakka oli painanut hänet kumaraan, niin ettei elämä enää kiinnostanut häntä vaan hän tähysi kuolemaa pelastajakseen, eikä hänellä ollut voimaa tulla oppilaakseni, vaikka hän rakasti minua niin kuin minä rakastin häntä.

Puutarhan pimeässä hän päästi minut viittansa sisälle, ja hänen ruumistaan vasten minä löysin oman ruumiini ja opin rakastamaan ruumistani, niin että kun olin poissa hänen luotaan, olivat uneni levottomia ja ruumiini koditon.

Pahan, jonka ihmiset olivat Lasarukselle tehneet pakottaessaan hänet yöhön ja yksinäisyyteen kuin kulkukoiran, joka pelkää kiveä ja potkua, olivat ihmiset tehneet oman pelkonsa tähden, niin että sääliessäni Lasarusta säälin yhtä paljon niitä, jotka olivat hänet sääliittäväksi tehneet. (V, 74.)

Larssonin Jeesus tulkitsee monologissaan Matteuksen evankeliumin kohtaa, jossa Jeesus viittaa myönteisessä hengessä naimattomuuteen (Mt 19: 10-12). Hän antaa tämän mahdollisuuden “niille joille se osa on annettu”:

On sellaisia, jotka äitinsä kohdusta saakka ovat avioliittoon kelpaamattomia (*eunoukhoi*), on toisia, joista ihmiset ovat tehneet sellaisia, ja on niitä, jotka itse, taivasten valtakunnan tähden, ovat ottaneet osakseen naimattomuuden. Joka voi valita tämän ratkaisun, valitkoon.⁸¹

⁸¹Teksti on jatkoa avioerokielloille (Mt 19:1-9) ja sisältyy vain Matteuksen evankeliumiin. Monet tutkijat (esim. Aejmelaeus 1991, 22-23) katsovat sanojen olevan peräisin Jeesukselta itseltään - juuri niiden outouden ja ongelmallisuuden vuoksi.

Jeesus ei evankeliumien mukaan ottanut mitään kantaa homoseksuaalisuuteen eikä ylipäänsä antanut mitään seksuaalieettistä ohjeistoa. Jeesuksen ymmärtävä ja hyväksyvä asenne yhteiskunnan laidoilla eläviin kuitenkin pantiin merkille. Jeesuksen seksuaalielämästä ei tiedetä mitään. Kristillinen traditio on pitänyt Jeesusta seksittömänä - ehkä siksi, että synnitömyyden on ajateltu ilmenevän parhaiten juuri seksuaalisen himon puuttumisena. Maria Magdaleenaa on jo varhaisista ajoista lähtien kuitenkin arvuuteltu hänen rakastetukseen. Kaikesta päätellen Jeesus oli kuitenkin naimaton. Juutalaisyhteisössä naimattomuus aikuisiällä oli poikkeuksellista, joten jonkin verran on herätelty myös ajatusta Jeesuksen homoseksuaalisesta taipumuksesta.⁸² Jeesuksen on arveltu vastanneen hätkähdyttävällä eunukkipuheenvuorollaan omaa naimattomuuttaan koskevaan pilkkaan.

Mutta mitä tarkoittaa kohta “äitinsä kohdusta saakka avioliittoon kelpaamattomat”? Avioliitto on tällaiselle ihmiselle mahdoton siis syntymästä saakka. Modernin ymmärryksen mukaan tähän ryhmään voisivat kuulua juuri homoseksuaalit, mutta on vaikea sanoa, osattiinko Jeesuksen aikaan ajatella näin. Mutta varmasti oli tuohonkin aikaan miehiä ja naisia, jotka vierastivat heteroseksuaalista sukupuolielämää ja joita siksi saatettiin pitää synnynnäisinä ‘eunukkeina’. Evankeliumi kertoo, ettei Jeesus hylkinyt näitä ihmisiä, joita muualla pidettiin omituisina.

Viettelijässä ‘avioon kelpaamaton’ tulkitaan juuri näin. Homoseksuaalisuuden synty painaa Lasaruksen kumaraan ja saa toivomaan kuolemaa. Ja kuten muuallakin, synnin seuraus on pakolaisuus, ikuinen kiertolaisuus ja yksinäisyys.

⁸²Nissinen 1994, 170.

Kantajassa seksuaalisuus on ehkä vielä selvemmin esillä kuin trilogian muissa osissa. Jukka Larsson, kirjan päähenkilö, elää homoseksuaalisessa parisuhteessa, mutta myös toisesta homosuhteesta kerrotaan. Jukalla ja hänen kumppanillaan Engelbrektillä on kummallakin seksisuhde Poikaan, joka on lupaava nuorisorikollisen alku. Jukka saa Pojan luokseen lupaamalla tälle hyvän tuomarin tulevaan oikeudenkäyntiin. Hän siis lupaa auttaa Poikaa, jotta tämän elämä kääntyisi oikeille raiteille. Mitään tuomaria ei kuitenkaan ole. Engelbrekt huijaa Poikaa lupaamalla järjestää graffitinäyttelyn äitinsä galleriassa. Poika on keskinkertainen graffititöhterelijä. Idea näyttelystä on kuitenkin niin pintapuolinen, että se osoittautuu toteuttamiskelvottomaksi - jos tarkoitus alkuaankaan oli sitä toteuttaa.

Jukan ulkomuodon feminiinisyyttä mainitaan muutama otteeseen. Samoin Jukka muistelee haikeana, miten hän ei voinut lapsena käyttää pitkää tukkaa ja mekkoa. Jukka on myös kateellinen saksalaisten kesäpoikien välisestä ystävydestä ja rakkaudesta. Erityisesti pojista kauniimpi, josta myös hänen isänsä näyttää kovin pitävän, on hänen kateutensa kohde. Kun hän sitten kuulee hartaiden uskoviensa poikien rakastelevan keskenään yöllä viereisessä huoneessa, koston idea on valmis. Hän paljastaa pojat eräälle saarnaajamiehelle ja pääsee heistä ikuisesti eroon. Samalla myös isä menettää pojat, jotka Jukan mielestä ovat käyneet isälle liiankin rakkaiksi.

Seksuaalisuuden aiheuttama syyllisyys kuljettaa Larssonin perhettä maasta ja paikasta toiseen. Toivo ei voi koskaan hyväksyä isänsä tekoa (suhdetta Ilse D:hen) eikä omaa tekoaan eli suhdetta samaan naiseen. Hän päätyy saarnaajaksi, maksamaan velkaa omista pahoista teoistaan, ikuisiksi kiertolaiseksi, joka on syntiinlankeemuskertomuksen mukaan synnin palkka: ero Jumalasta, kiertolaisuus ja kuolema. Jukka opiskelee teologiksi, mutta ei voi antaa vihkiä itseään papiksi. Hän pitää jonkinlaista terapeutin vastaanottoa.

Kaikkien saarnaajien vaimot ovat unohdettuja ja pojat uhrattuja, kun isät kiertävät saarnaamassa parannusta “itseään puhtaammille kuulijoille” (Ka, 77). Jukka miettii kulkiessaan “aution Göteborgin Harmageddonin⁸³ viimeiselle taistelutantereelle” (Ka, 90) paljastamaan Vater Lausschmannille isänsä suhteen Ilseen ja toisaalta poikien keskinäisen homosuhteen: “En voi olla ajattelematta Lausschmannien vanhinta poikaa, jolla oli valkoinen paita, vesikampaus ja lähes näkymättömiin nuijittu viha isäänsä kohtaan; hänet nyt tunnen pettäväni, en muita.” (Ka, 91).

Helppointa Jukalle on elää matkalla, välitilassa, paikassa, jossa ei ole historiaa eikä oikein tulevaisuuttakaan. Tällainen vyöhyke on risteilyalus, jolla hän ja Poika ovat matkalla Ruotsiin. Poika luulee, että he ovat menossa tapaamaan Tuomaria, joka auttaa häntä oikeudenkäynnissä. Todellisuudessa he ovat matkalla Göteborgiin, Toivon perunkirjoitustilaisuuteen. Yöllä Jukka seuraa Pojan riisuuntumista:

Ja mies tajuaa, että tämä hetki on pyhä,

eikä se siltikään estä minua ottamasta Poikaa. Sillä Poika laskeutuu eteeni teuraaksi, ja minä keihästän hänet. Ja samalla häpeän itkun sekaista huohotustani, sillä Poika on allani kylmä ja liikkumaton. Mutta kun vetäydyn pois hänestä ja käännyn seinään päin, painaa hän alastoman pojanvartalonsa selkääni vasten ja hengittää minun tahtiini. (Ka,135.)

Seuraavana päivänä Jukka pohtii tapahtunutta ja tajuaa rakkautensa nöyryyttävyyden ja sen, ettei hän enää ohjaa tilannetta mitenkään vaan kaikki mikä tapahtuu, tapahtuu hänestä riippumatta. Toisaalta hän tuntee itsensä kummallisen vahvaksi - ehkä juuri siksi:

⁸³Harmageddon on Ilmestyskirjassa paikka, jossa seitsemäs enkeli vuodattaa Jumalan vihan maljan ilmaan (Ilm.16).

Raiskaus on (sillä raiskaus edellisöinen oli ollut, vaikka uhri ei pannutkaan vastaan vaan tarjoutui itse) liittänyt minut tahtomattani niihin neljään raiskaajaan, jotka kuudentoista vuoden aikana ovat vastaanotollani tilittäneet tunteitaan.

Raiskaus ei ole äkillisen sukupuolisen halun kontrolloimatonta tyydyttämistä, niin olen ymmärtänyt, vaan himoa liata ja alistaa. Eikä raiskaaja anna tapahtunutta raiskatulle anteeksi, ei koskaan. [...]

Poika kulkee vierelläni. Hän on nostanut takinkaulukset ylös, eikä hän kosketuksellaan merkitse verkkoaitoja, tulitikkurasioita, seiniä eikä metroasemia omakseen. Hän on riisuttu keisari. Minä olen hänet riisunut. (Ka, 139.)

5 “ARMO ON LEIPÄ, JOKA ON JOKA PÄIVÄ SYÖTÄVÄ UUELLEEN”

5.1 Syömisen häpeää ja sijaissyöjiä

Lea Rojola on Saision kahta juutalaisromaanina tutkiessaan pohtinut syömiseen liittyviä uskomuksia ja niiden merkitystä etnisen identiteetin performoijina. Juutalaisuuteen liittyvät tiukat määräykset ruoista, jotka ovat syötäviä, puhtaita ja mitkä eivät ole.⁸⁴ Uskonnollisten kieltojen oleteaan suojaavan saastumiselta. Yksinkertaisimmillaan, biologisella tasolla, syömisen ajatellaan merkitsevän, että meistä tulee sitä mitä syömmme. Siksi ruoka aiheuttaa suurta huolta ja sillä on myös suuri symbolinen merkitys. Kun luokittelemme jonkin syötäväksi, ymmärrämme sen osaksi itseämme. Näin ollen ruoka onkin yhteydessä ontologisiin kysymyksiin identiteetistämme. Jos ei tiedä mitä syö, oma identiteetti kyseenalaistuu.⁸⁵ Ruoalla määritellään paitsi sosiaalisia, myös uskonnollisia ja

⁸⁴Rojola 1998, 268.

⁸⁵Lupton 1996, 16-17.

etnisiä rajoja.⁸⁶ Syömisellä on merkitystä myös sille, millainen yksilön paikka on kulttuurissa. Syödessään yksilö syö paitsi itseensä myös itsensä yhteisöön.⁸⁷

Kärsimystrilogian henkilöhahmojen suhtautuminen ruokaan vaihtelee. Joillekin ruoka on merkityksetön asia, välttämättömyys, mutta sekin mainitaan ja tehdään selväksi. Toisille ruoka on hyvin merkityksellinen asia ja erilaisia aterioita kuvaillaan tarkasti. Henkilöhahmot ovat usein ahneita seksuaalisesti ja toisaalta ahneita salatulle tiedolle, ja molemmat näistä ahneuksista on merkityksellistetty länsimaisessa traditiossa ruoan kautta. Paratiisikertomuksessa tämän ahneuden merkittäjä on hedelmä, jonka Aadam ja Eeva syövät; myös Larssonin romaaneissa ahneus liitetään konkreettisesti ruokaan.

Kiusaajan ensimmäinen ruokaan liittyvä maininta koskee tilannetta, kun vankilasta vapautunut nuori Jukka Lauste palaa tytön luokse, johon on hiljattain tutustunut ja myös kohtalokkaasti rakastunut. Jukka Lausteen voima piilee nimenomaan tunteettomuudessa, kylmyydessä, ilottomuudessa, elämässä vailla toivoa. Rakastuminen murtaa muurin, eikä kukaan kadulla vastaan tulevista ihmisistä enää pelkää häntä. Poika päättää kuitenkin mennä tytön luo. Tyttö tarjoaa väsyneelle ja nälkäiselle pojalle ruokaa: “leipää ja vihreällä pippurirouheella päällystettyä salamia, valkosipuliöljyssä marinoituja oliiveja” (Ki,18). Pojasta ruoat ovat outoja, mutta nälissään hän syö ne. Tytön asuinympäristökin on pojalle outo. Se, oliko tyttö saavuttanut elintasonsa pelkästään prostituutiolla vai oliko hän alkujaan hyväosainen, varakkaasta perheestä lähtöisin, ei kerrota. Pojan kerrotaan asuneen lapsuutensa talossa, jossa tuoksui kaalilaatikko. Tytön ja pojan taustojen erilaisuus kuitenkin nousee päällimmäiseksi.

⁸⁶Lupton 1996, 25.

⁸⁷Lupton 1996, 17.

Jukka ei halua himoita ruokaa. Yleensäkin haluja ei hänen mielestään saa olla. Hän kertoo lapsuudestaan näin:

Pienenä säästin jäätelöä. Sitten se suli. Sisko nauroi, ja äiti sääli. Söin jäätelön sulaneena. Samantekevää, yhtä kaikki, yksi lysti, vitut. Niin minä ajattelin, kun söin jäätelöä. Siitä ajatuksesta sain voimaa. Voimakas minusta kasvoikin, vahva. Ei sellaisesta, joka tahtoo syödä jäätelöä, tule koskaan mitään. (Ki, 37.)

Muut kouluun ja kotiin liittyvät ruoat tulevat esille, kun Jukka on kärsimässä kulumatonta rangaistusta eristysellissä ja pyrkii erilaisin muistiharjoituksin pitämään itseään järjissään. Lapsuusajan ruokien muisteleminen on eräs näistä harjoituksista: Lihamakaronilaatikko on kylmää ja se syödään suoraan alumiinirasiasta. Koulun hernekeitosta löytyy pala lihaa, jossa on harjakset jäljellä ja pojat keksivät sen olevan "lämmitetty vittu". Kunnia ei kestä sen syömistä, vaikka nälkä jääkin. Maksalaatikkokin on kaupan einestiskistä, mutta sen Jukka kertoo olleen hyvää. Kana sen sijaan ei kypsy millään ja petollista kauppiasta epäillään syylliseksi: "/ -- / köyhää kansaa petetään aina". Myöskään merimiespihvistä ei ole jäänyt myönteistä kuvaa. Äiti on ostanut pihvejä tarjotakseen niitä uudelle miesystävälleen, mutta liha on sitkeää ja äiti menettää miehen. Lausteen perhe nimeää jälleen syylliseksi kauppiaan, eikä siskon tekemä paakkuinen ruispuurokaan saa vettä kielelle.

Vaikuttaa siis siltä, että Lausteen perheessä syödään elääkseen, ei suinkaan eletä syödäkseen ja näin ollen selittyy Jukan melko halveksiva asenne esimerkiksi vankitoveriaan Nymania kohtaan, jolla on ruuan himo.

Se mies syö mitä tahansa, kunhan sitä on paljon. Linnassa saa ruokaa tarpeeksi, mutta Nymanille se on liian vähän. Nymanille siviili merkitsee jääkaappia, joka on auki joka hetki. Ruoka on Nymanin käskijä. Nyman istuu kakkunsa loppuun. Vatsa on hänelle tiiliseinä korkeampi muuri. (Ki, 37.)

Markon puheenvuoro ruoasta on täydellisen päinvastainen. Hän on tottunut syömään hyvää, mutta ei silti pidä syömistä myönteisenä asiana. Häntä “hävettää olla ihminen ja kumartua puurolautasen ylle” (Ki; 50). Mielipide syömisestä ja ruoasta liittyy Markon pidempään puheenvuoroon, joka käsittelee ihmisen likaisuutta ja saastaisuutta (ts. syntisyyttä).

Ne [ihmiset] kumartuvat ruokalautasen ylle niin kuin pelkäisivät, että lautaset lähtevät lentoon. Kaikki häpeävät nälkäänsä niin kuin ne häpeävät ulostamista. Miksi ihmiset eivät syö vessassa?

[...] On alentavaa, että on pakko syödä. Minä en pidä syömisestä. Kotonakin oli pakko syödä. Mutta kotona ruoka oli hyvää. Tai ei se aina hyvää ollut, mutta se oli ensiluokkaista. Minusta oli kummallista, että sinä et tiennyt mikä lautasliina on. Linnassa ruoka on sianruokaa, siitä tulee paha olo. (Ki, 50.)

Jukka yhdistää ruokaan ihmisen alkukantaisen tarpeen metsästää ja ansaita ruokansa. “Joka ei työtä tee, ei sen syömänkään pidä.” Linnassa Jukan mielestä ruokahalun menettää siksi, että ruoka on niin itsestäänselvää. Se tulee aina samaan aikaan, tekee sen hyväksi jotakin tai ei. Kyky aistia vaara tai hankkia ruokaa katoaa. Sen vuoksi paon jälkeen vapaana yksinäisellä korpimökillä tavallinen leipä maistuu hyvältä:

Leipää ja voita.

Kaivon vesi maistuu ummehtuneelta mutta hyvältä kuitenkin. Voi on kovaa ja tuoretta. Näkkileivässä on kuminaa. Kuminaa kasvoi leikkikentän takana, keskellä kaupunkia. Siksikö leipä maistuu? Lapsuuden maku, poikuuden leipä? (Ki, 143.)

Hetkellinen paluu lapsuuden muistoihin ei muuta Jukan tiukkaa asennetta elämään. Marko pohtii oman ruokaa koskevan puheenvuoronsa yhteydessä myös Jukan suhtautumista ruokaan: “Sinä osaat syödä välinpitämättömästi ja ohimennen. Sillä tavalla sinä olet olemassakin... sillä tavalla, että siihen ei kukaan pääse käsiksi.” (Ki, 50-51.) Sillä tavalla Jukka myös tyydyttää itsensä tai rakastelee, koska halun valtaan antautuminen merkitsee itsekontrollin menettämistä ja silloin ihminen on heikoilla.

Jukka kertoo nuoruudenkokemuksestaan, jossa hän tutustuu naiseen, joka ei voi syödä. Se on muutoinkin käännekohta Jukan elämässä. He tapaavat rannalla sattumalta, nainen on istumassa penkillä ja Jukka menee hänen luokseen. Nainen on nuori ja laiha. He lähtevät yhdessä naisen asunnolle. Jukka ei lähde siksi, että on ihastunut naiseen vaan siksi, ettei hänellä ole muutakaan tekemistä. Nainen tarjoaa pojalle ruokaa, joka taas kuvaillaan tarkasti:

Hän toi pöytään patonkia ja ranskanleipää, voita ja neljänlaista rasvaista juustoa, joissa oli sinisiä, homeelta haisevia laikkuja ja toisissa punertavia juovia ja katajanmarjan näköisiä palloja, hän toi maksapasteijaa ja keittokinkkua, kahta lajia meetwurstia, sienisalaattia ja keitettyjä munia, majoneesia, kolmenlaista silliä, lihapasteijoita, kinuskileivoksia, maitoa ja olutta. (Ki, 169.)

Mitään näistä ruoista nainen ei syö itse. Hän rukoilee poikaa ottamaan lisää ja katselee silmät palavina pojan syömistä. Hän esittelee vielä toisenkin annoksen erilaisia ruokia, mutta pojan jo tekee mieli päästä pois. "Hän [nainen] vihasi lihaa, ihraa, läskiä, jota ihmiset pursuivat reisistään, vyötäröistään, vatsoistaan, lanteistaan. Hän vihasi ruokaa. Hän joi pelkästään vettä, oli juonut jo monta kuukautta, mutta yhä hänen reisillään ja vatsallan oli ihraa. Vai oliko?" (Ki, 170.) Nainen näkee itsensä Orson Wellesinä, jonka kuva on seinällä.

Nainen pistää pojan käden vatsalleen ja poika inhosta väristen työntää sormensa naisen sisään. Nainen ei kiihotu yhtään ja pyytää poikaa masturboimaan hänen nähtensä. Pojasta se on sellainen loukkaus, että hän lähtee juosten pois. Poika kuitenkin tajuaa myöhemmin, että nainen on tahtonut hänen syövän ruuan, jota ei itse pysty syömään, hänen kiihottuvan, koska ei itse pysty kiihottumaan ja hänen laukeavan, koska ei itse pysty siihen. Nainen haluaa pojan elävän puolestaan. (Ki, 167-172.)

Syömishäiriöitä tutkinut Kim Chernin väittää, että kaikki anorektiset naiset kärsivät juutalaiskuvastosta, jossa keskeistä on hävittäminen ja tuho. Naiset samastuvat juutalaisiin, jotka säilyivät hengissä keskitysleireiltä, ja he tuntevat syyllisyyttä tuosta hengissä säilymisestä.⁸⁸ Tässä tapauksessa naisen motiivit syömättömyyteen näyttäisivät olevan huomattavasti itsekkäämmät, mutta syyllisyys ja itseviha tulevat kuitenkin esille nimenomaan syömisen ja seksuaalisuuden kautta. Nainen ei kuitenkaan puhdistu ja vapaudu syyllisyydestään pelkästään syömättömyydellään vaan tarvitsee itselleen sijaiskokijan⁸⁹, koska halu syödä ja rakastella - jollakin tavalla - kuitenkin voittaa.

5.2 Kiviset leivät, mustanpörssin makkarat ja armon ateriat

Myös *Kantajassa* syöminen ja seksuaalisuus kietoutuvat yhteen. Lisäksi ruokaan liittyy kokemus armosta tai ainakin toiveesta, että syömällä voi puhdistua ja saada armon.

Toivo Larssonin koti Hampurissa on täynnä tukahdutettuja tunteita. "Isä ei kertonut, mistä oli makkaraa saanut, eikä Toivo kysynyt. Isä ei puhunut, ellei kysytty. Isä ei puhunut, vaikka kysyttiin" (Ka, 10.) Makkara on peräisin isän rakastajattarelta, joka on mustanpörssin kauppias. Äitikin sen aavistaa, mutta ei uskalla puuttua asiaan:

Äitikään ei kysynyt makkaroista mitään. Hän upotti ne kiehuvaan veteen; hän teki niistä ruokaa. Äiti ei pitänyt ruuasta eikä ruoka äidistä. Ennen sotia ruoka oli kerääntynyt tasaiseksi rintamaksi äidin lanteille ja reisille. Isä ei ollut pitänyt siitä. Nyt liha oli jättänyt äidin, ja nahka roikkui lanteilla ja reisillä löysänä kuin leninki. Isä ei pitänyt siitäkään. (Ka,13.)

⁸⁸Sit. Rojola 1998, 274. Rojola on analysoinut Pirkko Saision kahta juutalaisromaanin *Kulkue* ja *Puolimaailman nainen*, joissa Saisio käytti pseudonyymiä Eva Wein. Eräs näiden teosten interteksti on ranskanjuutalainen filosofi Simone Weil, joka toisen maailmansodan aikana ollessaan Englannissa maanpaossa kieltäytyi syömästä sillä perusteella, että ranskalaisetkin näkivät nälkää.

⁸⁹Vrt. Jeesus sijaiskärsijänä, syyllisyyden ja syntien sovittajana toisten puolesta

Isä ei pitänyt äitiä enää seksuaalisesti mielenkiintoisena - oli pa hän sitten lihava tai laiha. Äidillä ei oikeastaan tunnu olevan mitään muuta tekemistä kuin valmistaa ruokaa tai paeta pommituksia pommisuojaan. Toisinaan hän myös vakoilee isää. Eräs syy tulehtuneeseen tilanteeseen on se, että isän mielestä Toivon kuuluisi olla rintamalla ja hän tuntee syyllisyyttä siitä, että parikymppinen poika piilottelee vieraalla maalla omia velvollisuuksiaan. Äidin mielipiteen asiaan ymmärtää, koska hänellä on jäljellä lapsistaan enää Toivo, Usko on kuollut viinaan ja Lempi on tehnyt itsemurhan hukuttautumalla, koska hänen kihlauksensa on purkautunut. Isältään Toivo ei saa mitään tukea.

Ruoka, jota Larssonin perhe nautti toisen maailmansodan runtelemassa Euroopassa ei siis ollut rehellisin keinoin hankittua. Sen vuoksi ruoasta ei pysty perheessä kukaan aidosti nauttimaan. Toivolle ruoka on pelkkää ravintoa nälkään, mutta silti ruoanvalmistus saattaa tuoda mieleen jotakin seksuaalisuuteen viittaavaa:

Äiti keitti sianpalaa kattilassa. Sian ihosta nousi karvoja, harvoja ja jäykkiä, kuin Uskon haaroista, kun hän ensimmäisiä kertoja vei Toivon yleiseen saunaan ja istui lauteilla jalat harallaan kuin miehet. Toivo seiso keittokomeron aukossa ja nieleskeli sylkeä. Joskus nälkä yltyi sellaiseksi, ettei pystynyt ajattelemaan muuta kuin ruokaa. Silloin tuli kuumeinen ja ärtynyt olo. (Ka, 20.)

Toivo rakastuu Ilseen ja kokee jonkinlaista vastarakkauttakin. Kuitenkin naisen jakaminen isän kanssa on melko epäsovinnainen tapa toteuttaa seksuaalisuuttaan, eikä Toivokaan siihen pysty. Hän päättää muuttaa elämänsä suunnan rajuilman raivotessa kuten oppi-isä Lutherkin:

Nähtyään verhon raosta vilauksen Ilsestä, jonka pystyt polvet ja paljaat reidet toivat hänen mieleensä sian alastoman ruhon, kun se kaikessa lopullisuudessaan ja rivoudessaan on heitetty teurastamon autonlavalle, ja isänsä pitkät hampaat, jotka muistuttivat liian raskasta kuormaa vetävän hevosen turpaa, lupasi Toivo päistikkaa itsensä Jumalalle Lutherin työn jatkajaksi ja isänsä Perkeleelle hukutettavaksi ikuisiin liekkiin. (Ka, 34-35.)

Yllätyksenä Toivolle tuli se, että äiti vihaa häntä ilmiannon jälkeen. Hän on ajatellut pelastavansa äitinsä valheellisesta avioliitosta ja kurjasta elämästä, mutta äiti ei olekaan halunnut muutosta - ei ainakaan sillä tavalla kuin Toivo sen tekee: “Äiti käski hänen painua helvettiin, ja vaikka Toivo ei äidin sanoja kuullutkaan, hänen oli pakko nähdä ne: sanat sinkoutuivat läpi kaalinhajuisen huoneen ja naulitsivat hänet keittiön kynnykselle, ilmiantajan ikuiseen häpeään. “ (Ka,39.)

Toivon aikuisiän perheeseen kuuluu vaimo ja poika Jukka. Toivon suhde ruokaan on edelleen hyvin arkinen. Myöskään Toivon vaimo ei ole mikään kulinaristi. Äidin tekemä ruoka on mautonta mutta Toivo syö sitä “paljon, tasaisesti ja hitaasti” (Ka, 65). Jukka kertoo miten “ruoka näkyi isän suusta, kun isä puhui; nautinnollinen viha poltti minua haaroista asti” (Ka, 65). Kanan keittäminen kattilassa saa Toivon edelleen aivan sekaisin, se näyttää hänestä rivotta, kun jalat nousee ylös. Toivoa ahdistaa myös näky tuolista, joka on käännetty nurinpäin ja jonka jalat sojottaa taivasta kohti.

Jukka syö kodissaan viimeisen ehtoollisen sen jälkeen, kun on paljastanut Rudin ja Jochumin homosuhteen, vaikka alkuperäisenä tarkoituksena on ollut paljastaa isän ja Ilsen suhde. Viimeinen ehtoollinen nautitaan pöydän ääressä:

Pöydässä on maksamakaraakin, keitettyjä kananmunia ja suolakuppi. Kukaan ei kysy missä olen ollut kaksi päivää ja kaksi yötä. Isä näyttää tavalliselta, mutta äidin kasvoissa on punaisia ajettumia, niin kuin hyttystä suurempi imijä olisi purrut. Syön maksamakkaravoileipiä ja kananmunia, ripottelen suolaa päälle. Katselen vanhempiani, jotka eivät katsele minua. Varon kaatamasta suolakuppia pöydälle. (Ka, 96.)

Tällä aterialla ovat paikalla kavaltaja (Jukka), pieleen menneen kavalluksen välitön uhri (isä Toivo) ja todistaja (äiti). Tällä aterialla ei kukaan puhu toisin kuin Jeesuksen viimeisellä ehtoollisella. Mutta kavallus onkin jo tapahtunut, eikä syyllisestä ole

epäselvyyttä. Paljastus on kuitenkin osunut enemmän äitiin, joka ei edes pitänyt pojista, kuin isään, jolle Jochum oli kaikki kaikessa. Jukka saa kostettua vain niin, että isä menettää Jochumin kuten hän itsekin. Illallinen ei muodostu myöskään armon ateriaksi, sillä välit isään jäävät etäisiksi.

Jukka kiteyttää isänsä “pakollisen erämaavaelluksen” (Ka, 45) kahteen kuvaan, joista ensimmäinen viittaa *Raamattuun*, vuorisaarnaan (Mt. 5-7). Jukka kertoo Toivon nuoruudesta niin kuin hän on sen ymmärtänyt:

Palavasilmäinen poika, jonka ikeniä näykkii keripukki, istuu kadunvierellä ja näkee mukulakiveykselle pudotetun leivän.
Hän nostaa leivän ylös, työntää sen suuhunsa, ja haukatessaan varhaisen kevään kuumentamaa kiveä katkaisee toisen etuhampaansa.
Rauhallisesti hän vetää kiven suustaan ja hymyilee erehdykselleen; sellainen on hänen luonteensa. (Ka, 45-56.)

Raamatussa lause leivän pyytämisestä ja kiven saamisesta liittyy vuorisaarnaan. Koko vuorisaarna käsittelee uuden liiton uutta eettistä ohjeistoa, jonka Jeesus kuulijoilleen opettaa. Leipää ja kiveä käsittelevä vertaus ja sitä edeltävät vuorisaarnan ohjeet - ennen kaikkea niiden toteutumattomuus ja noudattamatta jättäminen - ovat ironian kohteena .

Matteuksen evankeliumin kohta kuuluu näin:

Anokaa niin teille annetaan; etsikää niin te löydätte; kolkuttakaa; niin teille avataan. Sillä jokainen anova saa, ja etsivä löytää ja kolkuttavalle avataan. Vai kuka teistä on se ihminen, joka antaa pojallensa kiven, kun tämä pyytää häneltä leipää taikka, kun hän pyytää kalaa, antaa hänelle käärmeen? (Mt.7:7-10.)

Tekstissä siis puhuu Jukan äänen lisäksi myös Jeesuksen ääni ja sen mukana koko hänen oppinsa, jota romaanin maailmassa ei kukaan tunnu noudattavan. Maailma on pikemminkin vuorisaarnalle vastakkainen, eikä siinä kukaan luovu paidastaan toisen vuoksi tai käännä toista poskeaan, kun tulee kaltoin kohdelluksi. Henkilöt hautovat kostoja; he eivät ilmaise vihaansa heti ja suoraan.

Kiven ja leivän rinnastus voidaan kytkeä myös Jeesuksen kiusauksiin erämaassa. Jukka mainitsee erämaan aloittaessaan Toivon tarinaa ja kytkentä Raamattuun on siten selvä. Erämaassa “kiusaaja tuli hänen tykönsä ja sanoi: jos sinä olet Jumalan poika, niin sano, että nämä kivet leiviksi tulevat.” (Mt.4:3). Toivon kiusauksien täyttämästä elämästä Jukka kertoo toisen - mielestään kuvaavan - tilanteen telttakokouksesta:

Ilmassa haisevat ryyneistä ja venäläisistä kalasäilykkeistä keitetty keitto ja katuviien raskas hiki.

Mutta pojan takana seisoo sodan näänyttämä Perkele olkaimettomassa asetakissaan ja kuiskaa hänelle, että matka oviaukolta keittolautaselle on vain yhden polvistumisen ja katumuksen mittainen, ja että katumuksen aitoutta ei kukaan tarkista.

[...] Ja hänen vierelleen polvistuu väsynyt Perkele, joka ei tiedä, pitäisikö hänen iloita näistä kiihkeistä, viattoman valheellisista tunnustuksista. (Ka, 46.)

Ironinen on tämäkin kertomus. Perkelekin on sodasta uupunut, eikä oikein tiedä, iloitsisiko puolelleen voittamastaan valheellisesta sielusta, joka tunnustaa mitä vain keittolautasen tähden. Jeesushan vastasi kiusaajalleen: “Ei ihminen elä ainoastaan leivästä, mutta jokaisesta sanasta kuin Jumalan suusta lähtee.” (Mt. 4:4) Myöhemmin Toivo on jo saarnaaja, kun hän ärsyyntyy siitä, että pojat käyvät telttakokouksissa vain syömässä eivätkä sanan tähden. Hän on antamassa ensimmäistä selkäsaunaa sotilasremmillä pojalleen Jukalle. Se, miksi poika saa selkäänsä, ei tule mitenkään ilmi, sen sijaan Toivo kertoo samassa yhteydessä Hans-pojasta, jonka hän epäilee käyvän kokouksissa vain syömässä. Tilanne siis näyttäytyy sellaisena, että hän rankaisee Jukkaa omista pahoista teoistaan, joista ei ole päässyt yli.

Paluu isän hautajaisista sujuu Jukalta ruokailun merkeissä. Laivalla hän esittää hankalaa asiakasta ja käskee tarjoilijaa viemään lämpimät amstelit ja akvaviitit takaisin. Hän vaikuttaa varsinaiselta kulinaristilta ja lapsuudenkodin maksamakkarat ja keitetyt kananmunat ovat vaihtuneet katkarapuihin, sitruunamajoneesiin, paahtopaistiin ja

raastettuun piparjuureen. Hänen elämänkumppaninsa, yläluokkaisen Engelbrektin vaikutus tuntuu selvästi.

Ruokailu on Jukalle ja Engelbrektille lähes pyhää toimintaa. He kuvailevat yksityiskohtaisen tarkasti toisilleen erikoisen hyvät tai kehnot ateriat. Heidän yhteisessä kodissaan tuoksuvat mausteet. He yrittävät syömällä saada armon ja vapautuksen syyllisyydestä, jota he kokevat yleensä elämäntavastaan ja käytännössä esimerkiksi homosuhteestaan Poikaan. Tilannehan on varsin epäsovinnainen: kaksi miestä asuu yhdessä ja heillä on yhteinen rakastettu, jota he kaiken lisäksi kutsuvat Pojaksi. He edustavat eri yhteiskuntaluokkaa kuin Poika, jonka kotiseutu löytyy jostakin Itä-Helsingin suuresta ja työttömien kansoittamasta lähiöstä, jossa “todellisuus haisee kuselta, pontikalta tai Pelastusarmeijan hernerokalta, eikä suinkaan Diorin partavedeltä tai Athoksen savustetulta vuohenjuustolta” (Ka, 109).

Siinä missä Jukka ja Engelbrekt nauttivat hienon aterian kuin ehtoollisen, jonka kautta saa synnit anteeksi ja armon, Poika syö välinpitämättömästi. Hän ei kaipaa armoa, koska hän tietää olevansa paha sellaisella tavalla, jonka voi sovittaa maallisen oikeuden kautta. Hän ei pöde sellaista syyllisyyttä, joka on vain epämääräinen tunne, perisynti, isien syntien lasti lasten olkapäillä. “Hän [Jukka] toivoo, että Poika nostaisi katseensa lautasesta (jonka hän on täyttänyt perunoilla ja pienukilla makkarilla) ja katsoisi häneen. Mutta Poika syö keskittyneesti, niin kuin lapset syövät, vatsansa täyteen.” (Ka, 133-134.) Poika ei suostu jakamaan Jukan ahdistusta, rakkautta. Hän ei niele sellaisenaan Jukan tarjoamia sellofaanikoteloon käärittyjä katkarapuleipiä.

Laivamatkan aikana Jukka raiskaa Pojan, Jukka itse nimittää tilannetta raiskaukseksi, keihästykseksi. Poika antaa sen tapahtua, suhtautuu Jukkaan jopa hellästi sen jälkeen, mutta Jukka sanoo: “Raiskaus ei ole äkillisen sukupuolisen himon kontrolloimatonta tyydyttämistä, niin olen ymmärtänyt, vaan himoa liata ja alistaa. Eikä raiskaaja anna tapahtunutta raiskatulle anteeksi, ei koskaan. En minäkään anna Pojalle anteeksi sitä, että minun oli pakko raiskata hänet, enkä sitä, että hän suostui siihen.”⁹⁰ (Ka 139.) Tässä tilanteessa Poika näyttäytyy Kristus-hahmona (johon hänen nimensäkin viittaa). Jukka yrittää uhrata Pojan oman ahdistuksensa alttarilla. Hän nimittää raiskausta keihästykseksi, joka sekin tuo mieleen evankeliumin ja ristiinnaulitsemisen. Ristiinnaulitsemisen jälkeen joku paikalla olleista sotilaista työntää keihään Jeesuksen kylkeen (esim. Jh. 19: 34). Poika käyttäytyy kuin Kristus myös siinä, ettei hän estä sitä tapahtumasta, minkä pitää tapahtua. Se on Jukan vaikea kestä ja se on ollut vaikea kestä myös Jeesuksen aikalaisten.

Mielenkiintoista tulkinnan kannalta on se, että Jukka vie Pojan mukaansa nimenomaan isänsä perunkirjoituksiin. Silloinhan käydään läpi isän perintöä - usein paitsi materiaalisessa myös henkisessä (tai hengellisessä) mielessä. Mitään suurta rahallista perintöä ei Toivo Larssonilta jää, mutta äidin sanoin “henkinen pääoma” kuitenkin. Onhan muistettava, että nimenomaan siitä ihminen ennen kaikkea elää myös Jeesuksen opin mukaan: Ei pelkästään leivästä, vaan Jumalan sanasta. Jumalaan isä Toivo tässä yhteydessä assosioituukin: Pojalle luvattu Tuomari, jota Ruotsiin asti lähdettiin katsomaan paljastuukin Jukan kuolleksi isäksi, jonka (henkisen) perinnön Jukka yrittää siirtää itseltään Pojalle. Poika ei sitä suostu ottamaan.

⁹⁰Samaan tapaan Jukka Lauste suhtautui *Kiusaajassa* Marko Dimitroffiin, jota hän käytti hyväkseen ja toimi parittajana muille vangeille. Se, että raiskattu on antanut raiskauksen tapahtua, saa raiskaajan tuntemaan vihaa (lähinnä omaa avuttomuuttaan kohtaan).

Äiti ei isän jäämistöä pysty katselemaan, mutta Poikaa asia ei henkilökohtaisesti tietenkään liikuta.

Vein matkalaukun yläkertaan, ja kun tulin takaisin, istui äiti mustana ja mykkänä keittiön pöydän ääressä ja Poika kierteli avattu oluttölkki kädessään keittiötä, nosteli esineitä ja katseli niitä, pani haukotellen takaisin paikoilleen. (Ka, 141.)

Taas kun Jukka ja Poika ovat ulkona syömässä, tällä kertaa kiinalaisessa ravintolassa, Poika erottelee naudanlihan bambunversojen ja kastikkeen alta ja syö pelkät lihat irvistellen ja juo kolme olutta päälle. (Ka, 141.) Poika suhtautuu kaikkeen välinpitämättömästi ja ohimennen, aivan kuin mikään ei sanottavasti koskettaisi häntä. Tässä asiassa hän toimii kuten *Kiusaajan* Jukka Lauste, rikollinen myös, jolle ainoa keino selvitä on olla koskematon ja kaiken yläpuolella. Mutta myös Pojalle suhde Jukkaan (ja Engelbrektiin) koituu kohtalokkaksi, kuten Lausteelle suhde Anjaan, hänestä tulee "riisuttu keisari" (Ka, 139), eikä kukaan enää pelkää häntä, eikä hän enää pysty merkitsemään kosketuksellaan paikkoja omikseen.⁹¹

Tiivistetysti voisi sanoa, että ne *Kärsimystrilogian* henkilöhahmoista, joille ruoan merkitys on erityisen suuri, jotka nauttivat yltäkylläisesti ja jopa ahneesti erilaisia ruokalajeja, se kuvastaa ahneutta salatulle tiedolle⁹² - he kaikki ovat homoseksuaaleja - ja toisaalta he pyrkivät saamaan armon samalla. Ruokansa välinpitämättömästi syövät ovat heteroseksuaaleja, joita painavat muut synnit, jotka ovat laadultaan selkeästi juridisesti käsiteltäviä.

⁹¹Tai yhtä hyvin *Viettelijän* Juudas, joka kärsii rakkaudestaan Jeesusta kohtaan. Oikeastaan häntä polttaa viharakkaus (hän on jo sijaiskärsijä "minulla ei ole koskaan oikeutta itkeä itse", koska on todistanut äitinsä raiskausta). Juudaan himo ei syty mieheen. Kristukselle levon tarjoaa vuoroin Maria Magdaleena "litteärintainen ja surkea huora", vuoroin Lasarus. Juudaan katsettakin Jeesus välttää ja on muutenkin etäinen. Hän ei ota Juudasta "kokemuksensa", koska tuntee tämän erilaisuuden ja älykkyuden.

⁹²Aivan kuten Aadam ja Eeva Paratiisissa ovat uteliaita - he haluavat tietää hyvän ja pahan ja syövät hedelmän. Jatkan tässä sitä tahallista väärintulkintaa, jossa hedelmän syöminen on seksualisoitu. Larssonin herkuttelijat pyrkivät tavallista seksuaalista kokemusta suurempaan tai ainakin siitä poikkeavaan kokemukseen.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tämän työn tarkoituksena on ollut lukea Pirkko Saision romaanitrilogiaa rinnakkain *Raamatun* kanssa. Olen työssäni käsitellyt tunnettuja *Raamatun* kertomuksia, joista useimmat kirjailija on tuonut varsin eksplisiittisesti esille. Varsin selväksi tuli hyvin pian, etteivät *Raamatun* kertomukset näissä romaaneissa ole pelkästään dekoratiivisessa merkityksessä. Toisaalta pian tuli selville myös se, etteivät kertomukset ole toisintoja sellaisenaan *Raamatusta*. Edes *Viettelijä* ei ole sellainen, vaikka siinä kaikkein selvimmin seurataan evankeliumitekstiä Jeesuksesta. *Viettelijän* kieli on myös raamatullista: erittäin pitkiä, konjunktioin sidottuja virkkeitä ja toistorakenteita: “Ja lihan kiihko on huoruutta silloin, kun sielu, joka lihassa asuu, ei yhdy toiseen sieluun lihan yhtyessä toiseen lihaan. Mutta kiihko, jossa sielu yhtyy sieluun lihan yhtyessä lihaan, on Jumalasta. Se on luomistyön kuva. Ja se on luomistyö itse.” (Vi, 72.) Pikemminkin ne osoittivat raamatunkertomuksillekin uuden funktion: kertomuksen suurin arvo ei ole totuudessa, vaan tilanteessa tai yhteydessä, jossa se kerrotaan ja sen vaikutus kuulijaan. Selkeimmin tämä tulee esiin *Kantajassa*, joka sisältää varsinaisen juonen ohessa useita eri tarinoita, myös sellaisia, joissa on *Raamatun* kertomus pohjatekstinä. Kaikkia yksittäisiä raamatukytkeitä en tässä työssä voinut käydä erittelemään. Valitsin nimenomaan syyllisyyttä ilmentäviä raamatullisia tekstejä.

Olen käsitellyt romaanien isien ja poikien suhdetta, joissa voi nähdä viittauksia syntiinlankeemuskertomukseen, kertomukseen tuhlaajapojasta tai Abrahamin uhri-kertomukseen. *Kärsimystrilogiassa* hyvä isä ei ole vastassa matkalla ollutta poikaansa, ei uhraa poikaansa kuuliaisuutensa tähden vaan omia syntejä sovittaakseen ja vierittäkseen ne tuleville sukupolville.

Seksuaalisuuden aiheuttama syyllisyys oli seuraava aiheeni. Esittelin ensin *Raamatun* kohtia, jotka käsittelevät homoseksuaalisuutta. *Raamatussa* ei kovin laajasti tätä aihetta käsitellä ja monet kohdat, jotka sellaisiksi on käsitetty, eivät edes välttämättä ole alkujaan homoseksuaalisuutta tarkoittaneet. Mutta kuten sanottu, totuus on se, miksi tulkitsija sen kokee. Suoria viittauksia näihin kohtiin ei Sodoma ja Gomorra -kertomusta lukuun ottamatta ole. Kuitenkin homoseksuaalisuutensa kanssa kipuilevat ihmiset näissä romaaneissa ovat muiden muassa pyhä mies (Jeesus tai Lasarus), teologi-terapeutti Jukka Larsson *Kantajassa* tai yläluokkainen papinpoika Benkku *Kiusaajassa*. Voidaan ajatella, että sellaiset ihmiset, joille sivistys on tuonut mukanaan tiedon *Raamatun* käsityksistä näistä asioista. Toisaalta olen myös tuonut esiin sen, että *Raamattu* on erottamaton osa kulttuuriamme, niillekin, jotka sen arvomaailmaa eivät halua omaksua.

Kantajassa kaikenlainen seksuaalinen väärinkäyttö saavuttaa huippunsa Jukka Larssonin kohdalla. Hänen elämänsä tragedia punoutuu tämän aiheen ympärille. Hänen isällään on seksisuhde rikollisnaiseen, joka on myös hänen isoisänsä salainen rakastettu. Hänen oma nuoruutensa kuluu tämän asian paljastamista suunnitellessa. Kun hän vihdoinkin ryhtyy ajatuksista tekoihin, kavallus kohdistuuikin täysin syyttömiin henkilöihin. Hän saa paljastettua kahden vierailulla olleen nuoren pojan keskinäisen homosuhteen. Aikuisiällä hän itse elää homosuhteessa. Alaikäiseen rikollispoikaan kumpikin tämän suhteen osapuolista tutustuu yhteisen työprojektin yhteydessä, ja molemmille syntyy suhde Poikaan, toistensa aluksi sitä tietämättä. Kumpikin maksaa Pojalle seksistä eli kyseessä on prostituutio. Koska Poika on alaikäinen, toisenkin rikoksen mitat täytyvät. Tilanteessa on inestisyyden merkitys siksi, ettei Pojan oikeaa nimeä kerrota, vaan kumpikin mies kutsuu häntä Pojaksi.

Ruokaan liittyvä armon kokemus oli seuraava käsittelemistäni aiheista. Ehtoollinen on kristillisen yhteisön armon ateria eli silloin vapaudutaan syyllisyyden taakasta. Tarkastelin romaanisarjan henkilöiden suhtautumista ruokaan ja havaitsin, että ne henkilöt, jotka katsoivat sovittavansa rikoksensa ja syyllisyytensä maallisen lain mittareiden mukaan, suhtautuivat ruokaan yleensä välinpitämättömästi. Sen sijaan ne, joiden syyllisyyden tunne oli peräisin jostakin sisäisestä ongelmasta, pitivät ruokaa erittäin merkityksellisenä asiana elämässään ja uhrasivat rahaa, aikaa ja vaivaa hyvän aterian valmistamiseen. Mutta “armo on leipä, joka on joka päivä syötävä uudelleen”.

Raamattu on kokoelma eri aikoina koottuja tarinoita. Romaanitrilogian tarinat toimivat samalla tavalla kuin raamatunkertomuksetkin. Kolmiosaisen sarjan kaikki osat ovat omia kokonaisuuksiaan, mutta ne täydentävät toistensa sanomaa. Siinä missä *Kiusaaja* esittelee teemat, joita eri osissa käsitellään, *Kantaja* vetää ne yhteen, ikään kuin synteesiksi. Samaan tapaan kuin *Raamatun* alkukertomukset esittelevät perustan sille, mistä puhutaan, Ilmestyskirja palaa samoihin teemoihin, jopa yksityiskohtiin ja kertomus saa päätöksen (ja uuden näyn). Tai siinä missä Vanha testamentti profetoi messiaasta, Uusi testamentti täyttää ennustukset. Jukka Larssonin äiti kyseenalaistaa kertomusten merkityksen teossarjan lopussa ja saa paitsi Jukan, myös lukijan, ajattelemaan, pitääkö tarinan virheet korjata. Molemmat tulevat johtopäätökseen, ettei pidä.

Tämän työn tekemisessä minua ei ole auttanut ainakaan Pirkko Saision tuotantoon liittyvän tutkimuksen runsaus. Sitä ei juurikaan ole. Raamattukytkentöjä eri kirjailijoiden teoksista sen sijaan ovat etsineet useatkin tutkijat. He ovat ymmärtääkseni useimmiten lähteneet siitä, että ovat ensin paikallistaneet teoksen kaikki raamattusitaatit tai muut -kytkennät ja sen jälkeen valinneet niistä tulkinnan kannalta tärkeimmät. Minua jäi vaivaamaan aikanaan

lukiessani *Kärsimystrilogiaa* romaanien henkilöiden kokema syyllisyys. Lisäksi minua kiinnosti tekstin raamatulliset piirteet, jotka eivät kuitenkaan ilmene taajaan toistuvina suorina sitaatteina *Raamatusta*. Näiden asioiden yhdistelmästä syntyi aiheeni. Aihe, joka on vaivannut minua jo monta vuotta ja aiheuttanut minulle syyllisyyttä siksi, etten ole saanut sitä saatettua loppuun. Aiheen rajaus on varmasti kaventanut näkemystäni koko romaanisarjan sisällöstä ja sanomasta, mutta se on kuitenkin yksi näkökulma. Yhteiskunnallinen (sosiologinen) näkökulma tai naistutkimus saattaisivat tarjota jotakin aivan uutta tämän “komean moraalisen kudelman” tutkimiseksi.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

1. Lähteet

LARSSON, JUKKA 1986: *Kiusaaja*. Helsinki: WSOY.

LARSSON, JUKKA 1987: *Viettelijä*. Helsinki: WSOY.

LARSSON, JUKKA 1991: *Kantaja*. Helsinki: WSOY.

2. Kirjallisuus

AUSTIN, J.L. 1962: *How to Do Things with Words*. Oxford and New York: Oxford University Press.

BARTHES, ROLAND 1968/1993: Tekijän kuolema. - *Tekijän kuolema, tekstin syntymä*. Toim. Lea Rojola. Suom. Lea Rojola ja Pirjo Thorel. Tampere: Vastapaino.

BROICH, ULRICH 1985: Forming der Markierung von Intertextualität. - Ulrich Broich/Manfred Pfister (ed.): *Intertextualität. Formen, Funktionen, anglistische Fallstudien*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

CEDERBERG, TRYGVE 1994: *Homoseksuaalisuus ja etiikka: eettisten kannanottojen analyysi erityisesti suomalaisen kirkollisen keskustelun valossa*. Tampere: Kirkon Tutkimuskeskus.

ENVALL, MARKKU 1990: *Omni, Tieto, Tuska. Tutkielmia kirjallisuudesta*. Helsinki: SKS.

FOUCAULT, MICHEL 1977: *Language, Counter-Memory, Practice*. Ed. and transl. Donald F. Bouchard with Sherry Simon. Ithaca: New York.

FRYE, NORTHROP 1982: *The Great Code. The Bible and the Literature*. Routledge & Kegan Paul, London, Melbourne and Henley.

KOIVISTO, JUHANI 1998: *Leipää huudamme ja kiviä annetaan. Pentti Haanpään 30-luvun teosten kytkentöjä aikansa diskursseihin, todellisuuteen ja Raamattuun*. Helsinki: SKS.

LAITINEN, LEA 1995: Persoonat ja subjektit. - Pirjo Lyytikäinen (toim.): *Subjekti. Minä. Itse. Kirjoituksia kielestä, kirjallisuudesta, filosofiasta*. Helsinki: SKS.

LEJEUNE, PHILIPPE 1975: *Le pacte autobiographique*. Paris: Edition du Seuil.

LUPTON, DEBORAH 1996: *Food, the Body and the Self*. London: SAGE.

MÄKINEN, KARI 1993: *Tuhlaajapoika kirjallisuudessa*. Teologinen Aikakauskirja 4 / 1993.

NISSINEN, MARTTI 1994: *Homoerotiikka Raamatun maailmassa*. Helsinki: Yliopistopaino.

NUMMI, JYRKI 1991: Kirjoituksia kirjoituksista. Raamatun intertekstuaalisuudesta. - Auli Viikari (toim.): *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Helsinki: SKS.

NUMMI, JYRKI 1993: *Jalon kansan parhaat voimat. Kansalliset kuvat ja Väinö Linnan romaanit Tuntematon sotilas ja Täällä Pohjantähden alla*. Helsinki: WSOY.

PFISTER, MANFRED 1989: Zur Systemreferenz. - Ulrich Broich/Manfred Pfister (ed.): *Intertextualität. Formen, Funktionen, anglistische Fallstudien*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

- Pyhä Raamattu* 1992: Vanha testamentti ja Uusi testamentti. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Suomen Pipliaseura.
- ROJOLA, LEA 1995: *Varmuuden vuoksi: modernin representaatio Volter Kilven saaristolaisarjassa*. Helsinki:SKS.
- ROJOLA, LEA 1998: Mitä Eva söi eli nimen voima. - Lea Laitinen ja Lea Rojola (toim.): *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. Helsinki: SKS.
- RÄISÄNEN, HEIKKI 1975. *Homoseksualismi ja raamattukysymys*. Teologinen Aikakauskirja 80/1975, 261-284.
- TAMMI, PEKKA 1991. Tekstistä, subtekstistä ja intertekstuaalisista kytkennöistä. Johdatusta Kiril Taranovskin analyysimetodiin. - Auli Viikari (toim.) *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Helsinki: SKS.
- THOMSEN, CHRISTIAN BRAAD 1989. *Leppymättömät. Elokvataiteen kohtaloita ja kerrontamuotoja*. Suom. Arvi Tamminen. Helsinki:Like.
- UNGER, MERRIL F. 1986. *Raamatun lukijan käsikirja*. (Suom. toim. Nieminen Pekka) Vantaa: Ristin Voitto.
- VEIJOLA, TIMO 1998. *Teksti, tiede ja usko: epääjanmukaisia eksegeettisiä tutkielmia ajankohtaisista aiheista*. Helsinki: Suomen eksegeettinen seura.